

Қоғам & Дәуір

ҚСЗИ

Қазақстан Республикасының
Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

2004 жылдан бастап
әр тоқсан сайын жарық көреді

Бас редактор
Индира Рыстина,
ҚР Президенті жанындағы
ҚСЗИ-дің бөлім басшысы

Шығаруға жауапты:

А. Арзықұлов

Редакция мекенжайы:
Қазақстан Республикасы,
010000, Нұр-Сұлтан қаласы,
Бейбітшілік көшесі, 4
ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ

Телефон (7172) 75-20-20
Факс (7172) 75-20-21
E-mail: office@kisi.kz
www.kisi.kz
www.journal-kogam.kisi.kz

Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет, ақпарат және қоғамдық
келісім министрлігінде 2003 ж.
19 желтоқсанда тіркеліп, тіркеу туралы
№ 4526-Ж куәлік берілген.

ISSN 2414-5696 (print)
ISSN 2788-5860 (online)

doi.org/10.52536/KS

Индекс 74007

Журналда жарияланған материалдарды
көшіріп басқан, микрофильмдеген
жағдайда журналға сілтеме жасалуы
міндетті. Жарияланған мақала
авторларының пікірі редакция
көзқарасын білдірмеуі мүмкін.

«Надежда 2050» ЖШС баспасынан
басылып шығарылды
Көкшетау қ., Баймұқанов, 3.

Таралымы: 500 дана.

**Қоғам &
Дәуір**

ҒЫЛЫМИ-САРАПТАМАЛЫҚ ЖУРНАЛ

МАЗМҰНЫ

Нәбижан Мұқаметханұлы, Әсел Айтқалиева
Қазақстан мен Қытай арасындағы
мәдениет саласындағы
ынтымақтастық байланыстардың дамуы..... 6

Сванте Корнелл
Қазақстан және еуропалық интеграция:
болашақтағы әлеуеті 23

Гүлнар Қонақбаева
Мемлекеттік аппарат имиджі: негіздері 35

Әсел Белялова
Құзыреттілігі бойынша іріктеу – мемлекеттік
қызмет персоналын қабылдаудың бір кезеңі.... 49

Еркебұлан Құрымбай
Жергілікті билік органдарымен байланыс:
халықаралық шолу..... 62

Гүлназ Ахметова
Халықты әлеуметтік қорғау
модельдері:
халықаралық тәжірибе 81

Абай Естекбаев
Цифрландыру және ауыл
шаруашылық кешені..... 95

СОДЕРЖАНИЕ

Набижан Мухаметханулы, Асель Айтқалиева
Развитие связей сотрудничества
в информационной сфере между
Казахстаном и Китаем 6

Сванте Корнелл
Казахстан и европейская интеграция:
дальнейший потенциал..... 23

Гүлнар Кунакбаева
Имидж государственного аппарата: основы..... 35

Асел Билялова
Компетентностный отбор как этап найма
персонала государственной службы..... 49

Еркебулан Құрымбай
Коммуникация с местными органами власти:
международный обзор..... 62

Гүлназ Ахметова
Модели управления сферой социальной
защиты населения: международный опыт 81

Абай Естекбаев
Цифровизация и агропромышленный
комплекс..... 95

Қоғам & Дәуір

ҚСЗИ

Қазақстан Республикасының
Президентінің жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

CONTENTS

Nabizhan Mukhametkhanuly, Aisel Aitkaliyeva Development of Relations of Cooperation in the Information Sphere Between Kazakhstan and China	6
Svante E. Cornell Kazakhstan and European Integration: Further Potential	23
Gulnar Kunakbaeva Image of the State Apparatus: Basics	35
Asel Belyalova «Skills Approach» as a Stage of Public Service Staff Recruitment	49
Yerkebulan Kurymbay Local Government Communication: International Review	62
Gulnaz Akhmetova Models of Social Protection Governance: International Experience	81
Abay Yestekbayev Digitalization and Agro-Industrial Complex	95

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

- Ерлан ҚАРИН** – Редакциялық кеңестің төрағасы,
Қазақстан Республикасы Президентінің
көмекшісі, саяси ғылымдарының кандидаты
- Индира РЫСТИНА** – Бас редактор, ҚР Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер
институты, Әлеуметтік-саяси зерттеулер
бөлімінің басшысы, Ph.D
- Алмас АРЗЫҚҰЛОВ** – редактор, ҚР Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер
институтының жетекші ғылыми қызметкері,
тарих магистрі
- Уямо ТОМОХИКО** – Хоккайдо университеті жанындағы Славян
зерттеулер орталығының профессоры
(Жапония), Ph.D
- Уильям ФИЕРМАН** – Индиана университетінің профессоры
(АҚШ), Ph.D
- Сон ЮНХУН** – Ханкук университетінің профессоры
(Оңтүстік Корея), Ph.D
- Бүркітбай АЯҒАН** – ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты
директорының орынбасары, тарих
ғылымдарының докторы, профессор
- Алуа ЖОЛДЫБАЛИНА** – ҚР Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер
институты директорының орынбасары, Ph.D
- Қазбек ИСАЕВ** – ҚР Президенті жанындағы Қазақстан
стратегиялық зерттеулер институтының ғалым
хатшысы, тарих ғылымдарының кандидаты
- Ғани ҚАРАСАЕВ** – ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының
бөлім басшысы–бас ғылыми қызметкері, тарих
ғылымдарының докторы
- Ботагөз РАҚЫШЕВА** – «Қоғамдық пікір» зерттеу институтының
директоры, әлеуметтану ғылымдарының
кандидаты
- Айгүл САДУАҚАСОВА** – Қолданбалы этносаяси зерттеулер институты
директорының орынбасары, әлеуметтану
ғылымдарының докторы

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

- Ерлан КАРИН** – председатель Редакционного совета, помощник Президента Республики Казахстан, кандидат политических наук
- Индира РЫСТИНА** – шеф-редактор, руководитель Отдела социально-политических исследований Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК, Ph.D
- Алмас АРЗИКУЛОВ** – редактор, ведущий научный сотрудник Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК, магистр истории
- Уямо ТОМОХИКО** – профессор Центра славянских исследований Университета Хоккайдо, Ph.D (Япония)
- Уильям ФИЕРМАН** – профессор университета Индиана, Ph.D (США)
- Сон ЮНХУН** – профессор Ханкукского университета, Ph.D (Южная Корея)
- Буркитбай АЯГАН** – заместитель директора института истории государства КН МОН РК, доктор исторических наук, профессор
- Алуа ЖОЛДЫБАЛИНА** – заместитель директора Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК, Ph.D
- Казбек ИСАЕВ** – ученый секретарь Казахстанского института стратегических исследований при Президенте РК, кандидат исторических наук
- Гани КАРАСАЕВ** – главный научный сотрудник–начальник отдела Института истории государства КН МОН РК, доктор исторических наук
- Ботагоз РАКИШЕВА** – директор исследовательского института «Общественное мнение», кандидат социологических наук
- Айгуль САДВОКАСОВА** – заместитель директора Института прикладных этнополитических исследований, доктор социологических наук

THE EDITORIAL BOARD

- Yerlan KARIN** – Chairman of Editorial Board, Aide to the President of the Republic of Kazakhstan, Candidate of Political Sciences
- Indira RYSTINA** – Chief Editor, Head of the Department of Social and Political Studies of Kazakhstan Institute for Strategic Studies under President of Kazakhstan (KazISS), Ph.D
- Almas ARZIKULOV** – Editor, Leading research fellow of KazISS under President of Kazakhstan, Master of History
- Uyamo TOMOHIKO** – Slavic-Eurasian Research Center, University of Hokkaido (Japan), Ph.D, Professor
- William FIERMAN** – Department of Central Eurasian Studies, Indiana University Bloomington (USA), Ph.D Professor
- Song YONGHONG** – University of Hankuk, Ph.D (South Korea), Professor
- Burkitbai AYAGAN** – Deputy Director of Institute of History of State, Ministry of Education and Science of Kazakhstan, Doctor of History, Professor
- Alua ZHOLDYBALINA** – Deputy Director of KazISS under President of Kazakhstan, Doctor of Philosophy (Ph.D) in «Political science»
- Kazbek ISSAYEV** – Secretary for Research and Academic Affairs of KazISS under President of Kazakhstan, Candidate of Historical Sciences
- Gani KARASAEV** – Chief Researcher - Head of the Department of the Institute of State History of the KN of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Historical Sciences
- Botagoz RAKISHEVA** – Director, “Public Opinion” Research Institute, Candidate of Sociology
- Aigul SADVOKASOVA** – Deputy Director of the Institute of Applied Ethnopolitical Research, Doctor of Sociology

Нәбижан Мұқаметханұлы ¹, Әсел Айтқалиева ²

*¹ Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
профессоры, тарих ғылымдарының докторы,
(Алматы, Қазақстан)*

e-mail: nabizhan.muhametkhanuly@gmail.com

*² Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
магистранты, (Алматы, Қазақстан.)*

e-mail: asel_aitkaliyeva5@mail.ru)

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ АРАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИЕТ САЛАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫҢ ДАМУЫ

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан мен Қытай арасындағы мәдениет саласындағы ынтымақтастық байланыстардың даму үдерісі пайымдалады. Екі мемлекет дипломатиялық қатынас орнатқаннан бері, мәдениет аясындағы көптеген игі жұмыстар жасады. Басылымдар алмасуды ел басшыларының саяси кітаптарын өзара аударып таратудан бастап, тарихи еңбектерді, тарихи дерек жинақтарын, классикалық шығармаларды, телехикаялар мен кинофильмдерді аудару немесе бірлесіп түсіру жұмыстарының атқарылуы баяндалады. Осындай ынтымақтастық пен өзара ықпалдастық негізінде жүзеге асырылған ақпараттық алмасулардың ауқымы зор. Қытай мен Қазақстан арасындағы әлеуметтік коммуникациялық индустрия саласындағы байланыстар да айтарлықтай даму үдерісі істелген нақты еңбектер мен телевизия саласында көрсетілген өнер туындыларына талдау жасау арқылы дәйектеледі. Екі елдің дипломатиялық қарым-қатынастарының дамуы аясында мәдени ынтымақтастықтың салалар бойынша дамығаны нақты деректермен дәйектейді. Қазақстан мен Қытай арасындағы мәдени ынтымақтастық пен ықпалдастық үдерісі жүріп жатқаны екі ел мен екі халықтың мәдени ықпалдастығын, өзара түсінігін тереңдете түскенін атап көрсетіп, айқындап, жалпы екі елдің мәдениет саласындағы сала

аралық ынтымақтастықтардың даму динамикасы көрсетіледі. Сондай-ақ, екі елдің мәдениет саласындағы ықпалдастығының артуы дами түседі деген тұжырым жасайды.

Түйін сөздер: Қазақстан мен Қытай, мәдени байланыстар, баспа және телеөнімдері, өзара алмасулар, ықпалдастық.

Набижан Мухаметханулы, Асель Айткалиева
РАЗВИТИЕ СВЯЗЕЙ СОТРУДНИЧЕСТВА В
ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЕ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ
И КИТАЕМ

Аннотация. В статье рассматривается процесс развития связей между Казахстаном и Китаем по сотрудничеству в области культуры. С тех пор, как два государства установили идеологические отношения, было сделано много добрых дел в сфере культуры. От обмена изданиями до взаимного перевода политических книг руководителей страны, до перевода или совместной съемки исторических трудов, сборников исторических источников, классических произведений, телекоммуникации кинофильмов. Большой спектр информационных обменов, осуществленных на основе такого сотрудничества и взаимодействия. Связи между Китаем и Казахстаном в области социальной коммуникационной индустрии также существенно развиваются путем анализа конкретных работ и произведений искусства, представленных в области телевидения. Развитие культурного сотрудничества в рамках развития дипломатических отношений двух стран подтверждается конкретными данными. Отмечая, что процесс культурного сотрудничества и взаимодействия между Казахстаном и Китаем углубил взаимопонимание двух стран, в целом демонстрируется динамика развития межнационального сотрудничества в сфере культуры двух стран. А также делает вывод о развитии взаимодействия двух стран в сфере культуры.

Ключевые слова: Казахстан и Китай, культурные связи, издательская и телепродукция, взаимобмены, интеграция.

Nabizhan Mukhametkhanuly, Asel Aitkaliyeva
**DEVELOPMENT OF RELATIONS OF COOPERATION IN
THE INFORMATION SPHERE BETWEEN KAZAKHSTAN
AND CHINA**

Abstract. The article deals with the development of relations between Kazakhstan and China on cooperation in the field of culture. Since the two states established ideological relations, many good deeds have been done in the field of culture. From the exchange of publications to the mutual translation of political books of the country's leaders, to the translation or joint shooting of historical works, collections of historical sources, literary works, television and films. A large range of information exchanges carried out on the basis of such cooperation and interaction. The links between China and Kazakhstan in the field of social communication industry are also developing significantly through the analysis of specific works and works of art presented in the field of television. The development of cultural cooperation within the framework of the development of diplomatic relations between the two countries is confirmed by concrete data. Noting that the process of cultural cooperation and interaction between Kazakhstan and China has deepened mutual understanding between the two countries, the dynamics of the development of interethnic cooperation in the field of culture of the two countries is generally demonstrated. He also makes a conclusion about the development of cooperation between the two countries in the field of culture.

Keywords: Kazakhstan and China, cultural relations, publishing and TV production, mutual exchanges, integration.

Кіріспе

Қазақстан мен Қытай Орталық Азияда ең ұзын шекарасы бар көрші мемлекеттер. Көрші мемлекеттер қашанда бір-бірімен өзара әрекеттестікте болуды табиғи заңдылық. Қазақстан мен Қытай дипломатиялық байланыс орнатқаннан кейін екі ел арасындағы қарым-қатынастар қарқынды дамып келеді.

XX ғасырдың басына дейін қазақтар мен қытайлар арасындағы

мәдени байланыстар стихиялы сипатта болған. Кейіннен тарихи оқиғалар мен саяси өзгерістерге байланысты Қазақстан мен Қытай арасындағы байланыстар КСРО – Қытай қатынастарының контекстінде өрістеген-ді. 1991 жылы Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін ҚХР-мен қарым-қатынасының сипаты өзгерді. Екі ел арасындағы мәдени ынтымақтастықтың мазмұны кеңейді, көлемі ұлғайды, өзара түсіністік тереңдеп, достық қатынас нығайып келеді. Мәдени алмасулар халықтарды жақын таныстыру қызметін атқарады. Сондықтан Қазақстан мен Қытай арасындағы мәдени байланыстардың дамуын зерттеудің ғылыми теориялық та, практикалық қолданыс құндылығы да жоғары болмақ.

Ғылыми зерттеу әдіснамасы

Мақаланың теориялық-әдіснамалық негізіне қазіргі заманғы халықаралық қатынастар зерттеудің, мәдениет таралу және мәдениет алмасуларды зерттеу әдіснамаларын пайдаланады. Зерттеу барысында кешенді, салыстырмалы анализдің дедуктивтік әдістері қолданылды. Еңбектің негізгі тұжырымдамасы сыртқы саясаттың өзара байланысы туралы ғылыми қағидаға тұрақталған. Жүйелік тұрғыдан қарастыру бірлестігіндегі ұсынылған халықаралық қатынастар теориясының практикалық тәсілдері кешені қолданылды.

Зерттеу нәтижелері

Қазақстан мен Қытай арасындағы гуманитарлық саладағы ынтымақтастық 1992 жылдан бастау алып, дамып келеді. Алғашқы он жылда екі ел арасында білім беру, мәдени алмасу, туризм, ақпарат және спорт салаларында бірқатар келісімдер жасалды. Салааралық кездесулер ұйымдастыру механизмдері орнатылып, тиісті ведомстволары арасындағы ынтымақтастық байланыстар орнады, бірлескен іс-шаралар жүзеге асырылып, ірі қалалар арасында да өзара достық байланыстар күн санап дамып келеді. Ал екінші он жылдықта немесе 2000-жылдары қабылданған шешімдер негізінде жоспарланған жобалар белсенді жүзеге асырылып келеді. Әсіресе, екі елдің мәдени жылдары аясында белсенді түрде мәдени алмасулар, туристік барыс-келістер көбейіп келеді. Сондықтан ҚР мен ҚХР арасындағы

дипломатиялық қатынас орнағаннан бергі екі елдің мәдени-рухани саладағы ынтымақтастық байланыстарына талдау жасауды – бұл мақаламыздың басты міндеті болмақ.

Нәтижелерді талқылау

Қазақстан мен Қытай арасында мәдени саласындағы алғашқы нормативтік құқықтық акт 1992 жылы 16 шілдеде қол қойылған «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданы арасында туристік алмасуды одан әрі дамыту туралы» келісім. 1992 жылы 10 тамызда «ҚР және ҚХР арасындағы мәдени ынтымақтастық туралы келісімге» қол қойылды. 1993 жылы қазанда «1993-1994 жылдар мәдениет саласындағы ынтымақтастық жоспары» туралы келісім жасалды. 1993 жылдың қараша айында «ШҰАА орталығы Үрімжі мен Қазақстан астанасы Алматы арасындағы достық ынтымақтастық туралы келісімге» қол қойды [9,157].

1998 жылы 5 шілдеде Пекинде Қазақстан Республикасының Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігі мен ҚХР Спорт және дене шынықтыру саласындағы Бас мемлекеттік басқармасы арасында «Дене шынықтыру және спорт саласындағы ынтымақтастық туралы келісімге» қол қойылды. Жоғарыда көрсетілген келісімдер негізінде екі мемлекет арасындағы мәдени байланыс дами түсті [3, 132].

Екі елдің мәдени саласындағы ынтымақтастығы бойынша өзара кітаптар аударып шығару қолға алынды. Қазақстан мен Қытай арасында әдебиеттер шығару КСРО кезінде жолға қойылған. XX ғасырда Қазақстанда баспадан шыққан саяси, әдеби кітаптар Қытайдың Шыңжаң ауданына тарағанды. Ал Қытай авторларының көптеген кітаптары да орыс тіліне аударылып Қазақстан оқырмандарына жетіп отырған болатын. Қытайдың Конфуций, Лао Шэ, Ван Мин, Лу Синь, Юань Цзинь және басқа да танымал авторларының шығармалары орыс тілінен қазақ тіліне аударылған [3: 134]. Олардың шығармалары республикамыздың кітапхана қорларында сақталған.

Саяси еңбектер. Қазақстан мен Қытай мемлекет басшыларының еңбектері қытай және қазақ, орыс тілдеріне аударылып баспадан шығуда. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың еңбектері

қытай тіліне аударылып, Дэн Сяопин мен Си Цзиньпиннің бірқатар саяси шығармалары қазақ және орыс тіліне тәржімаланып, қытай-қазақ оқырмандарына жетіп жатыр. Бұл еңбектер екі ел басшыларының ел басқару ұстанымдары мен тәжірибелерін таныстырып, өзара түсіністікті тереңдете түсті.

2017 жылы 5 маусымда, ҚХР Төрағасы Си Цзиньпиннің Астанаға сапарының қарсаңында Елбасы кітапханасының аналитикалық орталығы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президентінің Қоры жанындағы Әлемдік экономика және саясат институты және Қытайды зерттеу орталығымен бірлесіп, Қытай Халық Республикасының Төрағасы Си Цзиньпиннің «Ел басқару жөнінде» атты еңбегін қазақ тіліне аудармасының тұсау кесері салтанатты түрде өтті.

Қазақстанның Тұңғыш Президенті кітапханасында Нұрсұлтан Назарбаевтың бірқанша кітабы қытай тіліне аударылды. 2016 жылы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Қазақстанның жасампаздығы» атты еңбегі қытай тілінде ҚР-ның ҚХР-дағы Елшілігінің қолдауымен және «Синьсин» корпорациясының қаржылық демеуімен «Жэньминь» мемлекеттік баспасында жарық көрді. Қытай тіліне аударманы Пекин университетінің профессоры Э Юньлун бастаған бір топ аудармашылар жүзеге асырған [1, 56].

2017 жылы «Назарбаев Антологиясы: Қазақстан халқының ойы мен даналығы» «纳扎尔巴耶夫文集：哈萨克斯坦人民领袖的思想和智慧» атты жинақ Президент Әкімшілігінің қолдауымен жасалды. Аударма мен басылымды Қытай Қоғамдық ғылымдар академиясы жүзеге асырды. Кітапқа бүкіл әлемде үлкен қызығушылық пен қоғамдық резонанс тудырған Президенттің жолдаулары, мақалалары мен сөйлеген сөздері енген. Қытай Қоғамдық ғылымдар академиясының президенті Ван Вейгуан бұл кітаптар өте маңызды екендігін атап көрсеткен болатын.

1997 жылғы 29 шілдеде ҚР Тұңғыш Президенті, Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Ғасыр тоғысында» атты еңбегінің қытай тіліндегі данасы жарыққа шықты. Бұл шара Қытай мен Қазақстанның мәдениет саласында қол жеткізген негізгі жетістіктерінің бірі саналып, Қытай мен Қазақстан арасындағы достық қатынастардың жандануына қолайлы әсерін тигізді.

Сонымен қатар, Қытай Халық Республикасында Елбасымыздың жоғарыда аталған еңбегінен бөлек те бірқатар кітаптары мыңдаған даналық тиражбен, қытай, ағылшын және қазақ тілдерінде басылып шығарылды. Олар «Әділеттің ақ жолы», «XXI ғасыр алдында», «Бейбітшілік кіндігі» және де «Тарих толқынында» атты еңбектері [1, 57].

2004 жылғы 18 мамырда ҚХР-дағы Қазақстан Республикасының елшілігінде қытай және қазақ тілдерінде басылып шыққан Н.Назарбаевтың «Сындарлы он жыл» атты іргелі еңбегін ҚХР Мемлекеттік Кеңестің мүшесі Тан Цзясюань өте жоғары бағалай келіп, «... соңғы он жылдық – Қытай-Қазақ қатынастарындағы сындарлы он жыл. Қытай мен Қазақстанның тату көршілік және достық қатынастары өте жақсы деңгейде дамыды. Екі жақта тарихи мәселелерін шеше білді. Екі мемлекет арасындағы саяси өзара сенімділік қатынастар үзбей дамуда, барлық саладағы ынтымақтастық дами түсетініне үлкен сенім артатындығына» сенім білдірді [6].

2004 жылғы 22 маусымда Қытайда Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрі болған, қазіргі Президентіміз Қ. Тоқаевтың «Беласу» атты кітабы қытай тілінде жарық көрді. Осыған орай «Жэнминь жибао» газетінің тілшілеріне берілген сұхбатында Қ. Тоқаев: «Бұл кітаптың қытай тілінде жарыққа шығуы Қазақстан мен Қытай қатынастарының дамуына және нығаюына көмегін тигізеді деп сенім білдіремін. Өйткені бұл кітаптың біршама беттері Қытайға арналған. ...Қытай Қазақстанның ең жақын серіктестерінің бірі, көрші мемлекет, сондықтан да сіздердің елдеріңізбен ынтымақтасуға және қарым-қатынастарды дамытуға біз үлкен мән береміз» деп өз ойын білдірді [10, 570].

ҚР–ҚХР арасындағы дипломатиялық қатынастарға қатысты құжаттар жинақтары да аударылып, 1997 жылы Қытайда қазақ, қытай және орыс тілдерінде «Қазақстан және Қытай 1992 – 1997» атты құжаттар жинағы жарық көрді. Бұл еңбек Қытайдағы Қазақстанның Төтенше және Өкілетті Елшісі К.Султановтың редакциясымен басылып шығарылды [7, 54-55].

Сонымен қатар, Қазақстан және Қытай елшілік қызметкерлерінің көмегімен және К.Султановтың редакциялық жетекшілігімен

«Қазақстан-Қытай: тату көршілік және іскерлік қатынастар» атты құжаттар мен материалдар жинағы Пекинде қазақ, орыс және қытай тілдерінде басылып шығарылды.

Екі ел басшыларының еңбектерінің қазақ және қытай тіліне аударылуы қазақ және қытай халықтарының өзара түсінуі мен ынтымақтастық қатынастарын ілгерлете түсті деп санаймыз.

Қытайдан елімізге тараған тарихи кітаптар. Қазақстанда қазақ халқының тарихы туралы қытай ғалымдарының еңбектері ұдайы басылып шығуда. 1994 жылы белгілі ғалым Нығмет Мыңжанның 1987 жылы Үрімжіде жарық көрген «Қазақтың қысқаша тарихы» атты монографиясы Алматыда басылып шықты. Бұл еңбек Қытайдағы реформалар мен аштық дәуірінде жазылған аса күрделі еңбектердің бірегейі. Оның қазақтың этногенезі мен қазақ мемлекеттік тарихының басталуы жөніндегі көзқарастары отандық тарих ғылымына тың ізденіс жасауына бастама болды. Ал Шыңжаң университетінің профессоры дәстүрлі қытай тарихнамасының өкілі Су Бейхайдың «Қазақ мәдениетінің тарихы» атты еңбегінің қысқартылып аударылған нұсқасы да 1989 жылы Алматыда басылып шықты. Аталмыш монография қытай еліне қазақ мәдениетінің қалыптасуы мен тарихи дамуының түпнегіздерін таныстырған еңбек болған еді. Бұл еңбектің үзінділері Қазақстанның ғылыми және ғылыми-көпшілік журналдары мен басқа да бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланды [6, 59].

Қазақ тарихына қатысты қытай тіліндегі деректерді қазақ тіліне аударып баспадан шығару айтарлықтай дамып келеді. Қ.А.Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Түркология ғылыми-зерттеу институтының ұйымдастыруымен Мұталып Алпамыс, Тұрсын Жиылұлының аудармасымен «Ғұн тарихының жылнамасы» (2004) еңбегі баспадан шықты; ҚР-дың ҚХР-дағы Елшілігінің қолдауымен, қытайлық тарихшы ғалым Шадыман Ахметтің құрастырып түсініктер жазуымен «Ежелгі Үйсін елі» (2005), «Ұлы Түрік қағанаты» (2006) атты көлемді еңбектер кирилицамен басылып шықты; Қытай Шыңжаң Қоғамдық ғылымдар академиясының Жақып Мырзахан жетекшілік еткен ұжым қытайдың тарихи жазбаларынан сұрып-

тап аударып баспадан шығарған «Қытай жылнамаларындағы қазақ тарихының деректері» төрт томдық жинақтың екі томын «Өнер» баспасынан 2006 жылы басып шықты [1, 58].

Мемлекеттік «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында Р.Б.Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының мамандары Бақыт Еженхан, Жәнімхан Ошан, Сағынтай Сұңғатайлардың аударып құрастыруымен «Қазақстан тарихы туралы қытай деректемелері» атты алты томдық деректер жинағы 2006 жылы баспадан шықты; Пекин «Ұлттар» баспасы кирилицаға аударып баспадан шығарған «Қытайдың қазіргі заман тарихы» 3 том, Қазақстан кітапханалары мен оқырмандарына таратылды.

Бұл еңбектер отандық тарихи ғылымның деректік базасын байыта түсті және қытай тарихшыларының Ғұн, Түркі және Қазақ тарихы, тіпті Орталық Азия тарихы жөніндегі зерттеулерінен қызықты мәліметтер беріп, екі ел тарихшыларының өзара алмасуларын ілгерлетті деп санаймыз.

Әдеби кітаптар. Бұл қатарда ұлы ақын, ойшыл Абай Құнанбайұлының шығармалары қытай тіліне аударылып, таныстырылғанын атап айтқанымыз жөн. 1955 жылдың тамызында «Аударма» журналында Мұхтар Әуезовтің «Абай ұлты және реализм» атты ғылыми мақаласы жарық көрді. Абайдың аудармашы Қабай аударған «Ескендір» поэмасы жарияланды, 1958 жылы «Абай поэмасы» «Халық әдебиеті» баспасынан жарық көрді. Аудармашы Қабай 1982 жылы «Шинжян халық баспасы» «Абай өлеңдерінен таңдаулыларын» шығарды. 1984 жылы «Шинжян халық баспасы» Абайдың «Ақылия»-сын, 1993 жылы «Ұлттар баспасы» «Абай шығармаларының толық жинағын» шығарды.

1993 жылы ЮНЕСКО Абайдың 150 жылдығын 1995 жылы атап өту туралы шешім қабылдады. Бұл ұлы Абайды бүкіл әлемге ортақ ұлы ақын, ойшыл деп тану болды. Қазақтың ұлы ақыны Абайдың 150 жылдық мерейтойына байланысты Қытайдың басты газеттері «Халық газеті» (1994 жылғы 30 қараша) және «Сәуле газеті» (1994 жылғы 2 сәуір), «Қытай Мәдениет газеті» сияқты маңызды газеттер арнайы мақалалар жариялады. 1995 жылы Акбар Мәжитұлы аударған «Абай Қара сөздер» топтамасын жариялады. 1995 жылы «Дужы Уынжай» («Оқырман өрісі»)

журналы да арнаулы мақала жариялады. Ал «Ұлттар баспасы» ЮНЕСКО қозғалысына қатысу үшін қазақ халқының ұлы ақыны, данышпан ойшылы, көрнекті ағартушы, таяу уақыттағы қазақ жазба әдебиетінің негізін қалаушы Абай Құнанбайұлының туғанына 150 жыл толуына орай қытай тіліндегі «Абайдың ақылиясы» бірегей нұсқасын шығарды. «Бұл кітапты алғаш рет орыс тілінен қытай ұлтының жазушысы, аудармашы Су Джоу-Шун мырза аударған. Бұл кітапты шығару Қытай мен Қазақстан арасындағы мәдени алмасу тарихындағы маңызды оқиға болып табылады [9, 12].

1995 жылы Қытайда қазақтың ұлы ойшылы Абайдың «Қара сөздері» қытай тілінде жарық көрді. Бұл кітап Абайдың жүз елу жылдық мерейтойы қарсаңында баспадан шықты. Сонымен қатар Қытайда Қазақстанның мәдениет күндері өткізілді [13, 23].

Қазақтың белгілі жазушысы, ғалым, көрнекті драматург, аударма шебері, академик М.О. Әуезовтың 4 томдық әдеби шығарма эпопеясы «Абай» және «Абай жолы» 2004 жылы Қабай мен Гау Шунфаннның қытай тіліне аудармасы «Ұлттар баспасы-нан» басып шықты. Бұл екі ел – Қытай мен Қазақстан арасындағы мәдени алмасу тарихындағы маңызды оқиға. Қытай газеттері мен журналдарында Мұхтар Әуезов және оның шығармашылығы туралы мақалалар жарияланды. 1959 жылы 16 маусымда «Гуанжоу күнделігінде» Ли Йуидің «Әуезов-1959 жылғы Лениндік әдеби – көркем сыйлықтың лауреаты» атты мақаласы жарық көрді [5, 34].

2018 жылдың 2 сәуірінде Сиань шет тілдер университетінде (SUIE) қытай тіліне аударылған «Шәкәрім» кітабының тұсаукесері өтті. Қазақтың ұлы жазушысы әрі ақыны Шәкәрімнің шығармаларын қытай тіліне Сиань шет тілдер университетінің лингвисті Ли Сичан аударған. Аудармашы қазақ халқының өмірі мен тұрмысымен жақсы таныс, себебі ол біраз уақыт Астана қаласындағы Конфуций институтында жұмыс істеген. Қазақ және қытай халықтарының екі ойшылының шығармаларында өмірге деген осындай көзқарас, Отанға деген патриотизм байқалады. Сондықтан Конфуций философиясын құрметтейтін оқырмандар Шәкәрім туралы бұл шығарманы да жоғары бағалайды, бұл кітап екі ел арасындағы мәдени ынтымақтастықтың дамуын бейнелейді [7, 74].

Қытай елі әлемнің классикалық әдеби шығармаларын аудару жұмысына көп көңіл бөледі. Қазіргі таңда әлемнің 50-ден астам мемлекетімен классикалық туындыларды аудару туралы келісімге қол қойған. Қытай әдебиеті авторларының шығармалары дүниежүзінің 190-нан аса мемлекетіне таралған. Әлемнің аудармашыларын ынталандыру мақсатында Қытай үкіметі классикалық «Қытай автор» халықаралық баспа жобасы мен көп жылдар бойы қытай тіліне 5000-нан астам кітапты аудару және басып шығару жұмысын қаржыландырып келген «Жібек жолы әдебиеті» баспа жобаларын арнайы ұйымдастырды [8, 573].

Көркем әдебиет халықтардың өзара түсінуіне дәнекер келгендігі бесенеден белгілі. Өйткені, ол жалпы адамзатқа ортақ рухани байлық болып табылады. Осы тұрғыдан айтқанда, Қазақстан жазушыларының шығармалары қалың қытай оқырмандарына таралуы – міндетті түрде екі ел халықтарын өзара түсінікке бастайды деп сенеміз.

Қазақстандық телеарналарда көрсетілген қытай фильмдері. Ел тәуелсіздігінен бері Қытай елі түсірген телехикая, көркем фильмдер, документалды және ғылыми ленталар Қазақстан экранында көрсетіліп келеді. Көркем фильмдердің басым бөлігі Шыңжаң киностудиясында қазақша дубляжданған нұсқасы немесе Қазақстан қайта оқылып экранға шығарылып келеді. Мысалы, «Шыңғыс хан телехикаясы», «Құбылай», және соңғы жылдары түсірілген «Композитор» сынды телехикаялар мен фильмдері қазақ көрерменге ұсынылған-ды [2, 243].

Шыңғыс хан (қыт. 成吉思汗) – қытайлық 52 сериядан тұратын телесериал. Алғаш рет 2004 жылы Қытайдың Орталық теледидарында көрсетілген. Бұл серия Шыңғыс ханның өмірбаянын суреттеген. Қазақстанда 2016 жылы көрсетілді.

Хикая Шыңғыс ханды тарихи шындықпен бейнелеген. Өйткені автор атақты «Алтын аңыз» жинағына негізделіп жасаған. Сериал Шыңғысханның құпиясы неде екенін, соғысушы тайпаларды қалай біріктіре алғанын, қазіргі Ресей жерінен екі есе үлкен аумақты қалай бағындырғанын көрсетеді.

«Құбылай хан» жалпы 50 бөлімнен тұратын телехикая 2011-2013 жылдар аралығында түсірілген, алғаш рет Қазақстанда 2014 жылы күзде тұсаукесер ретінде көрсетілді.

Қытай тарихындағы танымал теленовеллалардың бірі «**Қызыл сарайдағы түс**» атты хикаясы 2015 жылы қазақстандық экраннан көрсетіле бастады. Ол 50 сериямен түсірілген Әдемі декорациялар, қымбат және әсем киім үлгілері, сол кездегі қалпына келтірілген тұрмыстық жағдай Цин династиясының дәуіріне қытай өмірмен танысуға мүмкіндік береді. Осы сынды телехикаялардың аударылып көрсетілуі – отандық көрермен-дердің көзаясын кеңейтуге жақсы рөл атқарғаны анық [12, 76].

Әлемде ұлтқа бөлінбейтін нәрсе болса, ол өнер екені белгілі. Соңғы жылдары қазақстандықтар мен қытайлықтар бірігіп түсірген «Композитор» атты көркем фильм телеарналарда көрсетілді. Бұл туынды Қытай халқының атақты композиторы Сиан Синьхайдың өмірбаяны негізінде жазылған. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Қазақстанға келіп, тұрақтап қалған композитор Алматыда қазақ әріптесі Б. Байқадамовтың қамқорлығында болып, шығармашылықпен айналысады. Қазақстандағы Қытай елшілігі екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Қазақстанда бір мезгіл өмір сүрген Си Синхайдың шығармашылығына арналған бірнеше іс-шаралар өткізген. Ол ауру болуына қарамастан, қазақ халық әндерін жинақтап, қазақша негізде тың туынды шығарады. Екі композитордың достығы арқылы екі елдің достығын дәріптеу мақсатында Алматы қаласы әкімшілігі Алматыдағы бір көшеге Қытай композиторының есімін береді. Соңынан арнайы кинофильм түсірілді. Атақты сазгер Бақытжан Байқадамовтың рөлін фильмде Берік Айтжанов сомдаған [2, 27].

2020 жылғы 6-8 қарашада Линьцан қаласында (Юньнань провинциясы, ҚХР) жыл сайынғы Қытай теледидар өнері ассоциациясы ұйымдастырған 8-ші Азиялық Халықаралық қысқаметражды фильмдер фестивалі өтті.

Фестивальде ұсынылған әлемнің 20 астам елінен 5000-ға жуық жұмыстың ішінде төрешілер қазақстандық кинорежиссер Арман Баймұраттың «Өзгеріс» атты жұмысы Шаңхай ынтымақтастық ұйымы елдерінің қысқаметражды туындысы номинациясының үздігі деп танылды [5, 76].

Өте жоғары талғаммен таңдалып, режиссерлік топтың үлкен еңбегімен түсірілген, шығыс тарихы мен мәдениетіне тән әр

түрлілік, ерекшелікті көрсетіп, эстетикалық тұрғыда көзге қуаныш сыйлайтын қытай фильмдері өзіндік ерекшелігімен тартымды.

Қытайдың Қазақстандағы ақпарат өкілдіктері. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2005 жылғы 1 шілдедегі № 678 Қаулысы негізінде «Қазақстан Республикасы Ақпараттандыру және байланыс агенттігі мен Қытай Халық Республикасының Ақпараттық өнеркәсіп министрлігі арасындағы Ақпараттық және коммуникациялық индустрия саласындағы ынтымақтастық туралы меморандумға» қол қойылды. Сонымен ҚР мен ҚХР арасындағы ақпараттық ынтымақтастық жүзеге аса бастады [8, 22].

Екі ел ақпарат және коммуникациялық индустрия саласындағы ынтымақтастықтары мынадай басым салаларына назар аударуды көздеді:

1. Ақпараттық технологиялар мен желілік инфрақұрылымды дамыту саласындағы ынтымақтастық;
2. Технологиялық саладағы және персоналды оқытудағы ынтымақтастық;
3. Екі елдің іскерлік қоғамдастықтары арасындағы ынтымақтастық пен алмасу.

Екі ел егер әрбір нақты жағдайда өзге де тәртіп келісілмейтін болса, олар осы меморандумды орындау барысында туындайтын шығыстарды мемлекеттерінің заңнамаларында көзделген қаражат шегінде көтеретіні айқындалды.

Осы келісімдер ережелерін түсіндіру немесе қолдануда даулар мен келіспеушіліктер туындаған жағдайда, тараптар екі жақты келіссөздер мен консультациялар жолымен шешеді деп көрсетілген [11, 230].

Қазіргі уақытта ҚХР үкіметі Қазақстандағы жетекші Қытай масс-медиасының қызметін күрт жандандыруда. Қазақстанда Қытайдың негізгі БАҚ өкілдері жұмыс істейді. Атап айтқанда, қазіргі уақытта ҚР-да қытайлық масс-медианың мынадай өкілдері жұмыс істейді және толыққанды қызмет атқаруда: «Синьхуа» ақпараттық агенттігі, «Жэньминь жибао» партиялық күнделікті газетінің шетелдік басылымы, «Гуанминь жибао» газеті, Қытай халықаралық радиосы, Қытайдың «ССТV» орталық теледидары,

---

Шыңжаң телеарнасы (қазақ тілінде). Қытайлық журналистер Қазақстан және Орталық Азия республикаларын еркін аралап материал жинап, еліне дер кезінде ақпарат беріп отырады.

Қазақстан аумағында ресми түрде Синьхуа ақпараттық агенттігінің 2 филиалы, бірі Алматы қаласында, сондай-ақ өткен жылдан бастап елордада ашылды. Талдау көрсеткендей, Алматы және Нұр-Сұлтан филиалдарының агенттік қызметкерлері өз жұмысында Қазақстанның қоғамдық-саяси саласындағы негізгі оқиғаларды жариялауға баса назар аударады. Орыс тілді сайтта russian.news.cn, посткеңестік кеңістіктегі мемлекеттерде, оның ішінде біздің республикада болған соңғы жаңалықтар күн сайын жарияланатын «Ресей Федерациясы мен ТМД» арнайы бөлімі бар. Жалпы, Синьхуа Қытайда және әлемде болып жатқан оқиғалар туралы тек ресми ақпарат береді.

«Жэньминь жибао» газеті (Жэньминь жибао – қытай тілінен аударғанда «халықтық күнделікті газет» дегенді білдіреді) – Қытай Компартиясы Орталық комитетінің ресми баспа басылымы, сондықтан ҚХР-дағы ең ықпалды басылым. Газет қытай, орыс, ағылшын, жапон, француз, испан, араб, моңғол, тибет, ұйғыр, қазақ, корей және Чжуан тілдерінде шығады. Қазақстанның оңтүстік астанасында ресми орналасқан Орталық Азиядағы тілшілер қосынының қызметі, бірінші кезекте, Қазақстан мен Қытай арасында болып жатқан маңызды мемлекеттік кездесулерді, сапарларды және өзге де саяси оқиғаларды ақпараттық сүйемелдеуге бағытталған.

Шыңжаң телеарнасы – көршілес Шыңжаңдағы ең ірі және беделді телерадиокомпания, бірнеше тілде, соның ішінде қазақ тілінде хабар таратады. Шыңжаң теледидарының қазақ тіліндегі нұсқасы Шығыс Қазақстан және Алматы облыстарының бірқатар өңірлерінде еркін таратылады. «Гуанминь жибао» газеті мен қытайлық «ССТV» телеарнасының қызметі Қазақстанда қазіргі уақытта айтарлықтай байқалмайды. Уақыт өткен сайын «ССТV» Қазақстанның негізгі ішкі саяси өзгерістері бойынша шолу материалдар мен сюжеттер жасап келеді. Бірақ, жоғарыда аталған барлық қытай масс-медиасының материалдары ресми мемлекеттік желіні қатаң ұстанады [4, 32].

2012 жылғы 29 ақпанда Бейжіңде «Қазақпарат» ҰК «АҚ мен Қытайдың» Жэньминьван» сайты арасында ынтымақтастық туралы келісімге қол қою рәсімі өтті. Ал 2013 жылдың қазан айында «Қазақпарат» пен «Тяньшаньнет» Үрімшіде ынтымақтастық туралы келісімге қол қойды.

2014 жылдың басында халықаралық мәртебеге ие болған «Қазақпарат» агенттігі наурыз айында сайттың қытай тіліндегі нұсқасын қосты.

Интернеттің дамуына байланысты ҚХР-да қазақ тілді сайттар пайда болды, оларды пайдаланушылар саны күн сайын артып келеді. Солардың негізгісі «Bozbala» әмбебап сайты болып табылады. Сондай-ақ Kazakhpeople-kazakh. people.com.cn (Халық торабы). Соңғысы – жалпы Қытай Халық сайтының қазақ парақшасы people.com.cn. жұмыс істейді. Қытайлар Қазақстанда қытай тілінде газет шығаруды ептеп енгізе бастады 2016 жылдан бастап. Қытай Қазақстанда «SILK ROAD TODAY» деген дунгандардың қытайша үйренуіне арналған орысша мен қытайшасы көптеу, қазақшасы аздау газет шығарып келеді. Ал оған сәйкес қазақстандықтар Қытайда газет шығарып жатқан жоқ.

Қазақстан-Қытай мәдени ынтымақтастығын арттыру жолына Қазақстан Республикасы әрдайым өз үлесін қосып отырады. Қазақстан-Қытай арасындағы мәдени ынтымақтастықтың жемісті нәтижелерінің бірі ретінде қазақстандық телеарналарда көрсетіле бастаған қытайлық көркем, документалдық фильмдерін және ҚХР-ның қазіргі кездегі өмірі, экономикасы, мәдени мұралары туралы және табиғаты мен жан-жануарлар әлемін суреттейтін фильмдерін мысалға келтіруге болады. Қытайлық көркем фильмдердің басым көпшілігі XIV-XV ғасырдағы Қытай әдебиетінің шығармашылық туындылары бойынша түсірілген. К. Хафизованың айтуы бойынша, бұл фильмдердің біздің көршіміз Қытай туралы және оның халқының ерекшеліктермен танысудағы беретін пайдасы орасан.

Қорытынды

Жоғарыдағы пайымдаудан, Қазақстан мен Қытай арасында мәдениет саласында ынтымақтастық қатынастардың үрдісі күн санап, дамып келе жатқанын көруге болады. Бүгінгі күні екі

ел арасында басылымдардың өзара аудармасының таратылуы тарихта болып көрмеген дәрежеде көбейді. Олар екі мемлекет басшыларының саяси еңбектері, тарихи монографиялар, тарихи дерек көздері жинақтары, классикалық әдеби шығармалар мен экрандық өнімдерді қамтиды. Бұл еңбектер екі ел халықтарының өзара мәдени рухани тұрғыдан түсінуіне дәнекер болатын қазына болып табылады.

Ал екі ел арасында Ақпараттық саладағы ынтымақтастық байланыстар Қазақстан мен Қытай арасында ақпар алмасуды дамытып келеді. Жалпы алып қарағанда, ҚХР алып держава ретінде Қазақстанның мәдениет саласында өзінің әлеуетінің басымдылығын байқатып отырғаны анық. Сонымен қытайлық мәдениеттің елімізде таралуы мен санаға сіңуі жүріп жатқанын аңғару қиын емес. Бұл үдеріс әлі жалғаса береді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Бабак В. Астана в треугольнике «Москва-Вашингтон-Пекин». Казахстанско-китайские отношения. – Центральная Азия и Кавказ, 2000. – С.58.
2. Қосылған А. «Телевизиялық фильмдер», – Алматы: Қазақ университеті, 2003 ж. – 243 б.
3. Лаумулин М. Казахстан в современных международных отношениях: безопасность, геополитика, политология. – Алматы: М. Лаумулин, 2000. – С.134.
4. Намазалы Омашев. «Ақпарат әлемі» таңдамалы шығармалардың көп томдығы. (I-том). – Алматы: Санат, 2000. – 37 б.
5. Си Цзиньпин. Towards a community of common destiny and a new future for Asia. – Woao, 28 March 2015. – p. 46.
6. Си Цзиньпин. 为中哈关系起飞梦想的翅膀 (Взлетают на крыльях мечты казахстанско-китайские отношения). – 人民日报, 8 June 2017. – p. 132.
7. Смалиов А.А. Казахстан сегодня. Информационно-аналитический сборник. под ред. А.А. Смалиова. – Алматы: Интеллсервис, 2002. – 534 с.
8. Султанов К. Состояние и перспективы казахстанско-китайских отношений, Саясат-Policy. — 1998. – С. 75.
9. Сыроежкин К. Казахи в КНР. – Алматы, 2004. – С.58-59.
10. Токаев К. Решение территориальных проблем с Китаем — большое достижение казахстанской дипломатии. – М.: Дипломатический курьер, 1999. – 570 с.
11. Турсунбаев Т.А. Международные связи Республики Казахстан (1990-2000). – М.: Экон-информ, 2002. – С. 40.
12. Тұрсынов Қ. «Көгілдір экран құпиясы», 4 тарау. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 43 б.
13. Ян Чжун Хун. Формирование внешнеполитических курсов Казахстана и (Депонированная рукопись). – Москва: Дипломатическая Академия МИД РФ, 1995. – С.22.

REFERENCES:

1. Babak V. Astana v treugolnike «Moskva-Vashington-Pekin». Kazhstansko-Kitaiskie otnosheni. [Astana in the Moscow-Washington-Beijing triangle. Kazakh-Chinese relations] // «Central Asia and the Caucasus». 2000, p. 258.
2. Qosylğan A. «Televidiyalyq filmler» [TV movieder]. Almaty: Kazakh University, 2003, p. 243.
3. Laumulin M. Kazahstan v sovremennyh mejdunarodnyh otnosheniah: bezopasnost, geopolitika, politologiya [Kazakhstan in modern international relations: security, geopolitics, political science]. Almaty, 2000, p.234.
4. Namazaly Omaşev. «Aqparat alemi» tandamaly shygarmalardyn kop tamdygy. (I-tom) [The world of information "is a large collection of selected works. (Vol, I)]7 Almaty, Sanat, 2000, p. 231.
5. Si Szinpin. Towards a community of common destiny and a new future for Asia. Boao, 2015, p. 346.
6. Si Szinpin. 为中哈关系起飞梦想的翅膀 (Vzletat na kryliah mechty kazhstansko-kitaiskie otnoshenii). 人民日报, 2017, p. 232.
7. Smaliov A.A. Kazahstan segodnia. Informacionno-analiticheskii sbornik [Kazakhstan today. Information and analytical collection. ed. A.A. Smalova]. Almaty, Intellservis, 2002, p. 534.
8. Sultanov K. Sostoyanie i perspektivy kazhstansko-kitaiskih otnoshenii [State and prospects of Kazakh-Chinese relations] // Policy. 1998, p. 475.
9. Syroejkin K. Kazahi v KNR [Kazakhs in the PRC]. Almaty, 2004, p. 589.
10. Tokaev K. Reshenie territorialnyh problem s Kitaem – bolşoe dostizhenie kazhstanskoi diplomatii [Solving territorial problems with China is a great achievement of Kazakhstani diplomacy]. M.: Diplomatic courier. 1999, p. 570.
11. Tursunbaev T.A. Mejdunarodnye svyazi respubliki Kazahstan (1990-2000) [International relations of the Republic of Kazakhstan (1990-2000)]. – M.: Econ-inform, 2002, p. 340.
12. Tursynov Q. «Kögildir ekran qūpiasy», 4 tarau [“The Secret of the Blue Screen”, Chapter 4]. – Almaty: Kazakh University, 2015, p. 243.
13. Yan Chjun Hun Formirovanie vneşnepoliticheskikh kursov Kazahstana i (Deponirovannaya rukopis) [Formation of foreign policy courses of Kazakhstan and (Deposited manuscript)]. - Moscow: Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 1995. - p.22

Svante E. Cornell

*Director of the American Foreign Policy Council's Central Asia-Caucasus Institute and co-founder and Director of the Institute for Security and Development Policy in Stockholm
e-mail: director@isdp.eu*

KAZAKHSTAN AND EUROPEAN INTEGRATION: FURTHER POTENTIAL

Abstract. This article investigates the benefits for Kazakhstan and European Union that arise from strengthening the mutual cooperation. It follows that, for European Union the closer association with Kazakhstan is beneficial due to the number of reasons. In particular, the Kazakhstan's close relations with Russia and China could help Europeans to truly understand these great powers. Apart from that, the Kazakhstani role as emerging transport corridor, the strong position of Kazakhstan in the UN as well as the Kazakhstani experience of mitigation the international disputes are of great value for Europe. At the same time, Kazakhstan is likely to take advantage of closer ties with Europe due to possible interaction with the number of such reputable European institutions as ODIHR, OSCE and Council of Europe. In broader terms, the future collaboration between the Kazakhstan and European Union is most likely to occur on the dimension of political reforms.

Key words: *Kazakhstan, European Union, diplomacy, multi-vector foreign policy, cooperation, integration, political reform.*

Сванте Корнелл ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ: БОЛАШАҚТАҒЫ ӘЛЕУЕТІ

Аңдатпа. Мақалада өзара ынтымақтастықтың Қазақстан мен Еуропалық Одаққа тигізетін артықшылықтары қарастырылған.

Еуропалық Одақ үшін Қазақстанмен тығыз байланыс бірнеше себептерге байланысты тиімді. Атап айтқанда, Қазақстанның Ресеймен және Қытаймен тығыз қарым-қатынасы еуропалықтарға осы алпауыт мемлекеттермен жақынырақ танысуға және зерттеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Қазақстанның дамып келе жатқан көлік дәлізі ретіндегі рөлі, Қазақстанның БҰҰ-дағы берік позициясы, сондай-ақ халықаралық дауларды шешуде Қазақстанның тәжірибесі Еуропа үшін өте маңызды. Сонымен бірге, ДИАҚБ, ЕҚЫҰ және Еуропалық Кеңес сияқты бірқатар беделді еуропалық институттармен өзара әрекеттесуді ескере отырып, Қазақстан Еуропамен тығыз байланыста болудың пайдасын көреді. Кеңірек түрде, Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы болашақ ынтымақтастық саяси реформалар аясында жүзеге асуы ықтимал.

Түйін сөздер: Қазақстан, Еуропалық Одақ, дипломатия, көпвекторлы сыртқы саясат, ынтымақтастық, интеграция, саяси реформалар.

Сванте Корнелл КАЗАХСТАН И ЕВРОПЕЙСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ: ДАЛЬНЕЙШИЙ ПОТЕНЦИАЛ

Аннотация. В данной статье исследуются выгоды для Казахстана и Европейского Союза, вытекающие из укрепления взаимного сотрудничества. Для Европейского Союза более тесная ассоциация с Казахстаном выгодна по целому ряду причин. В частности, тесные отношения Казахстана с Россией и Китаем предоставляют возможность европейцам поближе узнать и изучить эти супердержавы. Кроме того, большую ценность для Европы представляют роль Казахстана как формирующегося транспортного коридора, прочные позиции Казахстана в ООН, а также казахстанский опыт разрешения международных споров. В то же время Казахстану выгодны более тесные связи с Европой ввиду возможного взаимодействия с рядом таких авторитетных европейских институтов, как БДИПЧ, ОБСЕ и Совет Европы. В более широком ракурсе, будущее сотрудничество между

Казахстаном и Европейским Союзом, вероятнее всего, будет происходить в разрезе политических реформ.

Ключевые слова: Казахстан, Европейский Союз, дипломатия, многовекторная внешняя политика, сотрудничество, интеграция, политические реформы.

Introduction

Kazakhstan is both a European and an Asian state. This reality might appear self-evident to many Kazakhs, but it has not been internalized by Europeans. Indeed, perhaps because it is known as part of Central Asia, many Europeans and Americans view Kazakhstan as a purely Asian state, though one of the post-Soviet variety. But this view is largely mistaken, as Kazakhstan exhibits many aspects of a European state.

Most obvious is the geographic issue. Kazakhstan is, along with Russia and Turkey, one of three trans-continental states that have territory in both Europe and Asia. And like both of those, Kazakhstan exhibits both European and Asian characteristics. But geographic definitions are by definition arbitrary, as the dividing line between Europe and Asia is by no means obvious. More interesting is the question of the attributes of a state and a nation.

What makes a state European? Aside from geography, there are a number of elements that are common to European states. One is self-identity – the very fact of considering themselves to belong to European either geographically or spiritually. From this perspective, Kazakhstan is definitely European, because the understanding of Eurasian identity that is central to Kazakhstan’s self-perception is one that is inclusive and complementary. In other words, while some Russian ideologues define “Eurasian” in opposition to European, Kazakhstan’s understanding of Eurasianism is one that combines European and Asian and seeks complementarities between them.

A second key aspect is that Kazakhstan’s understanding of its nation is predominantly civic. While Kazakhstan is the homeland of the Kazakh people, membership in the national community is determined by citizenship and not by ethnicity. In other words, it is inclusive rather than exclusive, something that is the established norm across Europe.

A close corollary to this is the relationship of religion and state. European states without a fault separate religion from politics. This, in fact, is one of the biggest differences between European states and Middle Eastern ones, where the establishment of a state religion remains the norm. Of course, European states have diverging understandings of secularism – one is the Anglo-Saxon model that focuses on the religious freedom of the individuals, while another is the French model, whose main purpose is to prevent the domination of any organized religion on society and the state. While the Anglo-Saxon model has become the dominant one across Europe, Kazakhstan resembles the French model. This important attribute of Kazakhstan is one that strengthens its European identity.

Unfortunately, Kazakhstan's approach to religious issues has been one that has caused friction with Europe, whereas it should be the opposite. Part of the reason is Kazakhstan's occasionally excessive restrictions on religious freedoms, as well as the abuses committed by predominantly local officials against religious figures that deviate from the majority. But a bigger reason is that the Anglo-Saxon model of secularism has become dominant in the West. By contrast, Kazakhstan's situation is similar to that of France or other Catholic countries a century ago, which all sought to mitigate the dominant influence of the Roman Catholic Church, a highly politicized religious tradition that challenged state sovereignty. Similarly, Kazakhstan and other Central Asian states gained independence at a time when Sunni Islam, their own dominant religious tradition, was highly politicized at the global level. This led Kazakhstan and its neighbors to adopt an approach to religion that focused on freedom *from* religion rather than freedom *to* religion, a distinction that is not fully understood or appreciated by Europeans. But that does not change the fundamentally European inspiration of Kazakhstan's approach to religion.

Furthermore, Kazakhstan's education system is decidedly European. This is in part a legacy of the Soviet education system. But since independence, Kazakhstan has taken conscious policy decisions to align its education system further with Europe. In particular, the new education law of 2007 took Kazakhstan's education system in a European direction, and in 2010 Kazakhstan adopted the Bologna model for its

---

higher education. Kazakhstan still lags behind most European states in terms of its level of funding of education, but it has made clear its ambition to develop a European-style education system, something that will ensure the continued European outlook of its citizenry.

The main area where Kazakhstan differs from Europe is in terms of the model of political governance. European states strongly hold that a society is best governed by a highly liberalized model of political contestation, where government policy is the result of compromises made in a parliamentary setting by competing political parties built around diverse ideologies. Kazakhstan's leadership does not in principle oppose that notion. However, in the 1990s it concluded that this model was not suitable for a newly independent state, squeezed between great powers, with serious internal, external and transnational challenges. Instead, Kazakhstan's leaders adopted an evolutionary model of governance, which rested on elite consensus and a prioritization of economic development before the introduction of political liberalization.

Indeed, this divergence has been the main thorn in the relationship between Kazakhstan and European institutions. In practice, Kazakhstan's reluctance to embrace immediate political liberalization has likely been mostly beneficial to the country's development. By contrast, the upheavals across Eurasia and the Middle East that led to the introduction of immediate political liberalization have not fared well. Whether Russia in the 1990s, the "color revolutions" of 2003-5, or the "Arab Spring" of 2011, these experiments all failed to yield long-term sustainable democratic government. Only in east-central Europe in the 1990s was such a process successful; but there, it rested on historical democratic antecedents, and benefited from considerable assistance of West European states as well as the prospect of membership in the European Union and NATO. None of those characteristics was present in Kazakhstan.

In the past thirty years, however, Kazakhstan has succeeded in building a stable, sustainable state and society. For some time, therefore, the question has been how long it would be defensible to further delay a process of gradual liberalization of the political system. From time to time, public activism among Kazakhstan's population has indicated that a demand for political reform has grown among the population.

Happily, the country's leadership has answered this demand. While there have been many initiatives toward political reform in recent decades, they have been particularly pronounced since 2019, when President Kassym-Jomart Tokayev announced that Kazakhstan would henceforth engage in political and economic reform simultaneously, rather than allowing the latter to have precedence over the former. His concept of a "listening state," as well as his stated intention to combat corruption in government bureaucracy and fundamentally transform the meaning of being a civil servant, bodes well for the future. The difficulty, of course, will be to transform these ideas to actual change implements across the vast bureaucracy of the country at all levels. This process will undoubtedly take time and require support from Kazakhstan's partners.

Methods

This in turn once again raises the question of Kazakhstan's relationship with European institutions. Could this process of political reform, if implemented, lead to a further integration of Kazakhstan to European institutions? To discuss this, this article will investigate the benefits for Europe of closer association with Kazakhstan, as well as the advantages for Kazakhstan of European integration.

Kazakhstan's Benefits to Europe

European initiatives in the EU's neighborhood are often framed in terms of assistance. Seldom are they framed in terms of why they are in the European interest. That said, there are numerous reasons why a closer association with Kazakhstan is in Europe's interest.

The simple answer is that Kazakhstan plays an overwhelmingly positive role on the international scene, aligns with European priorities, and holds knowledge that European states do not but could benefit from.

First of all, Kazakhstan has a multi-vector foreign policy that sees Europe as one important vector. But from a European perspective, it may be the other vectors that matter more. Kazakhstan has a close partnership with Russia and China, great powers of the Eurasian continent that are both extremely important for Europe itself. Clearly, Kazakhstan's close relations with its two large neighbors can be of considerable benefit to Europe – as Kazakhstan's perspective on Russia

---

and China could be of considerable value in informing European understanding of these great powers.

Beyond this, Kazakhstan plays an obvious role in the emerging corridor of land transportation linking Europe to Asia, as the country's landmass forms the main connector between China and Europe

In addition, an important vector of Kazakhstan's foreign policy is the country's important role in multilateral institutions, particularly the United Nations. This embrace of multilateralism and in the support for diplomacy as a key to resolving international disputes is one area where Kazakhstan aligns closely with Europe. This was visible not least during the presidency of Donald Trump, which took America's occasional unilateralist instincts to an extreme. Whereas the Trump Administration embraced unilateral approaches to issues ranging from climate change to the Iranian nuclear program, Kazakhstan and Europe were aligned in urging for further diplomacy and multilateral solutions.

Building on this "fourth" vector of Kazakhstan's diplomacy (beyond the three main bilateral relations with Russia, China and the United States) is a fifth vector: that of international mediation. The international community may not have fully comprehended the role played by Kazakhstan in taking an active role to resolve disputes. This role dates back to the 1990s, when President Nursultan Nazarbayev offered Kazakhstan's good offices in resolving the conflict between Armenia and Azerbaijan as well as the civil war in Tajikistan. More recently, Kazakhstan's initiatives have been backed by its more developed statecraft. It is well known that Kazakhstan convened discussions on the Iranian nuclear program almost a decade ago; and that it more recently hosted numerous rounds of talks on the Syrian civil war. Less known is Kazakhstan's role in lowering tensions in Kyrgyzstan's 2010 crisis, its efforts to promote dialogue on the Ukraine conflict, and its successful effort to mediate between Turkey and Russia in 2015. The point here is that this type of activism in international mediation is normally a role embraced by European states, particularly small and neutral countries. Kazakhstan's involvement in international mediation is a further manner in which the country appears to engage with the world in a way that resembles European states.

All in all, this suggests that Kazakhstan's role on the international scene is one that is not only compatible with Europe but very much complementary to Europe and has the potential of adding value to Europe's own international role.

European Institutions and Kazakhstan?

If Kazakhstan should be an attractive partner for Europe, is the reverse also the case? The answer would appear to be in the affirmative. The variety of institutions that have been set up in Europe in the past three quarters of a century would appear to hold considerable value for Kazakhstan.

First among these institutions is the Organization for Security and Cooperation in Europe. It is the broadest among European cooperative structures, being open essentially to all states wishing to participate in it. In this sense, it fulfills an important role as it is the only regional organization where European states and Russia are members. There is some controversy over the role of the OSCE, where European states have sought to emphasize its Office of Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) whereas Russia and several other states have argued that the organization should focus more of its role on security cooperation. Notwithstanding such disagreements, the OSCE plays an important role as an organization where all EU members and Central Asian states are included, and is an organization to which Kazakhstan has paid close attention. Kazakhstan chaired the OSCE in 2010 and organized its first summit in a decade.

The Council of Europe is a more curious case, because it is an organization that should have a closer relationship with Kazakhstan but does not. Founded in 1949 with ten West European member states, the Council has an important but often underestimated role in supporting the development of democratic institutions and the rule of law. It also hosts the European Court of Human Rights, the pre-eminent judicial body in Europe to which individuals can appeal for redress of grievances.

After the collapse of communism, the Council's membership expanded greatly to the current number of 47, leaving only three countries with part of their territory in Europe outside of the organization: Belarus, the Vatican, and Kazakhstan. Theoretically,

---

membership is open to countries wholly or partly located in Europe and “whose culture is closely linked with the European culture” [1]. This definition has applied to both Russia and Turkey, and should therefore apply to Kazakhstan as well. In practice, this has not been the case. The Council appears to treat Kazakhstan differently from Belarus, another European former Soviet state that the organization considers to possess deficiencies in the area of democracy and human rights. Its Committee of Ministers declared in 2012 that the full integration of Belarus remains the organization’s “Strategic Objective” [2]. It has made no similar declaration with respect to Kazakhstan, and sent mixed signals on whether it considers Kazakhstan as a country that is eligible for membership.

Importantly, however, nowhere has the Council of Europe explicitly excluded Kazakhstan’s membership in the organization on geographic grounds. Subsequently, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) officials clarified that although they found it desirable to integrate Kazakhstan into the European institutional framework, this would only be an option if certain conditions were fulfilled, such as a moratorium on the death penalty, the ratification of all European human rights conventions and a significant improvement in the protection of human rights in the country [3].

There have, however, been encouraging steps. Since 2004, members of Kazakhstan’s legislature are able to attend PACE and there is a special representative of Kazakhstan at the Secretariat of the Council. The Council is also involved in election monitoring in Kazakhstan, and PACE has offered to assist Kazakhstan in improving civil rights and rule of law in the country. Consequentially, Kazakhstan in 2011 became a full member of the European Commission for Democracy through Law (in common parlance known as the Venice Commission), which it had been associated with since receiving observer status in 1998. In recent years, the most intensive area of Kazakhstan-CoE relations has been a step-by-step Action Plan on Kazakhstan’s accession to the Council of Europe’s target conventions in criminal justice. In 2017, Kazakh officials also requested an opinion from the Venice Commission on the Constitutional Amendments proposed early in the year. In response, the Venice Commission issued a report that, with some reservations of a largely technical nature, praised the proposed amendments [4].

Still, among countries with territory in Europe, Kazakhstan stands out as the only country for which the CoE has not established some form of clarity regarding its intentions. The Council has been reluctant to move too far, perhaps given its problematic experiences with Russia, Turkey, and South Caucasus states.

Results

As for the European Union, Kazakhstan is the EU's most important partner in Central Asia. In 2015, Kazakhstan became the first Central Asian country to successfully sign an Enhanced Partnership and Cooperation Agreement (EPCA) with the EU. The agreement covers a broad spectrum of areas and provides EU support for Kazakhstan's efforts at political reform.

Kazakhstan, however, remains outside the Eastern Partnership, the most ambitious instrument created by the EU for its eastern neighborhood. It is tasked with promoting and intensifying political association and deepening economic integration between the EU and these countries. It offered a new type of EU commitment to support approximation of eastern neighbors to EU norms, including the offer of a Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA). For that, partner countries adopt and fully apply a broad range of EU standards and regulations, including in technical fields such as transport, environment and taxation. In essence, through these agreements, partner states can choose to implement a considerable proportion of the EU's *acquis communautaire*, a fact that obviously would make them closer to actual membership if and when such accession would be politically feasible.

But the Eastern Partnership in practice drew a hard line in the Caspian Sea, as it provided countries only to the west of the sea with a pathway to integration. Any such prospect has been missing from EU strategies for Central Asia. Kazakhstan's EPCA does not foresee a possible expansion into a free trade agreement, and does not imply the unilateral adaptation to the *acquis communautaire*, as the DCFTA does.

But things have changed since the Eastern Partnership's creation. It has moved from a one-size-fits-all character to a more tailored approach, that accommodates the difference ambitions of partner states. As a result, the agreements that the EU has with Armenia

---

and Azerbaijan differ in degree but not in kind with what it has with Kazakhstan. There is no longer anything that dictates that Kazakhstan's relationship with the EU is less developed than that of a member of the Eastern Partnership.

The Road Ahead

As Kazakhstan embarks on further political reform within the concept of creating what President Tokayev calls a “listening state,” the main outside support for this effort is likely to be found in European institutions. While the OECD and OSCE can play a role, the two key institutions are likely to be the Council of Europe and the EU.

While full membership is unlikely to be a short-term prospect, the Council of Europe is underrated as an agent of political reform. Indeed, the Council has successfully assisted in institutional reform and political transformation across eastern Europe, seconding experts and bureaucrats for this purpose that carry out important work without making headlines. More than ever, the presence in Council institutions of east European nationals with experience of their own transitions and reforms constitute an unparalleled reserve of expertise that Kazakhstan could benefit from as it seeks to implement the goals for institutional reform. In this context, it would seem that the relationship between Kazakhstan and the Council of Europe has a lot of under-utilized potential. A very positive step in this regard is the abolition of the death penalty in Kazakhstan, which removes a key impediment for closer integration of Kazakhstan into the Council of Europe.

As Kazakhstan continues on a path of political reform that would put it on a path to a more European form of government, not only can the Council be an important partner in this endeavor; but full membership could become a political objective in the course of such a journey.

As for the European Union, it is entirely possible that an arrangement in substance similar to the Eastern Partnership is extended eastward – i.e. the unilateral adaptation to EU regulations and norms without the stated prospect of membership. Because no other Central Asian state has a comparable relationship with the EU, this would likely take the shape of a bilateral arrangement with Kazakhstan.

Conclusion

Whether Kazakhstan pursues deeper integration with the EU or not, the EU is likely to play a role, as it does presently, in Kazakhstan's balanced foreign policy in various individually limited but collectively significant ways. Going forward, it is also likely that the EU will play an important role in supporting the domestic reform agenda in Kazakhstan.

Looking ahead, Kazakhstan's relationship with the Council of Europe and EU will play an important role in the difficult but necessary effort toward political reform. These organizations can serve as important partners in Kazakhstan's practical implementation of reform. Moreover, a closer formal association with these organizations could also prove important milestones offering recognition for Kazakhstan's gradual success in reforming the country's political system.

REFERENCES:

1. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, "Enlargement of the Council of Europe", Recommendation 1247, 1994. URL:<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15281&lang=en>. (date accessed: 12.03.2021)
2. Council of Europe Office of Directorate General of Programmes, "Report on Council of Europe Activities in Belarus in 2012-2013", January 7, 2014, p. 3. URL: <https://rm.coe.int/16802ed0b3> (date accessed: 12.03.2021)
3. Volkov Vitaly. Kazakhstanu rano v Sovet Evropy [It is early for Kazakhstan to enter the Council of Europe] Deutsche Welle, 2002. URL: <http://www.dw.com/ru/казахстану-рано-в-совет-европы/a-507132> (date accessed: 12.03.2021)
4. Venice Commission 110th Plenary Session "Kazakhstan: Opinion on the Amendments to the Constitution. March 14, 2017. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)010-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)010-e) (date accessed: 12.03.2021)

Гүлнар Қонақбаева

*Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы
Мемлекеттік басқару академиясының магистранты,*

(Нұр-Сұлтан қ. Қазақстан)

e-mail: g.kunakbayeva@mail.ru

МЕМЛЕКЕТТІК АППАРАТ ИМИДЖІ: НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа. Мақалада мемлекеттік аппараттың имиджі туралы мәселе қарастырылған. Мемлекеттік аппарат - азаматтардың заңды құқықтарын қорғау үшін құрылған саяси билік жүйесі. Сондықтан да мемлекеттік аппарат тек заң шығарушы орган ретінде емес, халықпен қызмет ететін жүйе болуы тиіс. Мемлекеттік аппарат имиджі әр заң органының қызметінің атқаруымен сипатталады.

Түйін сөздер: *имидж, мемлекет, мемлекеттік аппарат, мемлекеттік қызметші, заң.*

Гульнар Кунакбаева

ИМИДЖ ГОСУДАРСТВЕННОГО АППАРАТА: ОСНОВЫ

Аннотация. В данной статье рассмотрен вопрос об имидже государственного аппарата. Государственный аппарат – это система политической власти, созданная для защиты законных прав граждан. Поэтому государственный аппарат должен быть не только законодательным органом, но и системой. Имидж государственного аппарата характеризуется деятельностью каждого юридического органа.

Ключевые слова: *имидж, государство, государственный аппарат, государственный служащий, закон.*

Gulnar Kunakbaeva

IMAGE OF THE STATE APPARATUS: BASICS

Abstract. This article discusses the issue of the image of the state apparatus. The state apparatus is a system of political power created to protect the legitimate rights of citizens. Therefore, the state apparatus should be a system that functions not only as a legislative body, but also with the population. The image of the state apparatus is characterized by the functioning of each legal body.

Keywords: *image, state, state apparatus, civil servant, law.*

Кіріспе

Қазақстан Республикасы 1995 жылы 30 тамызда өз Ата заңын қабылдады. Ата заңымызда басты құндылық ол – азамат. Заңдағы ерекше орынға ие мемлекеттік орган – мемлекеттік аппарат. Яғни, негізгі қызметті, қоғамды басқару үшін арнаулы құрылған мемлекеттік органдар жүйесі. Оның негізгі міндеті – қоғамды басқару, өз қызметімен шұғылдану, өзі қызмет етіп отырған мемлекеттік органның имиджін көтеру. Мемлекеттік аппарат азаматтардың заңдық құқықтарын қорғау үшін құрылған. Сондықтан да мемлекеттік аппарат тек заң шығарушы орган ретінде емес, халықпен қызмет ететін жүйе болуы тиіс. Мемлекеттік аппарат имиджі әр заң органының қызметін атқаруымен сипатталады.

Имидж – күрделі және көпқырлы ұғым. Қазіргі ғылымда бұл категорияның жалпы қабылданған анықтамасы жоқ. Имидж - тұлғаның, құбылыстың, объектінің мақсатты түрде белгілі бір құндылықтық ерекшеліктерді көрсету және эмоционалды-психологиялық әсер етуге бағытталған, танымал болуға жетелейтін қалыптасқан бейнесі.

Зерттеу әдістемесі

Жұмыстың теориялық-әдіснамалық негізі жүйелік және құрылымдық тәсілдерден құралған. Мақалада жүйелі талдау, салыстырмалы талдау, контент талдау, жинақтау, саралау әдістері қолданылды. Мемлекет аппаратының имиджі туралы зерттеу жұмыстарын жүргізген отандық және шетелдік ғалымдардың

еңбектері оқылып, сараптау жүргізілді. Сонымен қатар, ғаламтор желісіндегі ақпараттарға сүйенушілік орын алды.

Зерттеу нәтижелері

Мемлекеттік аппараттың имиджі: түсініктері, құрылымдық элементтері

Имидж сөзі ХХ ғасырдан бастап зерттеліне басталды. Аталған ғасырдың бірінші жартысында «имидж» ұғымы Франция және Ұлыбритания елдерінің әдебиеті мен өнерінде қолданылған. Соңғы жылдары «имидж» ұғымы күнделікті өмірде, сондай-ақ, біршама ғалымдар мен практиктердің лексикасында кеңінен таралған. Алғашқы болып бұл ұғымға жүгінгендердің қатарынан «public relations», жарнама және саясат саласындағы мамандар табылған. «Имидж» сөзі латыннан «imago» аударғанда «бейне» яғни «образ» деген мағынаны білдіреді. Имидж туралы түрлі пікірлер А.Ш. Санатулова, Г.Г. Почепцов, А.А. Бодалев, Л.Г. Лаптев, А.И. Донцовамен келтірілген [1].

С.И. Ожеговтың түсіндірмелі сөздігінде «образ» сөзі – адам санасындағы материалдық заттар мен құбылыстардың идеалды бейнелеу түрі делінсе, «имидж» сөзі – біреудің ішкі көрінісін, бейнесін басқаның елестетуі дегенді білдіреді [2].

Тарихи деректерге үңілсек, «имидж» түсінігі алғаш болып шетелдік зерттелулерден орын алған. П. Берд «Қандай сала болмасын сол атқарылған саланы басқа адамдардың қабылдауы» деген пікір қалдырған. Жеке тұлғаның жалпы көрінісі басқалар алдындағы сөйлеуінен, түрінен, киінуінен және іс-әрекетінен қалыптасады, имидж - бейненің қабілеті мен адамгершілік қасиеттері, қалпы мен қимыл-қозғалысын айқындайды. Яғни, мемлекеттік аппараттың негізгі имиджінің құрылымдық белгісі – оның халықпен бірлесе жұмыс істеуі, қоғаммен байланысы, өз қызметіне нұқсан келмеуі, халық алдындағы жауапкершілігі, имиджді көтеруі, адамдар арасында оның сырт бейнесінің, қоғамдағы рөлі [3].

Ф.А. Кузиннің пікірінше, имидж жүйесінің элементтері ретінде «сыртқы тартымдылық, киіну, сөйлесу мәдениеті, мимика, ауызша және жазбаша сөйлеу өнерін меңгеру, іскерлік этикеттің ережелері мен ұстанымдарын сақтау, мінез-құлықтың сындарлы

стратегиясын ұстану, ресми бағыну нормалары мен талаптарын сақтау, іскери қарым-қатынас мәдениеті, мінез-құлықтың тиімді әдістерін қолдану, сұрақтар қою және оларға жауап беру техникасын дұрыс қолдану, өзі туралы жақсы әсер қалыптастыру, негізделген мінез-құлық тактикасын таңдау, сұхбаттасушылармен өзара әрекеттесудің әр түрлі психологиялық түрлерін жүзеге асыру» келтірілген [4].

Имидж – жағымды (позитивті) және жағымсыз (негативті) ретінде ажыратылады. «Жағымды» ұғымы қоғамдық пікірде әлеуметтік қолайлы қасиеттерге ие болса, «жағымсыз» ұғымы сәйкесінше әлеуметтік теріс сипаттамаларын көрсетеді. Мемлекеттік қызметкерлерге имидждің іскерлік-жағымды түрі жақын. Іскерлік-жағымды имидж қоғамда мемлекеттік қызметкерге, оның қызметіне деген бірінші көзқарасты тудырады. Осы имидж арқылы қоғам алдында тек мемлекеттік қызметкер ғана емес, мемлекеттік аппарат та бірқатар мәртебеге ие болатыны анық. Халықаралық тәжірибенің өзі іскерлік-позитивті имиджсіз жетістіктерге жету оңай болмайтындығын дәлелдеді. Яғни, имидждің осы түрін мемлекеттік қызметші мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі деп, ал оны иелену кәсіби іскерлік деп қарастыруға болады.

Мемлекеттік аппарат дегеніміз қоғамды басқаруға бағытталып құрылған арнаулы мемлекет органдарының біртұтас жүйесі. Мемлекеттік аппарат – Қазақстан Республикасының заңнамасында бекітілген бірінғай қағидалар және билік жүйесі негізінен тұратын, материалдық құндылықтармен қамтамасыз етілген органдар жүйесі. Негізі қарулы күштер мен түрлі күштеу құрылымдарынан тұрады. Заманауи әлем кеңістігінде әр мемлекетте мемлекеттік аппарат имиджін көтеру - маңызды сала. Мемлекеттік аппарат имиджі оның бейнесі, сырт киім үлгісімен шектеліп қоймай, онымен атқарылып жатқан қызметімен ұштасуы керек. Әр аппараттың имиджі халыққа рух, сенім беруі тиіс.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың халыққа жолдауында «Мемлекеттік аппарат – азаматтар сұранысына бейімделген, кез-келген реформаларды іске асыру барысында өзінің барлық іс-қимылын халықтың әлауқатын арттыруға арнайтын жинақы әрі тиімді болуы маңызды»

делінген [5]. Сонымен қатар, мемлекеттік аппараттың әрқашан халықпен бірлесе отырып жетістіктерге жету, алдыңғы озық елдің қатарына қосылу бағыттарын ашып берді. Мемлекеттік аппарат - бүгінде халықтың, ұлттың мүддесін қорғайтын маңызды имиджді қалыптастыру қажет. Халық арасында беделі болмаса, ол мемлекетке зиян келтіреді. Мемлекеттік аппараттың имиджі жоғары болса, елдің беделі мен бәсекеге қабілеті, сенімі артады. Сенім бар жерде даму, имиджді көтеру, дамыту да бар. Сондықтан мемлекеттік аппарат, сот органдары әділ шешім шығарып, халықпен жұмыс істеулері керек.

Қазіргі уақытта мемлекеттік аппарат имиджі – өзекті мәселе болып отыр. Мемлекеттік аппарат имиджі – халық пен үкімет арасындағы сенімнен тұрады. Мемлекеттік аппарат имиджінің негізгі ерекшелігі – оның атқарған қызметі, белсенділігі. Мемлекеттік имидж құрылымы – даму үдерісінде келе жатқан мемлекеттік аппараттың стратегиялық жоспарлары мен тапсырмалары. Имидж – әр халықтың көрінісі, экономикалық және мәдени дамуы, саясаттың мемлекет ішіндегі бейнесі.

Негізінен, мемлекеттік аппарат халық арасында оң, яғни жағымды имидж қалыптастыру қажет. Оң имидж ішкі және сыртқы нарықта қабілетті, деңгейі жоғары, тұрақтылық пен сенімнің кепілі болуы керек.

Қазіргі таңда мемлекеттік аппарат имиджі басты негізге айналғандықтан, ол мемлекеттің айнадағы көрінісіне айналуға. Сол себепті мемлекеттік аппарат имиджінің негізгі бағыты саясатта да, бизнесте те табысты қолдаушы құрал болуы тиіс.

А.В. Карпов «мекеменің имиджі – осы мекеме жайлы сыртқы ортада оның нақты және жағымды белгілеріне сүйене отырып қалыптасқан бейнесі, образы, адамдардың сол орынға қатысты айтылған пікірі, көрінісі, әсері мен сенімінің жиынтығы» деген [6]. Айтылған пікір шынайы болмысқа ие, өте тұжырымды деген ой қалдырады.

Мемлекеттік аппараттың қызметі, онымен атқарылатын қызмет оның қоғамға әкелетін жақсы әрекетімен негізделуі керек. ХХІ ғасыр - заманауи мемлекетті қалыптастыру ғасыры болғандықтан, мемлекеттік аппарат халық арасында оң әсер мен жақсы образ қалыптастыруы қажет. «Фирманың имиджі» кітабында Бобби

Джи «Имидж – ұғымы табысты нәтижеге қол жеткізу үшін дүниетанымдылық, ұзақ мерзімді мақсаттар мен принциптер, стандарттарды құрудың негізі болатын элементтерді қамтуы қажет. Дүниетанымдылық - шешім қабылдауға негіз, ал имидж және образ – қоғамдық өмірде жеңістің басты мақсаты болуы тиіс. Оң имиджге ие болу үшін сыртқы (сыртқы атрибуттар және көшбасшылық бейнесі) және ішкі (ұжымдағы қатынастар) имиджді қолдану қажет» деген [7]. Аталған пікірге сәйкес, мемлекеттік аппаратта оң имиджге ие болу мақсатында ішкі және сыртқы имидж қолданылууда. Бұл имидж қоғам үшін де және мемлекет үшін де маңызды.

Мемлекеттік аппараттың негізгі қызметі – заң шығару, оны орындау, құқық бұзылушылықтан қорғау, заң бұзушылықтың алдын-алу, болдырмау. Бұл ретте, мемлекеттік аппаратпен қызметкер нысандарын төмендегідей жіктеп, реттеуге болады (1-сурет):

тікелей басқарушылық
құқықтық заңды қызмет
құқық-шығармашылық қызмет
нормативті актілер жобасын дайындау, жариялау
құқық-қолдаушы қызмет
құқықтық нормалардың жүзеге асырылуы
құқық-қорғаушы қызмет
заңдардың сақталуы, бақылануы, қадағалануы
тұлғаның заң алдында жауап беруі

1-сурет. Қызметкер нысандарының жіктелімі

Жоғарыда атап көрсетілгендей, мемлекет аппаратының қайнар көзі – заң және заңды тұлғалардың бет-бейнесі.

Біз, шетелдік имиджді меңгерумен қоса, өз рухани, дәстүрлі құндылықтарымызды жоғалтпауымыз керек. Мемлекеттік аппарат имиджінің басты құралы – ар-намыс, адалдық, әділдік болса, мемлекет имиджі дамиды, статусы жоғарылайды. Осы бағытта отандық ғалымдармен толыққанды зерттеу жұмыстары әлі де жүргізілуде.

Мемлекеттік аппарат – білімді, іскер, саяси жауапкершілікті, құқықтық сауаты жоғары, қандай-да бір құқықбұзушылыққа

нәлдік төзімділікті мемлекеттік қызметшілерден құралуы тиіс. Сол кезде ғана мемлекеттік аппараттың имиджі жоғары қатардан көрінетін болады.

Мемлекеттік аппарат имиджі дегеніміз – мемлекеттік қызметшілермен өз қызметін атқару барысындағы іс-қимылы, әрекеті, халықтың санасында қалыптасқан ұйымның бейнесі, қоғам мен халық арасындағы сенім. Ол:

Біріншіден, Қазақстан Республикасының заңнамасында бекітілген заңдар жиынтығы, материалдық құндылықтармен жабдықталған органдар жүйесі қызметінің атқарылуы;

Екіншіден, мемлекеттік билік органдарымен, мемлекеттік қызметшілермен атқарылып жатқан қызметтер көрінісі;

Үшіншіден, лауазымды тұлғалардың, яғни мемлекеттік қызметшілердің халық пен қоғам арасындағы қарым-қатынасы, сенімділігі, байланысы;

Төртіншіден, мемлекеттік аппаратта қызмет атқарып жатқан әрбір қызметкердің өз қызметін жоғары деңгейде, ар-намыс, адамгершілік ұстанымын ұстана отырып көрсете білуі.

Алайда, мемлекеттік аппараттың имиджіне нұқсан, кір келтіріп жатқан іс-әрекеттер жеткілікті (2-сурет):

2-сурет. Мемлекеттік аппарат имиджіне кері әсер етуші іс-әрекеттер топтамасы

Бұл мемлекеттік аппараттың халық алдындағы имиджінің төмендеуіне кесірін тигізуде. Осымен бірге, баспа және электрон-

дық БАҚ оқырмандардың назарын теріс аспектілерге аудара отырып, халықтың билікке деген сенімінің жойылуына әсер етуде. Қазіргі уақытта еліміздегі қарулы күштер аппаратына халықтың сенімі орташа. Азаматтардың қарулы күштер туралы мінездемелеріне тоқталсақ: әскери жүйеге деген жастардың сенімсіздігі, әскерге бару барысындағы өз-өзіне қол жұмсау, ұрып-соғу немесе өліп қалу факторларының болуы – мемлекет аппаратының имиджіне кедергі келтіруде. Сол себептен, халықпен бірлесе отырып, даму жолдарын қарастырған жөн.

Бұған қоса, жемқорлықтың етек алуы салдарынан мемлекет аппаратына деген халықтың сенімі төмен. Сот органдарына деген көзқарастары орташа. Бұл мемлекеттік аппараттың дамуына, имиджінің қалыптасуына кедергі дегенді білдіреді. Сондықтан, мемлекеттік аппараттың имиджін көтеру үшін әділ шешімнің болуы, заңның жалпыға бірдей қолданылуы қажет.

Біз, мемлекеттік аппарат имиджінің басты қызметі өз ісіне адал, мемлекеттің өркендеуіне, дамуына бағытталуы керек деген ұғымды әрдайым алға тартамыз. Халықтың құқық қорғау органдарына сенім білдірмеуі осындай жағдайлардан туындап отыр.

Осы орайда, Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев сыбайлас жемқорлық мәселесін түпкілікті жою мақсатында көптеген тапсырмалар берді және бұл мемлекеттік аппарат имиджінің ертеңгі көтерілуіне жол болатындығы анық.

Мемлекеттік қызметшілердің Қызметтік әдеп қағидалары да халықтың мемлекеттік органдарға сенімін нығайтуға, мемлекеттік қызметте өзара қарым-қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға және мемлекеттік қызметшілердің әдепсіз мінез-құлық жағдайларының алдын-алуға бағытталған [8].

Мемлекеттік аппараттың имиджін оң қалыптастыру, көтеру жолында заңға қайшы келетін тәртіпсіздікке жол берілмеуі тиіс. Сол кезде ғана мемлекет аппаратының имиджі қалыптасады. Мемлекеттік қызметшілер әрдайым мемлекетке, халыққа адал қызмет етсе, мемлекет қаражатына қол сұқпаса, заң талаптарын тиісті дәрежеде орындаса, халықтың оған артқан сенімін сақтаса, қарапайым әрі адал болып, әділ шешім қабылдаса, бұл да – мемлекеттік аппарат имиджінің оң қалыптасуының бастауы.

Мемлекеттік аппарат, билік, сот, жалпы құқық қорғау органдары сыбайлас жемқорлыққа мүлдем жол бермей, тосқауыл болуы тиіс, ал мемлекеттік қызметкерлер заң талаптарын қатаң сақтаулары шарт.

«Соттың абыройы–мемлекет абыройы» атты мақаласында Жоғарғы сот төрағасы Ж.Асанов мемлекет имиджіне оң баға берілуі сот органдарымен тікелей байланысты екендігін айқындап айтқан [9]. Мемлекет аппаратының имиджі – құндылық, абырой, ар-намыс болуы керек.

Біз, мемлекет аппараты имиджінің тиісті дәрежеде қалыптаспауына, оң бағаланбауына аталған талап-мүдделердің дұрыс деңгейде орындалмауы себеп деп білеміз.

Мемлекеттік аппараттың имиджі негізінен халықтың оған деген сенімінен тұратын болғандықтан, мемлекеттік аппаратқа оң баға берілмеу себебіне, халықтың сенімсіздігін тудыратын жағдайларға, статистикалық мәліметтерге тоқталып өтсек [10].

1-кесте. Мемлекеттік аппараттың имиджін көтеруге кері әсер. Сыбайлас жемқорлық көрінісі.

Жыл	Жалпы	Пара алу/беру	Жымқыру	Қызмет бабын асыра пайдалану
2019	1788	850	714	224

Жоғарыда көрсетілген мәліметтерге көз жүгіртсек, елімізде әлі күнге дейін құқық бұзушылық көп екенін аңғару қиын емес. Бұл дегеніміз, елімізде мемлекет аппаратына, мемлекет органдарына деген халықтың көзқарасының теріс бағалануына итермелеген фактор деп айтуға болады. Қылмыс негізінен жемқорлықтан туындап отыр. Сонымен, мемлекеттік аппараттың имиджінің төмен болуы келтірілген статистикадан-ақ байқалады. Осындай келеңсіздікті көріп отырған халықтың мемлекеттік аппаратаға деген сенімі қайдан болмақ?! Яғни, мемлекеттік аппарат имиджінің көтерілуіне де нұқсан келтірілуде. Сыбайлас жемқорлық қылмысы жоғары білімі бар, бұрын-соңды қылмыс жасамаған, 25-50 жас аралығындағы мемлекеттік қызметкерлер қатарымен жасалған.

Әр мемлекеттің қайнар көзі – халық. Сондықтан да мемлекет аппараты, сот органдары, билік пен азаматтар арасындағы қарым-қатынасты, сенімділікті арттыру қажет. Мемлекеттік аппарат имиджінің негізі халықтың бағалануымен өзара байланыста екенін ұмытпау қажет. Қазіргі қоғам ақпараттанған қоғам болғандықтан, айналамызда болып жатқан құқық бұзушылықтар халық арасында тез таралып жатыр. Халық пен билік бірге болуы керек, заң қатал тәртіппен негізделуі қажет. Мемлекеттік аппарат имиджін жетілдіру, жаһандандыру тек еңбекпен бағалануы қажет.

Мемлекеттік аппараттың имиджін жан-жақты қалыптастырған жөн. Имидж әр түрлі салада қажет: Қазақстан Қарулы Күштерінің имиджі, сыртқы саясат имиджі, экономика имиджі, педагог имиджі, ақпарат имиджі, ақпараттық саясат ұйымдастырудағы билік пен мемлекеттің бейнесін қалыптастыратын негізгі саяси идеялардың жиынтығы.

Еліміздің имиджін дамыту жолында тиімді пайдалануға болатын тәсілдер мен технологиялар қызметі, яғни саясаттанушылар, әлеуметтанушылар, экономистер, басқару мен ұйымдастырушылық даму мамандарының біріккен тәжірибелік құлшынысы қажет. Сыртқы имиджді қалыптастыруда: психологтар, спичрайтер, спиндоктор, журналистердің атқарар қызметтерінің маңызы зор.

Мемлекеттік аппарат мемлекеттің атынан функцияларды атқаратын заң жиынтығы болғандықтан, олардың мақсаты атқаратын қызметі айқын көрсетілген. Мемлекеттік қызметкерлердің өкілеттіктері мемлекеттік органдар алдында тұрған мақсаттарға және міндеттерге сәйкес анықталады. Мысалы, прокуратура органдары, сот жүйесі, құқық қорғау органдары құқықты қорғау қызметін атқарады. Бұл органдар бір-бірімен қызметтес, өзара байланысты. Бәрі бірге жалпы құқық қорғау жүйесіне жатады. Мемлекеттік аппараттың негізгі қызметі заң жүйесімен тікелей байланысты болғандықтан, елімізде заң жүйесінің имиджін жетілдіру басты өзекті мәселенің бірі. Сол себептен, құқық қорғау органдары қызметкерлері қоғам алдында мінсіз болулары шарт, ұлт тыныштығы, қоғам тыныштығы басты қағидатқа айналуы керек. Мемлекеттік аппарат имиджінің оң бағытта болуы құқық қорғау органдарымен атқарған қызметтерге де

байланысты бағаланатындығын ескеру қажет. Халық үміт күтетін мемлекеттік аппарат органдары халық арасында сенімділікке ие болмаса, халықтың болашағы күңгірт болмақ. Мемлекеттік аппараттың имиджін көтеру үшін ең бірінші жемқорлықты түбегейлі жою қажет. Мемлекеттік аппарат имиджін жетілдірудің оң бағыты бойынша төмендегідей жұмыстар атқарылса:

Біріншіден, мемлекет аппаратының саяси жүйесіндегі саяси институттар ғылыми негізде сараланып анықталса;

Екіншіден, талданып, сарапталған жұмыстар халықтың саяси жағдайы, ахуалы, сенімі, даму жолдарын және қоғамдағы жағымсыз әрекеттерді болдырмауға бағыталса;

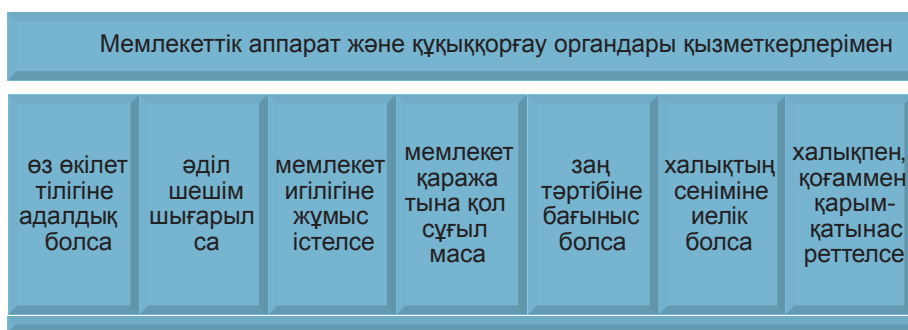
Үшіншіден, елімізде мемлекет аппаратына қатысты заңдар қабылданып, заңдарға өзгерістер енгізілсе. Қолданыстағы заңдар аясында қатал тәртіп қарастырылмау, әділ шешім шығарылмау салдарынан мемлекеттік аппарат имиджі жақсы қалыптаспай отыр;

Төртіншіден, еліміздің саяси ғылымының дамуында сараптамалық талдау орталықтарының анықтамасының қызметін әлі де жаңғырту қажет. Сараптамалық талдау орталықтарымен мемлекеттің саяси шешімдері қарастырылып, саяси шешім шығарылып, қоғам мен билік арасындағы сенімділік жағдайы жақсартылса.

Мемлекеттік аппараттың имиджінің ахуалын білу мақсатында, көтеріліп отырған мәселе шеңберінде халық арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнама барысында халықтан: «Сіздің мемлекеттік аппаратқа деген ойыңыз, оған деген сеніміңіз, жалпы мемлекеттік аппаратпен атқарылып жатқан қызметтер туралы пікіріңіз?», «Мемлекеттік аппарат имиджін жоғарғы деңгейден көру жолдары?» деген сұрақтарға жауап іздедік. Халықтың «мемлекеттік органдарға», «мемлекеттік аппаратқа» деген сенімінің төмендігіне тағы да көз жеткіздік. Оған себеп, мемлекеттік қызметшілер арасында «сыбайлас жемқорлық» індетінің басымдылығы, ұқсас жағдайлар бойынша «сот шешімдері» әр-түрлі болуы, яғни кей кезде жаза қатал болса, басқасында жазаның жеңіл түрінің қолданылуы болып отыр. Сондай-ақ, мемлекеттік аппарат қызметкерлерімен көрсетілетін қызмет түрлері сапасының төмендігі, яғни, халықпен өзіне қажетті

толыққанды ақпаратты бірден алу мүмкіндігінің жоқтығы не баяу болуы имиджге теріс әсерін тигізген.

«Әділеттілік, адалдылық, өз қызметіндегі сапалылық, мемлекеттік аппараттың халыққа деген мейірімділігі – әрқашан ескірмейтін сән, яғни имидж» деген пікір қалыптастырылды. Сонымен, мемлекеттік аппарат имиджі – оның қызметкерлерінің халық алдында ашықтылығы, әділдігі, адалдығы басты маңызға ие. Өз кезегінде, мемлекет аппаратының имиджін жетілдіру бағыты бойынша төмендегі бағыттар орындалса деген ой туындады (3-сурет).

3-сурет. Мемлекет аппаратының имиджін жетілдіру бағыты

Келтірілген талап-мүдделер билік басында, саяси жүйеде, мемлекеттік аппаратта, құқық қорғау органдарында қатал сақталып орындалса, мемлекеттік аппараттың имиджінің дамуына, өркендеуіне негіз болады деп ойлаймыз.

Қорытынды

Осылайша, имидж билік пен қоғам арасындағы екі жақты байланысты қалыптастыруға ықпал етеді. Имиджі құру өз алдына мақсат бола алмайды, ол мемлекеттік аппарат пен қоғам қарым-қатынасын жақсартуға, «кері байланыс» принципін күшейтуге, белгілі бір мәселелерді шешуге бағытталуы тиіс. Оң имидж – халықтың сенімділігін тудыруды, осы жолда халықтың қажеттілігін қанағаттандыруды, барынша қарапайымдылық пен төзімділікті, әділдік пен ашықтылықты, ақпараттылықты, әрдайым

жетілдіріп отырушылықты қажет етеді. Әрине, жағымды имидж қалыптастыру және оны ұстап тұру оңай іс-әрекетке жатпайды. Дегенмен, мемлекет аппаратының қайнар бұлағы болып табылатын билік пен құқық саласындағы қызметкерлеріміздің жағымды имиджі қалыптастырылған жағдайда, мемлекетіміздің дамуы, өркендеп-өсуіне кері әсер болмайды деп сенеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Научная электронная библиотека. URL: /<https://monographies.ru/ru/book/section?id=929/> (қаралған күні: 20.02.2021).
2. Толковый словарь Ожегова. URL: /<https://slovarozhegova.ru/> (қаралған күні: 22.02.2021)
3. Л.И.Изтелеуова, А.Т. Аязбаева. Имидж технологиясы. Монография –Астана. 2019 ж. 100 б.
4. Бураканова Г.М., Теоретические аспекты формирования позитивного имиджа государственного служащего // Государственное управление и государственная служба. – 2008. – №3.
5. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2018 жылғы 5 қазан. URL: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-nanazarbaevtyн-kazakstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-5-kazan/ (қаралған күні: 23.02.2021)
6. Ю.А. Иваненко. Имидж организации как фактор повышения ее конкурентноспособности. URL: /<https://cyberleninka.ru/article/n/imidzh-organizatsii-kak-faktor-povysheniya-ee-konkurentnosposobnosti/viewer/> (қаралған күні: 23.02.2021)
7. Бобби Джи. Имидж фирмы : Планирование, формирование, продвижение / Бобби Джи; [Пер. с англ. А. Вихровой]. – СПб. И др, 2000. - 220 с.
8. Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің әдеп кодексі. URL: /<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1500000153/> (қаралған күні: 25.02.2021)
9. Ж.Асанов «Соттың абыройы – мемлекеттің абыройы». URL: /<https://sud.gov.kz/kaz/massmedia/sottyn-abyrooy-memlekettin-abyrooy-zhasanov-egemen-qazaqstan-23102020-g/> (қаралған күні: 26.02.2021)
10. Дана Карина. Коррупция в Казахстане. URL: <https://inbusiness.kz/ru/last/korruptsiya-v-kazahstane-snizilas-na-14-zaposlednie-tri-goda> [https](https://inbusiness.kz/ru/last/korruptsiya-v-kazahstane-snizilas-na-14-zaposlednie-tri-goda) (қаралған күні: 27.02.2021)

REFERENCES:

1. Nauchnaya ehlektronnaya biblioteka [Scientific electronic library] /<https://monographies.ru/ru/book/section?id=929/> (date accessed: 20.02.2021)
2. Tolkovy slovar' Ozhegova [Explanatory dictionary Ozhegov]. URL: /<https://slovarozhegova.ru/> (date accessed: 22.02.2021)

3. L.I.Izteleuova, A.T. Ayazbaeva. Imidzh tekhnologiyasy [Image technologies]. Monografiya. –Astana. 2019. 100 p.
4. Burakanova G.M., Teoreticheskie aspekty formirovaniya pozitivnogo imidzha gosudarstvennogo sluzhashchego [Theoretical aspects of the formation of a positive image of a civil servant] // Gosudarstvennoe upravlenie i gosudarstvennaya sluzhba. Vol 3. 2008.
5. Elbasy N.Ә.Nazarbaevtyн Qazaqstan khalqyna zholdauy. 2018 zhylygy 5 qazan. [State of the Nation Address of President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev]. URL: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-nanazarbaevtyн-kazakstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylygy-5-qazan / (date accessed: 23.02.2021)
6. YU.A. Ivanenko. Imidzh organizatsii kak faktor povysheniya ee konkurentnosposobnosti. [The image of the organization as a factor in increasing its competitiveness]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/imidzh-organizatsii-kak-faktor-povysheniya-ee-konkurentnosposobnosti/viewer/> (date accessed: 23.02.2021)
7. Bobbi Dzhi. Imidzh firmy: Planirovanie, formirovanie, prodvijenie . [Company image: Planning, shaping, promoting / Bobby Gee; [Per. from English A. Vikhrova]. - SPb. Etc., 2000 .- 220 p.
8. Qazaqstan Respublikasy memlekettik qyzmetshilerinin әded kodeksi [On measures to further improve ethical standards and rules of conduct for civil servants of the Republic of Kazakhstan]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1500000153/> (date accessed: 25.02.2021)
9. ZH.Asanov «Sottyn abyroi - memlekettin abyroi» ["The honor of the court is the honor of the state."]. URL: <https://sud.gov.kz/kaz/massmedia/sottyn-abyroyy-memlekettin-abyroyy-zhasanov-egemen-qazaqstan-23102020-g/> (date accessed: 26.02.2021)
10. Dana Karina. Korruptsiya v Kazakhstane [Corruption in Kazakhstan]. URL: <https://inbusiness.kz/ru/last/korruptsiya-v-kazahstane-snzilas-na-14-za-poslednie-tri-goda> https (date accessed: 27.02.2021)

Asel Belyalova

*Master's student at the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Kazakhstan,
(Nur-Sultan, Kazakhstan)
e-mail: A.Belyalova@apa.kz*

«SKILLS APPROACH» AS A STAGE OF PUBLIC SERVICE STAFF RECRUITMENT

Abstract. This article discusses the revision of civil service recruitment format. We propose to upgrade the existing procedure of competitive selection for an interview to determine competencies in order to find talents to implement strategic and current government tasks. Global practices of personnel selection is aimed at finding candidates who meet the requirements set by public bodies in relation to the competencies on a permanent basis, proving their effectiveness. The civil service of Kazakhstan, from the very first days of independence and up to this day, is in the process of change and improvement. The country's leadership emphasizes the importance of forming professional government apparatus.

Key words: *competencies, competence-based approach, interview to determine the competence, improving public administration, openness and transparency of competitive selection, selection methods, interview as a selection tool.*

Әсел Белялова

ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ БОЙЫНША ІРІКТЕУ – МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ ПЕРСОНАЛЫН ҚАБЫЛДАУДЫҢ БІР КЕЗЕҢІ

Аңдатпа. Мақалада мемлекеттік қызметшілерді қызметке қабылдау форматын қайта қарау мәселесі талқыланады. Мемлекеттің стратегиялық және ағымдағы міндеттерін іске асыру

барысында, таланттарды іздеу мақсатында, құзыреттіліктерді анықтау үшін әңгімелесуге конкурстық іріктеудің қолданыстағы тәртібін жаңартуды ұсынамыз. Персоналды іріктеу тұрғысынан әлемдік тәжірибе мемлекеттік органның талаптарына қол жетімді құзыреттіліктер бойынша олардың тиімділігін дәлелдейтін тұрақты негізде кеңес беретін кадрларды табуға бағытталған. Қазақстанның мемлекеттік қызметі тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастау алып, қазіргі уақытта жетілу кезеңінде. Мемлекет басшылығы кәсіби мемлекеттік аппаратты қалыптастыруға ерекше назар аударады.

***Түйін сөздер:** құзыреттілік, құзыреттілік тәсілі, құзыреттілікті анықтау сұхбаты, мемлекеттік басқаруды жетілдіру, конкурстық іріктеу әдіснамалары мен сұхбаттардың ашықтығы мен айқындығы, сұхбаттасу іріктеп алу құралы ретінде.*

Асель Беялова

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ОТБОР КАК ЭТАП НАЙМА ПЕРСОНАЛА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ

Аннотация. В данной статье рассмотрен вопрос о пересмотре формата найма служащих государственного аппарата. В целях поиска талантов для реализации стратегических и текущих задач государства нами предлагается модернизация действующей процедуры конкурсного отбора на собеседование по определению компетенций. Мировая практика в части отбора персонала нацелена на поиск кадров, соответствующих требованиям государственного органа по имеющимся компетенциям на постоянной основе, доказывая свою эффективность. Государственная служба Казахстана с первых дней независимости и на текущий момент находится в процессе изменения и совершенствования. Руководство страны особое внимание уделяет формированию профессионального государственного аппарата.

***Ключевые слова:** компетенции, компетентностный подход, собеседование на определение компетенции, совершенствование государственного управления, открытость и прозрачность конкурсного отбора, методы отбора, интервью как инструмент отбора.*

Introduction

The civil service of independent Kazakhstan is in the process of constant improvement. Particular attention is paid to the formation of a professional state apparatus. Qualified, competent personnel will be able to be competitive on the entire world stage. The topic of the development and modernization of the civil service is reflected in all of the country's priority documents. This underlines its importance and relevance. Over the years of independence, the civil service has experienced three key stages aimed at transforming the state:

1. Adoption and signing of the Presidential Decree “On the Civil Service” (*having the force of Law*). As a result, it established the principles of the civil service, approved the hierarchy of positions, defined the legal status and social guarantees of civil servants and introduced anti-corruption restrictions.

2. Approval of the *Kazakhstan 2030 Strategy*. The policy on the formation of a professional government was implemented with the adoption of the Law “On the Civil Service”.

3. Adoption and implementation of the first iteration of the National Plan *100 Concrete Steps*. The state adopted a completely new law on the civil service [1].

Foremost in the Plan is the improvement of the system of recruitment, training (*retraining*) and promotion of personnel. Modern personnel management tools have been introduced and, as noted in the National Report on the State of the Civil Service, this has improved the quality of civil servants [2].

The principles of all these reforms are based on meritocracy, public accountability and the effectiveness of the state apparatus.

On the world stage, the civil service of Kazakhstan is marked in accordance with international standards in the shape of the World Bank's Government effectiveness index. Kazakhstan's civil service is regularly measured by international organizations: the United Nations Development Programme; the OECD; the World Bank; and the Asian Development Bank.

Thus, the reforms carried out in Kazakhstan in relation to the civil service are positively evaluated by international experts. Expert opinion emphasizes that Kazakhstan was one of the first to introduce an authorized body in the field of the civil service, with selection

for positions through competition and the division of experts into a political and an administrative civil service.

Corresponding to the best international practices are reforms such as implementation of the principles of meritocracy; a new wage system; and a competence-based approach.

Research methodology

The research method of the master's project used comparative analysis to review international experience in recruiting for government positions. We have examined and compared research data on a given topic regarding the professional development as a tool to enhance the professionalization and competitiveness of civil service. The review of international experience demonstrates that countries utilizing competency-based approach to recruit for government positions improve the standard of living for their citizens and facilitate the economic development.

Results

World practice in terms of personnel selection is developing on an ongoing basis. Experts note and recommend further improvement of the state apparatus of the country in accordance with global trends *proving its effectiveness*.

The professionalization of the state apparatus in state policy is, in my opinion, the most important thing. Accordingly, the work of the Presidential Administration and the authorized body in the field of civil service in this area is carried out on an ongoing basis.

In order to study foreign experience in 2017, the Agency considered the international experience of selection for the civil service.

In 2018, at the initiative of the above agency, the Organisation for Economic Co-operation and Development prepared for the first time a *Comparative Analysis of Civil Service Reform* in Kazakhstan and the OECD countries [3].

I would like to note that the Organisation for Economic Co-operation and Development uses a conceptual framework when assessing the development of the civil service.

This framework is based on 3 stages of development.

Professional civil service	Strategic civil service	Innovative civil service
meritocracy and the possibility to effectively use different talents	efficiency and attractiveness for high-class professionals	mobility, diversity and an open, collaborative culture
qualified and ethical servants and managers effective in everyday processes	proactive, result-oriented servants leaders who are transformational leaders and can manage changes	inquisitive servants adaptive and collaborative leaders

Figure 1. The main features, characteristics and differences of the types of civil service.

These stages do not exclude each other: the next stage is based on the achievements of the previous one.

At the moment, the civil service in Kazakhstan is assessed by the OECD experts as a professional one with strategic elements.

A significant influence on the choice of the selection system is the applied model of the civil service – career or positional.

For example, the United Kingdom, the United States, Belgium, Canada, Finland, the Netherlands, New Zealand, Norway and Switzerland use a positional model that is open to external recruitment.

France, Germany, Italy, Japan, Korea, Mexico, Portugal and Spain are examples of a more closed career model.

The career model is characterized by centralized recruitment, promotion and training procedures; while in the positional model these functions are decentralized, i. e. transferred to the level of ministries and agencies.

There has also been a recent trend to mix these models by borrowing certain elements [4].

Based on a comparative analysis of the above-mentioned approaches to selection for civil service, the following conclusions can be drawn:

First, most countries have rather high requirements for candidates, both in terms of education, special knowledge and skills and personal qualities;

Second, the selection can be made by authorized government agencies, by ministries and agencies themselves, by specially created independent agencies, or even by private recruiting companies (Australia);

Third, selection processes are automated in almost all countries: vacancy announcements with detailed job descriptions and competitive procedures are posted on a single centralized resource, or on the websites of government agencies or special agencies, where candidates can apply and even follow all the stages of the selection procedure online (Belgium);

Fourth, in some countries, it is virtually impossible to pass the examinations for admission to the higher civil service without undergoing special training, which usually lasts at least a year (France);

Fifth, legal knowledge tests are used only in two of the studied OECD countries – Hong Kong and South Korea (knowledge of the Constitution);

Sixth, most countries use some form of competency-based selection (both computer-based tests and interviews).

A common trend in the civil service in developed countries is the use of competency-based selection and assessment.

In the United States, Canada and Great Britain, this approach was introduced in the late 1980s.

In the 1990s, it became more widespread.

Competency management tends to be introduced as part of broader reforms to increase the flexibility and efficiency of the state apparatus.

For example, the introduction of competence management in the Netherlands and Belgium was designed to change the bureaucratic culture to a more entrepreneurial one responsive to the challenges of our time and focused on the recipient of services.

Competency management systems are designed to encourage a gradual transition from traditional personnel management to strategic workforce planning for the modern civil service and to train leaders for future reforms.

According to the OECD, the process of increasing objectivity and transparency in selection based on a competency-based approach, focusing on attracting talented employees differing in origin, experience and views (diversity) is necessary for the civil service to respond more effectively to the changing needs of the civil service.

Since the implementation of the new Law and the civil service, there has been a threefold increase in people who started their careers from the initial stages from 2,569 people to 7,862 people, which in turn is

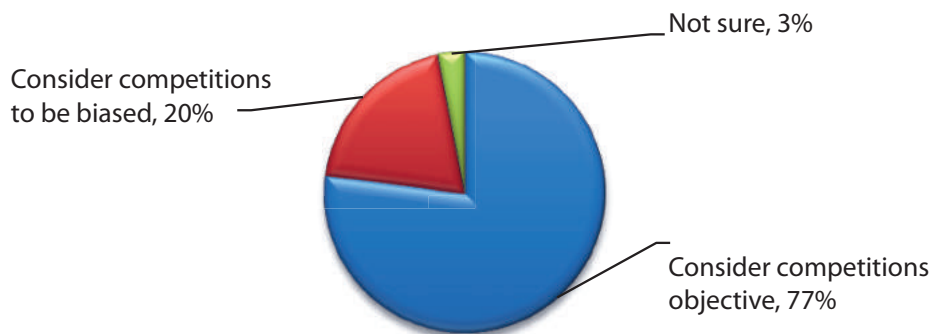
the basis for the implementation of meritocracy in the civil service.

The number of applicants for a single vacancy has doubled. Accordingly, the conditions for career advancement within state bodies have been created.

With the introduction of this approach, the number of civil servants promoted through the institution of internal competitions has almost quadrupled (from 1,348 to 5,186) implementing the principle of meritocracy.

These measures have strengthened the belief in the possibility of promotion solely on merit. According to the results of a social survey conducted in 2018 at the request of the Agency, more than 77% of the population indicated compliance with the principle of meritocracy when making personnel decisions.

According to the results of a sociological study conducted in 2019, 77 % of civil servants consider the selection procedure to be objective and transparent.

Figure 2. The result of a sociological study regarding the promotion of personnel.

In 2001, only 39% of respondents trusted the selection system considering protectionism to be a common phenomenon [5].

With the above in mind, taking into account the principles of world practice and the implemented state policy, the authorized body in the field of civil service is working on the revision of the selection system for civil service. New approaches have been proposed within the framework of the Concept of the New Model of Civil Service.

The new approaches provide for a shift from testing candidates' knowledge of the law to determining the level of their abilities.

As you know, at the moment, in order to enter the civil service (*for the first time or again after the termination of the civil service*) citizens have to go through three stages of selection, namely:

- testing for knowledge of the legislation;
- testing to assess the candidates' personal qualities;
- an interview with a state body (*the state body independently assesses the profile knowledge of candidates on a competitive basis*).

However, the current standardized testing aimed at identifying the candidate's level of knowledge of the legislation does not allow determination of the individual characteristics of the applicant and the productivity of the candidate's knowledge.

Often, candidates only learn the laws by heart, engaging their working memory, which in practice does not reflect on the ability to apply this legislation.

Besides, it should be taken into account that during the interview candidates are asked profile questions also formulated from the legislation and their knowledge. According to the authorized body, this does not fully reveal the potential of the applicants, their abilities, knowledge and skills.

We can see an alternative to this method in the selection of personnel based on competence selection.

It should be noted here that the competency-based selection in our country was introduced in the new Law on Civil Service in order to implement the second step of the Plan of the National Plan *100 Concrete Steps*, which states that the selection of candidates for grassroots positions and further career advancement should be based on the COMPETENCE APPROACH. It is implemented as part of testing to determine personal competencies (*the second stage in the selection system*) [6].

Candidates for the civil service are assessed for the skills required by employees to perform their duties effectively.

This test is not a knowledge test. It is aimed at determining the personal qualities of an applicant for civil service. The test questions do not have 'right' answers.

At the same time, all test tasks are related to each other and, in case

of giving false answers, the result may be distorted and incorrectly determine personal qualities.

For example, after successfully passing the legal knowledge test, a candidate for the corps B position will have to undergo another test – the Personal Assessment (*hereinafter referred to as “the PA”*).

The assessment of personal qualities is carried out in accordance with one program.

The test assesses 13 qualities of the candidate.

Legislative Testing Program	Position level	Competencies	PA testing time	Number of tasks
1	Senior management	1.Stress resistance; 2.Initiative; 3.Responsibility 4.Targeting and informing the service consumer; 5.Goodness; 6.Self-development; 7.Responsiveness; 8.Cooperation and collaboration; 9.Management of activities; 10.Decision-making; 11.Leadership; 12.Strategic thinking; 13.Change management.	100 minutes	130 tasks (10 tasks for each quality)
2	Middle level			
3	Grassroots positions			

Figure 3. PA testing program.

Since 2019, the PA testing rules have been amended to establish a pass threshold of at least 50%, meaning that 65 questions must be answered correctly to successfully complete the test.

In our opinion, this model represents some specific requirements that a candidate needs to meet. Here, they are not ranked by position and are identical for all levels of administrative civil service, i. e. this type of selection does not take into account the specifics of the activities of the state body, qualification requirements for the position of a particular expert, the level of decisions made, the level of responsibility, etc.

We believe that the competency-based approach implemented in the country is not identical to the OECD policy cited above.

In analyzing the system of state administration, we cannot overlook a number of negative trends that affect the development of civil service.

First, let’s take the statistics for the last 10 months of 2020. During this period, there were 85 cases of systemic corruption, 776 reported

crimes and 113 civil servants were convicted. Most crimes were committed in Almaty and Nur-Sultan, with the smallest number in Shymkent and Turkestan province. In social networks, one can often find negative comments on this topic. In some cases, criticism is appropriate. Despite the anti-corruption policy in the country, there are still corrupt officials in the system.

Second, one of the hallmarks of a professional state apparatus is an impeccable image – the ethical image of a civil servant.

In order to implement the tasks set by strategic documents to improve the image of the civil service, the Agency carries out extensive preventive work. Thus, according to the reporting data of state bodies, over the past 5 years, the number of ethical offenses and misdemeanors in the country has decreased by 2.3 times. While in 2015 there were 746 of them, by 2019, their number had dropped to 319 [7].

Despite the noticeable dynamics, there are facts of non-compliance with the acting law and violations of the Code of Ethics.

The above data indicates that there are some problems in the ranks of the state apparatus (*both corruption and ethical*).

A certain responsibility, in our opinion, also falls on the poor-quality personnel selection system. In turn, this affects both the development of the state apparatus and the quality of the functional responsibilities performed by experts.

In human-resource management, one of the most important processes is the selection and placement of personnel. These stages affect the overall quality and professionalism of the personnel. Mistakes in hiring personnel have a negative impact on the professional activities of the state body as a whole. This is not to mention the assessment, effectiveness of the employee, training, payment and promotion of experts who are not suitable for the state body.

We note that when hiring personnel (*announcing a competition*), the HR department should first analyze the job description, qualification requirements for the vacant position and, as a result, determine the key competencies necessary for the candidate to implement the assigned functions and responsibilities.

No such work is currently being done by human resources (*personnel management*) departments. Nevertheless, it is the placement of personnel according to the availability of abilities, which are the

---

competencies of the applicants, that are the basis for the qualitative implementation of both strategic and current tasks for the state body.

By civil servant competence, we mean a set of behavioral responses that allow one person to better meet the demands of the job, as opposed to another.

It is possible to determine competence through an *interview*. The main purpose of such an interview is to determine the level of necessary competencies of the applicant for the performance of official duties. In order to be successful in everyday work, an employee must have both professional knowledge and personal competencies.

However, within the framework of the existing selection, determination of the competence of the candidate based on such characteristics as:

- skills;
- knowledge;
- social role of the candidate;
- motives;
- personality traits;
- the “I”-image of a person, within the framework of the current selection, is not possible.

As the basis of the method of interviewing by competences, we offer the methodological recommendations developed by the Astana Civil Service Hub and the HR Association for conducting interviews with candidates for civil service. [8]

In today’s world, selection of personnel is especially important, since the result (hiring an employee) determines the quality of experts in an organization.

The interview is a key step in the selection process. In the world experience, there are many different variations of competency-based interviews. We have studied the method developed by the Hub. In our opinion, this way of interviewing meets the needs of the modern world of personnel selection.

Conclusion

The best characteristic of this selection is the reliability of the interview results. This is because the result is based on the exact compliance of the candidate with the qualification requirements by

means of a structured interview based on pre-developed assessment criteria.

Here, the structured method involves collecting information on the key competencies required for a particular position. The forecast of the candidate's success in the upcoming job will reduce the risks of mistakes in poor-quality personnel selection.

With this in mind, these recommendations regulate the conduct of interviews in accordance with the unified standards. That is, candidates are asked the same questions, which in turn will increase the objectivity and fairness of this stage of the competition.

Given that the country has taken a course to professionalize the state apparatus, we believe that the proposed personnel selection tool will allow for further modernization of the system.

REFERENCES:

1. O Kontseptsii novoi modeli gosudarstvennoi sluzhby Respubliki Kazakhstan, Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 21 iyulya 2011 goda № 119 [On the Concept of a new model of civil service of the Republic of Kazakhstan, Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated July 21, 2011 No. 119.] URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1100000119> (date accessed: 07.02.2021)
2. Natsional'nyi doklad o sostoyanii gosudarstvennoi sluzhby v Respublike Kazakhstan, 2017 god. [National report on the state of public service in the Republic of Kazakhstan, 2017.]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qyzmet/documents/details/4651?lang> (date accessed: 07.12.2020)
3. Sravnitel'nyi analiz reformy gosudarstvennoi sluzhby v Kazakhstane i stranakh OEHSR, 2018 god [Comparative analysis of civil service reform in Kazakhstan and OECD countries, 2018]. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/governance/benchmarking-civil-service-reform-in-kazakhstan_9789264288096-en#page1 (date accessed: 13.01.2021)
4. «Global'nye i regional'nye trendy v razvitii gossluzhby» issledovanie Regional'nogo khaba v sfere gosudarstvennoi sluzhby v Astane i Global'nogo tsentra PROON po voprosam sovershenstvovaniya gosudarstvennoi sluzhby v Singapore, 2017 g. [Global and Regional Trends in Civil Service Development "study of the Regional Civil Service Hub in Astana and the UNDP Global Center for Civil Service Improvement in Singapore, 2017.]. URL: <https://www.astanacivilservicehub.org/ru/publication> (date accessed: 20.02.2021)
5. Natsional'nyi doklad o sostoyanii gosudarstvennoi sluzhby v Respublike Kazakhstan, 2018 god [National report on the state of public service in the Republic of Kazakhstan, 2018]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qyzmet/documents/details/4651?lang=ru> (date accessed: 20.02.2021)
6. Plana natsii - 100 konkretnykh shagov, Programma Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 20 maya 2015 goda. [Plan of the Nation - 100 Concrete Steps, Program of the President of the Republic of Kazakhstan dated May 20, 2015.]. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000100> (date accessed: 27.02.2020)

---

7. Natsional'nyi doklad o sostoyanii gosudarstvennoi sluzhby v Respublike Kazakhstan, 2019 god. [Plan of the Nation - 100 Concrete Steps, Program of the President of the Republic of Kazakhstan dated May 20, 2015.]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/qyzmet/documents/details/4651?lang=ru> (date accessed:: 27.02.2020)

8. «Metodicheskie rekomendatsii po provedeniyu sobesedovaniya s kandidatami na gosudarstvennuyu sluzhby», Astaninskii khab gosudarstvennoi sluzhby, 2019 g. ["Methodological recommendations for interviewing with candidates for civil service ", Astana Civil Service Hub, 2019]. URL: <https://www.astanacivilservicehub.org/ru/study> (data obrashcheniya: 07.12.2020)

Yerkebulan Kurymbay

*Master student, Academy of Public Administration under the
President of the Republic of Kazakhstan,
(Nur-Sultan, Kazakhstan)
e-mail: yerkebulankz@gmail.com*

**LOCAL GOVERNMENT COMMUNICATION:
INTERNATIONAL REVIEW**

Abstract. This study examines an opportunity of decision-making local officials around the globe to increasing two-way interactions through usage of relevant online media channel, such as attractive websites, citizen-oriented social media, well-timed and addressed messages, focusing on the list of stakeholders. Moreover, paper outlines the results of analysis of current experience of most effective communication practices in United States, Europe and Asia, including OECD countries. Research also focused on most appropriate and implementable concept of best practice of local government, which consist informative, interaction, policymaking functions and help to involve citizens in public decision-making process. Thematic research issue will explore an effective role of media tools in introducing transparency and citizen trust in local government.

Key words: *Communication, public administration, local government, citizen engagement.*

Еркебұлан Құрымбай
**ЖЕРГІЛІКТІ БИЛІК ОРГАНДАРЫМЕН БАЙЛАНЫС:
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ШОЛУ**

Аңдатпа. Бұл зерттеу бүкіл әлемдегі жергілікті шенеуніктердің қызықты веб-сайттар, азаматтарға бағытталған әлеуметтік желілер, мүдделі тараптардың тізіміне бағытталған уақтылы

және мекен-жай хабарламалары сияқты тиісті онлайн-медиа арналарды пайдалану арқылы екіжақты қарым-қатынасты кеңейту туралы шешім қабылдау мүмкіндігін қарастырады. Сонымен қатар, мақалада АҚШ, Еуропа және Азиядағы, оның ішінде ЭЫДҰ елдеріндегі тиімді коммуникациялық тәжірибелердің заманауи тәжірибесін талдау нәтижелері келтірілген. Зерттеу сонымен қатар ақпараттық, өзара әрекеттесетін, директивалық функциялардан тұратын және азаматтарды мемлекеттік шешімдер қабылдау процесіне тартуға көмектесетін жергілікті өзін-өзі басқарудың ең жақсы тәжірибесінің неғұрлым барабар және іске асырылатын тұжырымдамасына бағытталған. Тақырыптық зерттеу азаматтардың жергілікті өзін-өзі басқаруға ашықтығы мен сенімін қамтамасыз етудегі бұқаралық ақпарат құралдарының тиімді рөлін қарастыруға арналады.

***Түйін сөздер:** Коммуникация, мемлекеттік басқару, жергілікті өзін-өзі басқару, азаматтық белсенділік.*

Еркебулан Курымбай КОММУНИКАЦИЯ С МЕСТНЫМИ ОРГАНАМИ ВЛАСТИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

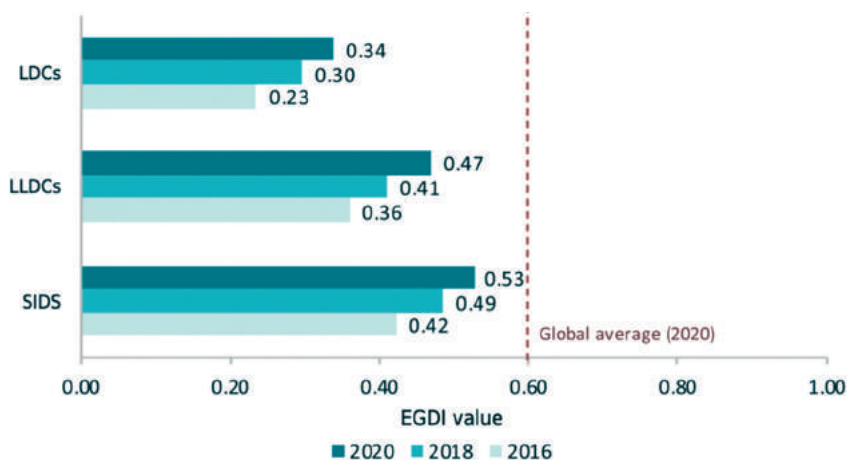
Аннотация. В этом исследовании рассматривается возможность принятия решений местными чиновниками по всему миру для расширения двустороннего взаимодействия за счет использования соответствующих онлайн-медиа-каналов, таких как интересные веб-сайты, ориентированные на граждан социальные сети, своевременные и адресные сообщения, ориентированные на перечень заинтересованных сторон. Кроме того, в статье изложены результаты анализа современного опыта наиболее эффективных коммуникационных практик в США, Европе и Азии, включая страны ОЭСР. Исследование также было направлено на наиболее адекватную и реализуемую концепцию наилучшей практики местного самоуправления, которая заключается в информативных, взаимодействующих, директивных функциях и помогает вовлечь граждан в процесс принятия государственных решений. Тематическое исследование

будет посвящено изучению эффективной роли средств массовой информации в обеспечении прозрачности и доверия граждан к местному самоуправлению.

Ключевые слова: Коммуникация, государственное управление, местное самоуправление, гражданская активность.

Introduction

In fast-changing world officials required to develop new competencies in a public interaction area. Communication is vitally important, especially in in decision-making process at all levels. According to the Communicating Open the Government's 2018 Research 81% of voters think decisions made in secret are bad for democracy and 85% of voters agree that they have a right to know what the government is doing. Thus, this study going to raise reasonable questions: How the developed governments use communications? What best American, European and Asian practices of local government work effectively to impact the stakeholders? Author will answer to these questions, considering the tools of improving Citizen-Government interaction.

Pic.1 Average EGD for countries 2020.

Source: 2016,2018,2020 UN E-Government Surveys

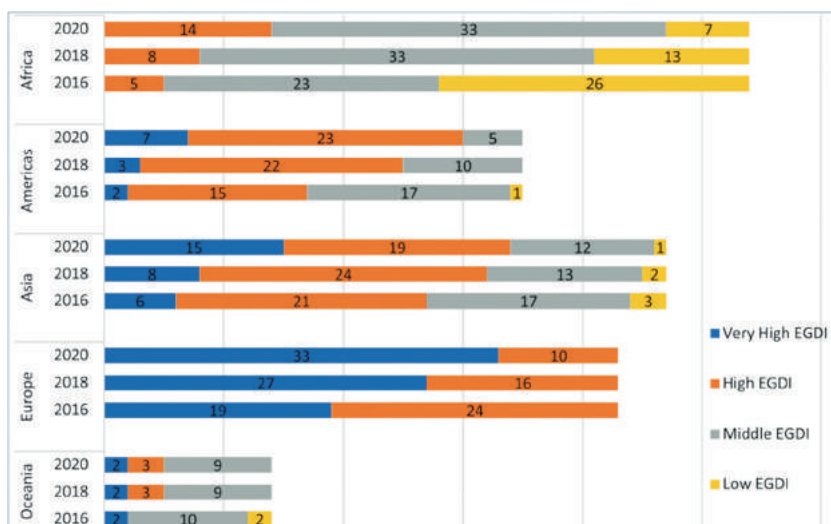
One of the worldwide-known government measure methodologies is the United Nations E-Government Survey, conducted by the

UN Department of Economic and Social Affairs and examines the development of digital government across all UN member states. To measure e-government readiness Survey Report uses EGDI (E-Government Development Index) on national level and LOSI (Local Online Service Index) on city level. In its turn, EGDI measures ICT infrastructure, human capital and online content and services, while LOSI based on four dimensions – technical features of city portals, content provision, online service provision and opportunities for public participation and engagement.

E-government development continues to advance, with the global average EGDI value increasing from 0.55 in 2018 to 0.60 in 2020 (Pic.1). Progress is evident even in countries in special situations and among those with limited resources. The number of least developed countries (LDCs), landlocked developing countries (LLDCs) and small island developing States (SIDS) with high and very high EGDI values (above 0.50) has increased by 29%¹.

Dividing by regions, Europe remains the leader, with the highest proportion of countries in the very high EGDI group (58%), followed by Asia (26%), the Americas (12%).

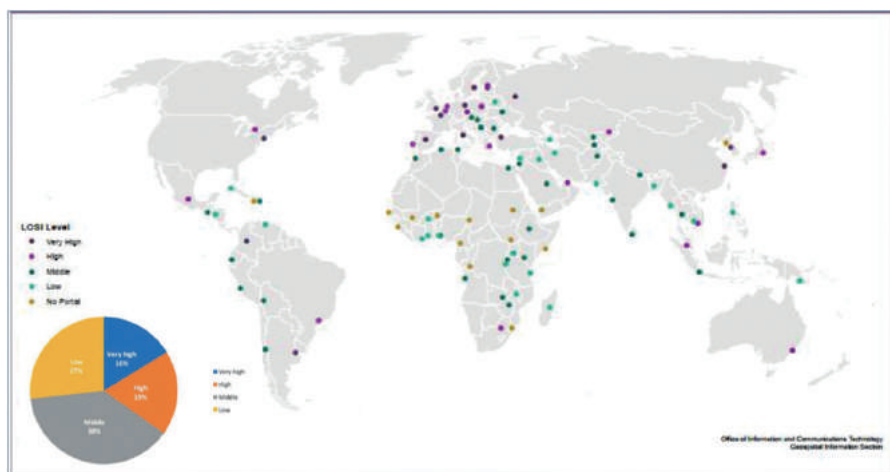
Pic.2 Regional distribution of countries by EGDI level, 2016, 2018 and 2020

Source: 2016,2018,2020 UN E-Government Surveys

¹ United Nations, E-Government Survey 2020, Global trends

Regarding to the 2020 Local Online Service Index, LOSI average is 0.43, which implies that most city portals are still offering very basic features. Among cities assessed in 2020, 14 have very high LOSI levels, the majority of cities are in the middle or low LOSI groups (pic.3).

Nowadays, local government communication is a rising priority in political agendas, but attention has been focused primarily on digital government transformation at the national level. Local communication merits attention as well because city administrations have more direct interaction with residents and are responsible for addressing concerns affecting people’s daily lives. In some cases, local governments are implementing digitalization and creating “smart cities”, using chatbots to improve service delivery, using big data and analytics to design and implement effective local government policies and to optimize urban public resources, using smart applications in health care, transport and emergency situations.

Pic.3 Distribution of the cities assessed based on LOSI level

The findings point to the need for a shared vision and increased collaboration at the local level. To the extent possible, city e-government projects should involve all relevant stakeholders, including citizens, neighborhoods, communities, local and international NGO’s.

During the COVID-19 crisis, online communication has played a vital role in promoting the health and safety of people and in keeping

---

economies and societies working. Digital government technologies, through information sharing and online services provision, have kept Governments and people connected during the outbreak. Digital technologies have also enabled Governments to make rapid policy decisions based on real-time data and analytics, to enhance the capacities of local authorities for better coordination, and to deploy evidence-based services to those who need them most.² Thus, digital tools have played a central role in addressing the crisis, becoming an essential element of communication, leadership and collaboration between policymakers and society during the COVID-19 pandemic. Moreover, the pandemic has shown how critical communication can be when appropriately leveraged for good governance, especially in difficult times. Governments both, local and nation, need to accelerate efforts to embrace technology, even when the crisis is over. The top priorities for local government authorities should be bringing people online and increasing their satisfaction.

Literature Review

International experience shows that government officials are interested in understanding and using social media as a communication channel (Mergel and Greeves 2013). However, Mergel argues that governments lack clear understanding of how social media and Internet can be used effectively and how officials can gain a benefit from online communications.

The United Nations (2002) defined e-government as a system of government “utilizing the Internet and the world-wide-web for delivering government information and services to citizens” (p. 1). The United Nations further classified the government’s online services into the following four categories: emerging information services, enhanced information services, transactional services and connected services. Emerging and enhanced information services refer to the delivery of government information to the citizens through various online channels. Emerging information services address basic government information on services, policies, regulations, and laws (e.g., service hours, announcements, and website addresses), whereas enhanced information services involve the use of more sophisticated formats and techniques, such as video clips, downloadable files, and statistics.

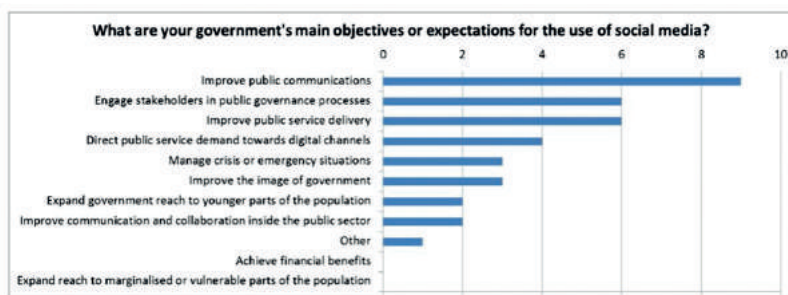
---

² E-government Survey 2020, UN

Connected services involve a two-way communication between the government and citizens in the administrative process and often make use of online surveys, one-to-one interviews, and e-petitions.³

Meanwhile, Searson and Johnson (2010) emphasized the advantage of advanced functions of government websites that can facilitate a two-way communication between the government and citizens and thus promote transparency, usability, and interactivity. The enhanced interactivity and usability of government websites supported by advanced technologies go beyond the simple provision of government information. For example, highly sophisticated interactivity can be established by tools, such as blogs, forums, online petitions, polls, and surveys, whereas providing only contact information (e.g., e-mail addresses and telephone numbers) illustrates low interactivity. Similarly, Welch and Hinnant (2003) identified transparency and interactivity as two major components of government websites. They suggested that transparency is achieved primarily by information dissemination and that interactivity is ensured by being open and responsive to citizens' input. Meanwhile, OECD identifies 4 key principles of open government: transparency, integrity, accountability and stakeholder participation in support of democracy and inclusive growth.

According to OECD, the primary objective for governments is to improve communications, followed by stakeholder engagement and service delivery improvements. Figure below illustrates that social media are as of today still mainly regarded as means to diffuse information and only secondary to improve consultation or even active participation as part of citizen-government approach.

Source: OECD

³ Hye Hyun Hong, 2012, Government websites and social media's influence on government-public relationships

---

Citizens have a significant function in decision making process and have the right to determine what is relevant to them (Popescu-Ljungholm, 2015a). In it turns, public managers should further greater citizen participation in the activity of government. Unfortunately, in most government agencies and authorities use social media tools solely and websites only for self-branding and visibility, rather than interaction, citizen-oriented transparency and accountability. This self-branding communication practice by officials undermines the trust of stakeholders such as citizens, business and non-government organizations. On the other hand, some individuals find out current public communication more optimistic, because implementation of social media activities by government looks unusual for people of the Soviet period. However, case studies from the US demonstrate that government agencies still mainly work along the traditional models of communication even when using virtual media⁴ (Brainard & McNutt, 2010). Meanwhile, Searson and Johnson (2010) emphasized the advantage of advanced functions of government websites that can facilitate a two-way communication between the government and citizens and thus promote transparency, usability, and interactivity.

The enhanced interactivity and usability of government websites supported by advanced technologies go beyond the simple provision of government information. For example, highly sophisticated interactivity can be established by tools, such as blogs, forums, online petitions, polls, and surveys, whereas providing only contact information (e.g., e-mail addresses and telephone numbers) illustrates low interactivity⁵. Similarly, Welch and Hinnant (2003) identified transparency and interactivity as two major components of government websites. They suggested that transparency is achieved primarily by information dissemination and that interactivity is ensured by being open and responsive to citizens' input.

Scholars confirm there are two main points of public engagements on social media should look like. First, focusing on citizens participation in policy process, e-consultation (Clarke 2012; McNutt 2014; Longo 2017). Second – public service delivery (e.g. Mergel 2012; Small 2012, Roy 2017). Some researchers investigate the

---

⁴ Hye Hyun Hong, 2012, Government websites and social media's influence on government-public relationships

relationship between government and citizens' trust through social media interaction (Nam 2012; Song and Lee 2016), whereas others note lack of interest of incorporating stakeholders' feedback in decision-making (McNutt 2014) and favoring from top to down communication approach (Mergel 2012).

Social media platforms present an emerging area of citizen-initiated contacts with government. In the context of the public sector, social media can be defined as a group of technologies that allow public agencies to create greater citizen engagement (Criado, Sandoval-Almazan, & Gil-Garcia, 2013). When government uses social media platforms there are opportunities for democratic participation, coproduction, and crowdsourcing solutions and innovations (Bertot et al., 2012, Linders, 2012). Social media tools can provide for improvements in government transparency, policy-making, public service delivery, and knowledge management (Bonsón et al., 2012, Kavanaugh et al., 2012)⁶.

Overall, social media can be a great opportunity for government agencies to answer any questions the public might have.

1.1. United States of America

Most of American cities use different social media platforms including Facebook, Twitter, and YouTube. According to the International City Manager's Association, in the United States two

⁶ Christopher G.Reddick, Akemi Takeoka Chatfield, Adegboyega Ojo, 2016, A social media text analytics framework for double-loop learning for citizen-centric public services: A case study of a local government Facebook use.

thirds of counties and municipalities had an official social media presence as early as 2011. Facebook is the preferred channel with over 90%, followed by Twitter with around 70% and blogs, which were used by around 20% of US local authorities (ICMA, 2011).

Local authorities understand that social media isn't just a good way to share fun pictures or work hours schedule. It can also be a very powerful way for government agencies to interact with the public and business. The value and importance of social media are being recognized by the public, and organizations at all levels, including local governments, are also recognizing the positive benefits of social media, such as crisis communication, citizen engagement, build public trust and educate target groups with meaningful content. Also, social media can be a great opportunity for government agencies to answer any questions the public might have.

The screenshot shows a calendar interface with two columns of events. The top navigation bar indicates the current date is Monday, February 1st. The left column shows events for Monday, February 1st, including a 'Monday Mile Walk' at 12:00 and a 'City Planning Commission' at 18:00. The right column shows a 'City Planning Commission' event at 18:00 with detailed contact information. Below these, the calendar shows Wednesday, February 3rd, with an event for 'Firefighters Collins Black Memorial' at 09:30.

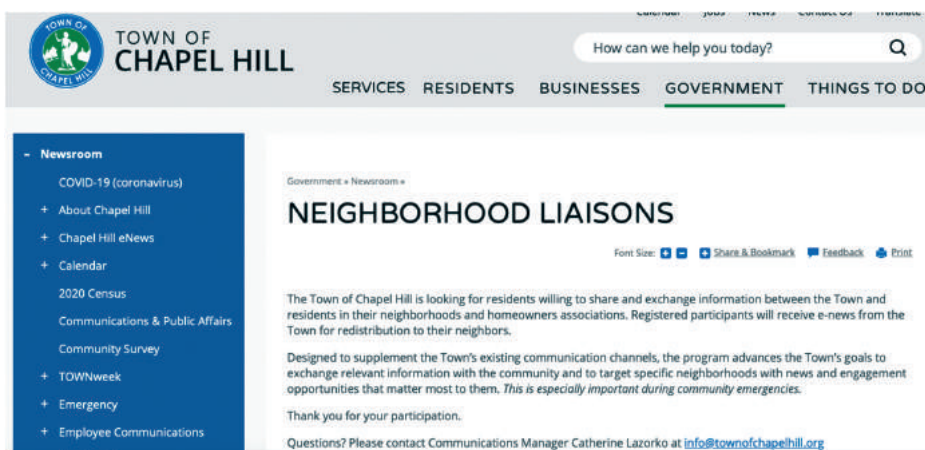
Time	Event Name	Date	Location	Description	Contact Info
12:00	Monday Mile Walk	пн, 1 февраля, 12:00 – 12:00	Corner of Water and Montgomery St., Syracuse, NY	Begins at the Monday Mile sign behind City Hall (at the corner of Water and Montgomery Streets). It's a great opportunity to enjoy some fresh air and meet employees from other departments while getting some exercise!	подробнее» копировать в мой календарь
18:00	City Planning Commission	пн, 1 февраля, 18:00 – 20:00			Join by Web: https://syrgov.webex.com/syrgov/j.php?MTID=mf70fada678d6bb5f1a5af7a915079bfd Join by Phone (US Toll): +1-408-418-9388 Join by Video: 1790979910@syrgov.webex.com or 179 097 9910 Meeting Number (access code): 179 097 9910 Password: dhDwhmaJ393
09:30	Firefighters Collins Black Memorial	ср, 3 февраля			

Remembering that, city, county and town governments across United States have accounts on social media, such as Twitter, Instagram and Facebook. For instance, Mayor of New York City deliver his messages in Twitter about COVID-19 during pandemic on daily basis. The content concerns important tips, reminders and advices in this hard time. Municipal services such as Fire, Police, Health Departments and 311 Non-emergency government service also use social platforms with community-centered content. Moreover, all this departments write in English and non-English majority-used languages.

Regarding to offline type of communication and citizen engagement, it is mattered to highlight the experience of City of Syracuse, NY. The Mayor invites residents to Monday Mile Walk, which take place on weekly basis. The meeting schedule is available on the Office of Mayor

web site and every member of community can join him and discuss. During this walking Mayor pays attention on people’s complaints, discovers ideas and responses from citizen. This experience is most likely way among residents to reach the local officials and be heard by authorities.

Another communication practice implemented in U.S. small towns and counties is creating a neighborhood liaisons institute. The general idea of this engagement is in two-way willingness exchange and dialog between local administration and concentrated neighborhoods, including homeowner’s association.

1.2. Europe

While United States use social media widely, most of EU local governments use mobile applications besides social network as well as Artificial Intelligence (AI) techniques have been extensively used to support and enhance the quality of decision making and problem solving in different industries.

Using virtual chatbots as the first point of contact, local agencies all over Norway, Sweden, Denmark and Finland have made life easier for millions of people. Connected citizens now enjoy instant answers to questions about public services. Public servants are liberated from spending hours on repetitive work and can focus their attention on delivering a personalized and high-level service experience.

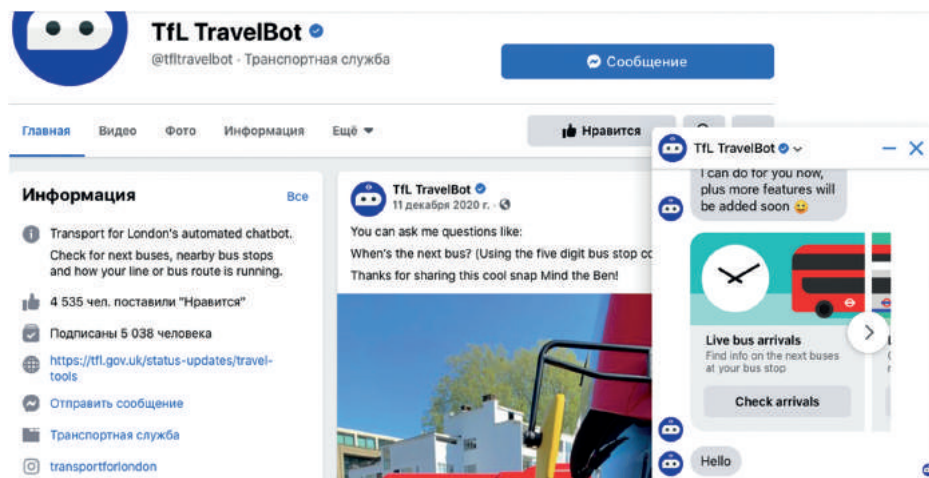
Admittedly, the most rising AI trend in the private sector nowadays concerns the utilization of applications that interact with users in a

conversational format and mimic human conversation, known as “conversational agents”, “chatbots” or simply “bots” (Abu Shawar & Atwell, 2007; Klopfenstein, Delpriori, Malatini, & Bogliolo, 2017; Poola, 2017)⁷.

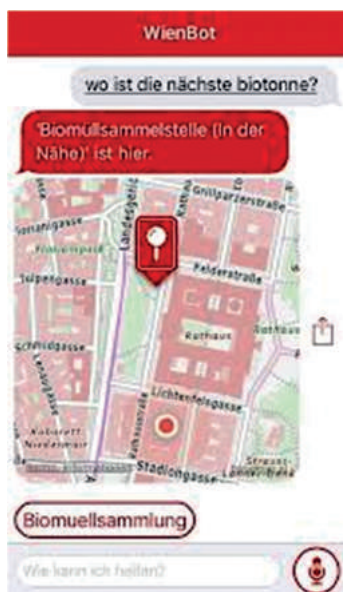
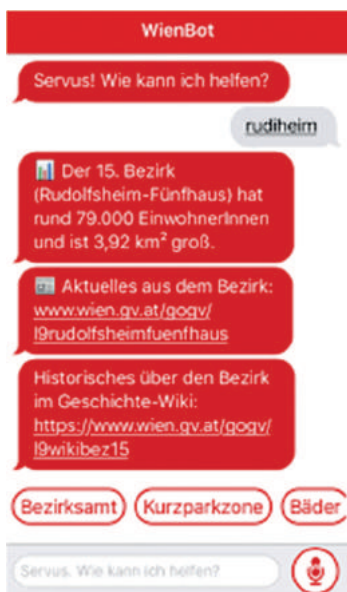
A recent study by Harvard identifies five types of chatbots’ uses cases in the public sector (Mehr, 2017), namely: (i) answering citizens’ questions, complaints and inquiries through automated AI-based customer support systems, (ii) searching in documents (including legal ones) and providing guidelines to citizens on filling forms, (iii) getting citizens’ input and routing them to the responsible public administration office, (iv) translating governmental information, and (v) drafting documents with answers to citizens’ questions. One of the major advantages of these virtual assistants is that they embed “supervised learning” algorithms, allowing them to continuously learn from their interactions with humans and improve the accuracy of the responses they provide. (Ford, Dubois, & Puschmann, 2016).

One of the chatbots implemented in United Kingdom public sector is TravelBot - an AI-powered Facebook messenger chatbot application launched by the Travel For London (TFL) government agency in 2017. This messenger bot is intended to deliver help the people with services like bus arrivals, route status, service updates(bus/rail), maps, and even allot a human an agent if a customer like to get in further details⁸.

⁷ Aggeliki Androutopoulou, Nikos Karacapilidis, Euripidis Loukis, Yannis Charalabidis, 2019, Transforming the communication between citizens and government through AI-guided chatbots.

⁸ <https://blog.vsoftconsulting.com/blog/15-governments-agencies-that-use-chatbots>

Another chatbot was launched in Vienna in 2017, which was designed to answer to FAQ's people ask. Now, WienBot can answer in more understandable way to around 350 different questions and public services the city provided.

Most chatbots are well designed to help citizens navigate through web-sites with lots of information or conduct transactions. The potential of chatbots is significantly improving the citizen experience and engagement and enabling a new form of decision-making process.

Participatory budgeting can be broadly defined as a way of including the citizens in the decision making process of the city budget. It can imply, in some cities, a whole administrative structure feeding on grassroots democracy, which defines budget priorities for the local neighbourhood or district. In other cases the city allocates part of the budget to projects which are decided by the citizens: the citizens can suggest projects, and then they can vote in their favourite ones⁹.

Since it was invented in Porto Alegre (Brazil), it spread first in Latin America, where probably more than 1,000 among the 16,000 municipalities had introduced it by 2006 (Cabannes, 2006), and then over the entire globe. Participatory budgets emerged simultaneously in seven, mainly Western, European countries. Procedures are currently

⁹ <https://www.eukn.eu/policy-labs/policy-lab-for-cy-public-participation-in-the-development-process/participatory-budgeting/>

---

underway or are at a preliminary stage in four further countries. Altogether, in 2008, there are more than 100 European cities with a participatory budget. Among them are large cities, such as Seville in Spain, which has more than 700,000 residents and districts of the capital cities of Paris, Rome, Lisbon and Berlin (a first attempt was also made in 2005 in London). However, medium-sized cities, such as Hilden and Emsdetten in Germany, and small communes, such as Grottamare or Altidona in Italy, have also adopted the procedure. Moreover, the local state's capacity to implement specific, citizen-selected projects then influences public budgeting's long-term sustainability.

1.3. Asia

This paragraph discovering the features of social media on citizen engagement in two different Asian countries: Japan and South Korea.

Japan

Historically, Japanese have a huge demand on public service due to the situating in the earthquake-active zone. In 2000's Japanese local governments have implemented social networking services (SNS systems), such as Twitter and Facebook, which create opportunities for citizens to participate in democratic processes.

In the immediate aftermath of the Great East Japan Earthquake that occurred in 2011, voice communication through normal telephone lines was difficult in affected areas due to the initial congestion caused by the sudden increase of calls. As is natural in many disaster-related situations, many people became alarmed and nervous, needing reassurance that their loved ones were safe. Some needed to convey delays or cancellations due to transportation disruptions. In contrast to fixed telephone lines, Internet access through mobile devices was found to be relatively robust and resilient in comparison to the normal telecommunication channels (Kaigo, 2012).

One significant experience took place in Takeo city, which has switched from using traditional websites to featuring its Facebook page as its main Internet source, while majority of Japanese public servants had to use Twitter accounts and has been encouraged by local administration to post tweets about their work process and explanation public service delivery. The local prefecture's objective was to

promote the flow of ordinary information from the government so that citizens could feel closer to their municipality. During the flooding that occurred in the Takeo area on June 12, 2011, the mayor and other workers continued sending out disaster information about roadblocks and flooding. Their success in using Twitter evolved into tactics for further enhancing visualization of the workings of the municipal government.

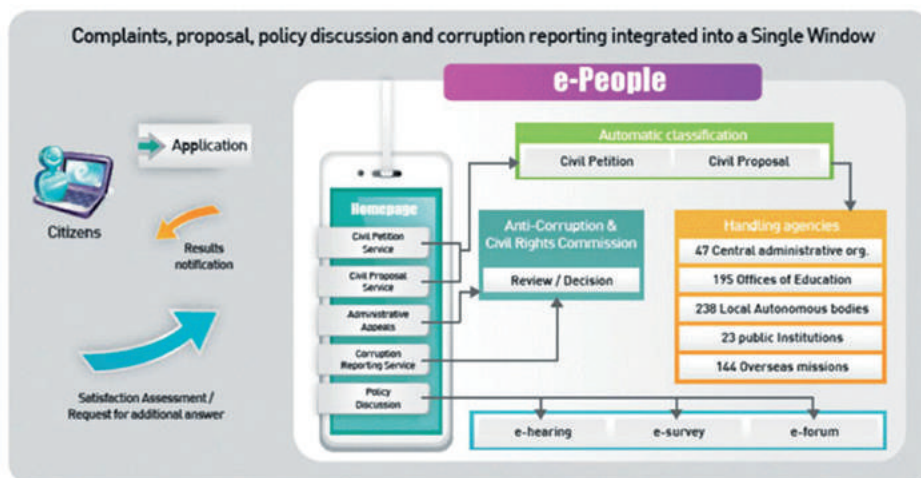
Another case known as “Cyber Square” - a Facebook page managed by a local government in Japan that has over 2000 followers including various civil society organizations and individuals that are oriented towards civic activities. Project has began by the Tsukuba municipal government as an experiment to promote cooperation among citizens by creating a new perspective among citizens through social media and help promote networking among civic activities and groups. This cyber-square was initiated to create a foundation for information sharing and help visualize civic activities for enhancing civil society within the city. Prior to commencing this experiment, Tsukuba city had the highest number of Facebook users in Ibaraki with approximately 10,860 users in October 2011.

South Korea

Due to the high rates of internet users, household internet distribution and computer possession and level of establishment of online government infrastructure, Korea is one of the leading countries in terms of online governance in the world. According to the United Nation E-Government Survey South Korea belongs to the leading countries in the world in 2020. Moreover, South Korea is the global leader in online services provision (OSI) and is the top EGDI performer (0.956) in Asia, followed by Singapore and Japan.

Regarding that, citizens in South Korea have opportunities to participate in government in various ways other than voting. Local Autonomy Act (LAA) has undertaken extensive institutional measures to open local governments to public scrutiny and to stimulate public input. Citizens can participate in the administration of local governments through various institutional mechanisms such as resident petition and proposals, resident request for audit and anticorruption investigation, residents' lawsuit, referendum, and recall

through E-People multifunctional portal. The key characteristic shared by these institutional measures is that they are actions initiated by citizens. These measures have positive effects on local democracy at least in two aspects. Firstly, they enable government and the citizenry to exchange information, and thus contribute to the growing capacity of local governments. Secondly, they may alter resource allocations and political power patterns¹⁰.

Next effective citizen-engaged mechanism in Korea is a participatory budget, which has existed for more than 30 years at the municipal level. The local participatory budget system currently used by municipal governments nationwide by eliciting proposals that require funding by the central Government. The portal includes a comprehensive timeline for the process, which combines online and offline activities.

Regarding to the local government, one of the best practices initiated by the mayor of Gangnam-gu during his first term was to promote government transparency for citizens, via an electronic and web-based system, known as the e-democracy type applications. Weekly cabinet meetings were broadcast over the web, a form of one-way communication from government to citizen, while e-mail and bulletin board-type services provided two-way communications (Bretschneider et al. 2005)¹¹.

¹⁰ Local Government and Public Administration in Korea, OECD

¹¹ World Bank, Bringing Government into 21st century, The Korean Digital Governance Experience, 2016

Results

The local government's active online communication with the public and other stakeholders can mainly be explained by the following reasons.

First, online-based media enable to manage citizen engagement and people's way of thinking.

Second, online platforms such as official web-portals, accounts on social media increase transparent of the local government's communication process and promote its accessibility and accountability. As a result of open communication, local governments are required to use effective tools and resources, such as social networking systems, participatory budget to hear responses from residents, solve a local issues together and share important information for the people.

Third, online communication channels are increasingly becoming a kind of virtual space for public participation in political life. Thereby, online mechanisms, government can engage public participation to make difficult decisions and tackle serious issues through effective new approaches.

Proposal

Social media might be used by state bodies as a main tool to reach own objectives.

Firstly, using social media to better research local community and residents need. Secondly, to respond to opinions, reflect the concerns of various types of stakeholders, spread messages and better information sharing. Thirdly, get most enthusiastic citizen to become advocates of local government and fostering engagement with the whole community. Fourthly, support residents, local businesses or help them to support each other and public service delivery.

Finally, integrate residents into the way local government works and improving two-way collaboration through citizen-centric communication.

As a finding of the article, author demonstrates the best practices for local government communications in social media:

1. Identify the online and offline channels different target groups of local audience want to use to receive and send communications.
2. Use communication tools to how public, NGO's feedback impacts on city changes and the decision-making process.

3. Work with peoples with disabilities to design policy for special needs groups.

4. Survey local citizens regularly to identify a new problems and threats. The results of survey must be demonstrated among all population, as a part of local administration’s communication plan to share vision about future changes, based on resident’s feedback. It will also highlight engaging public in policymaking process.

5. Show how City administration works through valuable content on social media and let residents making sure politicians are playing by the same rules as regular people.

6. Use an informal events and activities to reach a different target groups will help to build a trust in local government.

7. Develop a good relationship with traditional media.

8. Implement a participatory budget to realize a resident’s ideas as a path to solve domestic issues.

9. Invest in online and offline collaborative relationships with stakeholders about increasing number of public goods.

10. Inform and educate residents about local government.

In conclusion, local governments have to create own Do’s and Don’ts framework, which will help them to build a trust in administration, rise transparency and accountability in community city managers work for.

Do	Don't
Do talk about local authorities “playing by the same rules” as a citizen during each meeting with residents	Don't forget that people tend to have a crisis of trust in local state bodies
Do focus on transparency	Don't let the information vacuum take place in society
Do engage people in policymaking and decision-making processes	Don't avoid contacting with residents, despite complex issues they speak about
Do follow the rule that local government will do what it says	Don't ignore people's needs
Do respect your citizen and the City	Don't afraid to admit own mistakes

REFERENCES:

1. A social media text analytics framework for double-loop learning for citizen-centric public services: A case study of a local government Facebook use, *Government Information Quarterly*, Volume 34, Issue 1, 2017, Pages 110-125, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2016.11.001>
2. Manoharan, Aroon & Ingrams, Alex & Kang, Dongyoen & Zhao, Haoyu. (2020). Globalization and Worldwide Best Practices in E-Government. *International Journal of Public Administration*. 1-12. 10.1080/01900692.2020.1729182.
3. Social Media for Enhancing Civil Society and Disaster Relief: Facebook Usage by Local Municipalities in Japan, Muneo Kaigo, Leslie Tkach-Kawasaki, 2015
4. United Nation E-Government Survey 2020
5. World Bank Group, Bringing Government into 21st century, The Korean Digital Governance Experience, 2016
6. Aggeliki Androutsopoulou, Nikos Karacapilidis, Euripidis Loukis, Yannis Charalabidis, Transforming the communication between citizens and government through AI-guided chatbots, *Government Information Quarterly*, Volume 36, Issue 2, 2019, Pages 358-367,
7. Van Noordt, Colin & Misuraca, Gianluca. (2019). New Wine in Old Bottles: Chatbots in Government: Exploring the Transformative Impact of Chatbots in Public Service Delivery. 10.1007/978-3-030-27397-2_5.pochtina-5/ [in Russian]
8. Passport of socio-economic development of the East Kazakhstan region for 2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/akimvko/documents/> [in Russian]

Гүлназ Ахметова

*Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы
Мемлекеттік басқару академиясының магистранты,
(Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан),
e-mail: gulnaz_akhmet@mail.ru*

ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ МОДЕЛЬДЕРІ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Аннотация. Мақала шет мемлекеттердің тұрғындарын әлеуметтік қорғау саласындағы басқару модельдерінің халықаралық тәжірибесін талдауға арналған. Мақалада халыққа әлеуметтік көмек көрсетудің қолданыстағы негізгі модельдері сипатталған. Басқа елдердің мысалында белгілі бір елдің әлеуметтік қорғау модельдерінің ерекшеліктері туралы сұрақтар, сонымен қатар адам құқықтарын дамыту проблемалары көтеріледі.

Түйін сөздер: *әлеуметтік қорғау, талдау, халықаралық тәжірибе, БҰҰ, посткеңестік мәдениет, халықты әлеуметтік қорғаудың басқару модельдері, саясат, кедейлік, экономика.*

Гульназ Ахметова

МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ СФЕРОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

Аннотация. Статья посвящена анализу международного опыта моделей управления сферой социальной защиты населения зарубежных государств. В статье описываются имеющиеся основные модели оказания социальной помощи населению. На примере других стран поднимаются вопросы особенностей моделей социальной защиты той или иной страны, а также рассматриваются проблемы развития прав человека.

Ключевые слова: социальная защита, анализ, международный опыт, ООН, постсоветская культура, модели управления социальной защиты населения, политика, нищета, экономика.

Gulnaz Akhmetova

MODELS OF SOCIAL PROTECTION GOVERNANCE: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abstract. The article is devoted to the analysis of international experience of management models in the sphere of social protection of the population of foreign states. The article describes the existing basic models of providing social assistance to the population. On the example of other countries, the questions of the peculiarities of the models of social protection of this or that country are raised, as well as the problems of the development of human rights.

Key words: *social protection, analysis, international experience, UN, post-Soviet culture, management models of social protection of the population, politics, poverty, economy.*

Кіріспе

Халықты әлеуметтік қорғау жүйесі – азаматтардың жекелеген санаттарының (қарттар, мүгедектер, балалы отбасылар, оның ішінде көп балалы отбасылар және т.б.) өмір сүру сапасын жақсарту құралы болып табылады. Халықты әлеуметтік қорғау мақсатты әлеуметтік көмек пен қолдау көрсету, әлеуметтік қызметтердің қол жетімділігін қамтамасыз ету арқылы халықтың осы санаттарының өмір сүру сапасы мен материалдық әлауқатының деңгейін жақсартуға бағытталған.

Халықты әлеуметтік қорғау жүйесі екінші Дүниежүзілік соғыстан кейін бірқатар дамыған елдерде қолға алына бастады. Олардың көпшілігі еңбек қатынастары арқылы қаржылай жарналармен қолдау тапты. Осылайша, еңбек нарығы мен әлеуметтік құрылымдар жүйенің тірегіне айналды. Олар дамыған сайын адам құқығы, әлеуметтік қолдау және жүйе де дамып, өзгеріске бейімделді. Экономикасы дамыған елдерде

барлық әлеуметтік қорғау жүйелерінің қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге көп көңіл бөлінеді. Еуропа елдері әзірленген схемаларға ғана емес, сонымен қатар Шенген елдерін әлеуметтік қорғау модельдеріне де назар аударады. Жұмысты қадағалайтын және халықтың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін жалпы ұйымдар бар. Әлеуметтік қорғау – адам құқығын қорғаудың маңызды аспектінің бірі. Қорғау кедейлікті азайтуға және азық-түлік қауіпсіздігін жақсартуға қабілетті. Қазіргі кезде әлеуметтік қорғау жүйесі әлем халқының 45%-ына қол жетімді. Ауылдық және шалғай аудандарда қауіпсіздіктің өте төмен деңгейі байқалады. Әлеуметтік қамсыздандыру ол шығын емес, оны инвестиция ретінде қарастыру дұрыс. Мұндай бағдарламаларды кез-келген ел, тіпті кедей елдер де жүзеге асыра алады, өйткені бастапқы кезден-ақ оларға арнап бюджетте қаржы қарастырылады.

Зерттеу әдістемесі

Зерттеудің әдістемелік негізіне салыстырмалы және логикалық талдау әдісі қабылданды, бұл шетелдегі халықты әлеуметтік қорғау жүйесін басқарудың классикалық модельдерінің жалпы және айрықша ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді.

Сондай-ақ, тақырыпты зерттеу барысында жүйелік тәсіл қолданылды, соның негізінде халықты әлеуметтік қорғау жүйесінің элементтері арасында байқалған өзара байланыстар мен өзара тәуелділіктер көрсетілді.

Сонымен қатар, зерттеу шеңберінде дамыған елдердегі халықты әлеуметтік қорғау саласын басқару әдістерін зерделеуге қажет сипаттама әдісі қолданылды.

Жалпы, әлеуметтік бағдарламалардың жетістігі ойластырылуға және іске асырылуға байланысты, сонымен қатар олар экономиканың көптеген әлеуметтік аспектілерін дамыта алады және оның өсуіне түрткі бола алады. Сонымен қатар, әлеуметтік қорғау бағдарламасы қауіпсіздікті жақсартып қана қоймай, аштық пен кедейлікке қарсы тұруға көмектеседі. Әлеуметтік қорғау кейбір салалардың, соның ішінде еңбек нарығының тұрақтылық қабілетін күшейтеді және табиғи апаттар кезінде тіршілік етуді қамтамасыз етеді.

Зерттеу нәтижелері

Адам құқығы – БҰҰ-ның басты мақсаты мен қағидаты. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы қазірдің өзінде халықаралық деңгейде танылған стандарт болып табылады. Бұл декларация – заңды күшке ие және бізді қолдай беретін негіз. БҰҰ және басқа ұйымдар осы күнге дейін әділетсіздікпен күреседі, жанжалдарды шешеді, қуғын-сүргінге ұшыраған және қудаланған адамдарды қорғайды. Адам құқығын мойындау, ең алдымен, әлемдегі әр адам өзіне тиесілі нәрсені талап етуге құқылы екенін мойындауды білдіреді. 1948 жылы Бас Ассамблея қабылдаған – **Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы (UDHR)** тарихта тұңғыш рет адамның негізгі құқықтарын және оларды барлық жерде қорғалуы керегін жариялады [2]. Құқықтардың әмбебаптығы осы заңдардың негізгі екендігінде. Жеке тұлға адамзатқа қарсы іс-әрекет жасаған жеке жағдайларды қоспағанда, құқықтар ажыратылмайды, оларды ешкімнен айыруға болмайды. Егер сот тұлғаны кінәлі деп тапса, онда оның бостандығы шектелуі мүмкін. Құқық тұжырымдамасының негізінде екі құндылық жатыр:

1. Адамның қадір-қасиеті;
2. Теңдік.

Тұжырымдаманы қабылдау үшін жоғарғыда аталған екі пункттерді тану жеткілікті. Осы себепті адам құқықтары әрдайым әр түрлі халықтардың, мәдениеттердің, өркениетті үкіметтердің қолдауына ие болады. Декларацияда мемлекеттің шексіз билігі жоқ, ол өздігінен әрекет ете алмайтындығы және әрекеттер ерікті болмауы керек делінген. Бұл ереже юрисдикцияға жататындардың барлығына ең төменгі деңгейдегі қорғауды қамтамасыз ету мақсатында қабылданған. Құқықтар декларациясының ережелері жүзге жуық халықаралық шарттар мен адам құқықтары туралы декларациялардың, көптеген конвенциялар мен заңдардың негізіне айналды және жиынтықта бұл заңды күші бар нормалардың тұтас жүйесі.

Қазақстандағы әлеуметтік қорғау жүйесі 1991 жылы Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін пайда болды. Жұмыссыздықтың жоғары деңгейі, гиперинфляция адамдардың салық төлеуден жалтаруына әкелді, бұл әлеуметтік аударымдардың төмендеуіне және

әлеуметтік қамсыздандыруды қаржыландыруда қиындықтарға әкелді. Өйткені, нақты төлемдер әлеуметтік аударымдардың мөлшеріне сәйкес келмеді, осы себептен халықтың жеке қызығушылығы болмады және азаматтар әлеуметтік сақтандыру жүйесін қалыптастыруға және жетілдіруге белсенді қатыспады. Қазіргі уақытта ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі халықты әлеуметтік қамсыздандыру функциясын жүзеге асырады, олар зейнетақы тағайындайды, жәрдемақылардың әр түрлерін бөледі.

Сонымен бірге барлық посткеңестік елдердің әлеуметтік саясаты өзекті болмады және нарықтық экономика жағдайында одан әрі қайта құруды қажет етті. Бұл үшін халықаралық тәжірибені зерттеу қажет болды.

Қазіргі уақытта әлемде халықты әлеуметтік қорғаудың әр түрлі жүйесі бар, әдеттегідей, экономикасы дамыған елдерді мысалға аламыз: АҚШ, Жапония, Еуропа.

Қазіргі кезде әлемдік ғылымда халықты әлеуметтік қорғаудың әртүрлі модельдері бар. Алайда, әр түрлі кезеңдегі көптеген ғылыми жұмыстарға қарамастан, оларда халықты әлеуметтік қорғау жүйесін басқарудың тиімді тетіктерін әзірлеу мәселесін зерттеуге кешенді және ғылыми көзқарас жетіспейді. Сондай-ақ, «халықты әлеуметтік қорғау жүйесі», «халықты әлеуметтік қорғау жүйесін басқару» ұғымдарының бірімәнділігі жоқ.

Сонымен бірге, мемлекеттік құрылымның «идеологиясының» критерийіне негізделген кең таралған классификацияның бірін швед ғалымы Г.Эспинг-Андерсен ұсынды.

Елдерді әлеуметтік қорғаудың тәсілдері мен модельдерін қарастыра отырып, ғалым бірнеше кең таралған модельдерді анықтады: корпоративтік, либералды, социал-демократиялық және консервативті модельдер. Бұл модельдерден басқа ғалым рудименттік және оңтүстік еуропалық модельді де анықтады. Ұсынылған модельдердің әрқайсысының шеңберінде халыққа көмек өзіндік ерекшеліктерімен және формаларымен қамтамасыз етіледі.

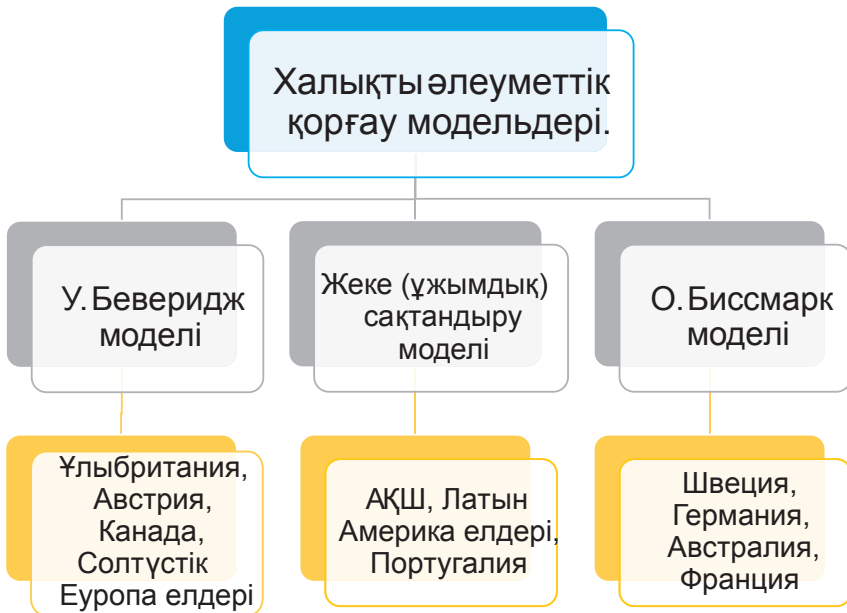
1-кестеде модельдер, олар қолданылатын елдер және көрсетілген мемлекеттерде осы модель шеңберінде көрсетілетін қолдау түрі көрсетілген.

1-кесте. Г. Эспинг-Андерсен жіктемесіне сәйкес әр түрлі елдердегі халықты әлеуметтік қорғау саласын басқару модельдері

Модель	Мемлекет	Ерекшеліктері	Әлеуметтік көмек
Либералды	АҚШ, Жапония, Канада, Ұлыбритания, Ирландия	Ол әмбебаптық қағидасын басшылыққа алады, оған сәйкес көмек қолдауға мұқтаж барлық қоғам мүшелеріне бірдей және бірдей көлемде көрсетіледі. Зейнетақы мен жәрдемақы түріндегі материалдық қолдау барлығына бірдей мөлшерде көрсетіледі	Көмек әлеуметтік сақтандыру жүйесінің шеңберінде, мемлекеттің қатысуынсыз жүзеге асырылады. Мемлекет әлеуметтік кепілдіктерді тек заңмен реттейді
Корпоративті (консервативті)	Германия, Франция, Нидерланды, Швейцария	Мемлекет қаражатты қайта бөледі немесе осы жұмысты бақылайды. Әлеуметтік қорғауды, жалпы, мемлекет жүзеге асырады.	Әр түрлі сақтандыру түрлері есебінен. Медициналық, зейнетақы, міндетті әлеуметтік сақтандыру және т.б.
Социал-демократиялық	Швеция, Норвегия, Финляндия, Дания	Мемлекет халықты әлеуметтік қорғауды жүзеге асыруда да маңызды рөл атқарады.	Материалдық көмек мемлекеттің барлық резиденттеріне, еңбек өтіліне және жинақ қорларының және сақтандыру қорларына аударымдардың болуына қарамастан беріледі

Модель	Мемлекет	Ерекшеліктері	Әлеуметтік көмек
Оңтүстік Еуропа (рудиментальды)	Италия, Испания, Греция, Португалия	Мемлекет халықты әлеуметтік қорғауды жүзеге асыруға белсенді қатыспайды	Материалдық көмек қиын өмірлік жағдайларға тап болатын жақын адамдар арқылы көрсетілуі керек

Сондай-ақ, ғылыми әдебиеттерде халықты әлеуметтік қорғаудың келесі үш моделі туралы айтылады: У. Беверидж моделі; жеке сақтандыру моделі; О.Бисмарктің моделі. Оларға толығырақ тоқталайық.

1-сурет. Халықты әлеуметтік қорғау модельдері.

Бұл модельдердің әрқайсысы белгілі бір мемлекетті қамтиды және сол жерде кең қолданылады. Мысалы, бірінші модель

Ұлыбритания, Канада, Солтүстік Еуропа және Австрия сияқты елдерде қолданылады. Жеке және ұжымдық сақтандыруға қатысты модель Солтүстік және Оңтүстік Америкада кең тарады. О. Бисмарктің моделі Францияда, Германияда, Швецияда және Австралияда қолданылады.

У. Беверидждің моделі жұмыссыздықты реттеу мәселелері бойынша Кейнстің көзқарасына негізделген. Осыдан келіп мемлекеттің көмегімен жаппай жұмыссыздықтың алдын алу шараларын қабылдау қажет деген ой қалыптасады. Мысалы, ақысыз медициналық көмек көрсету. Зерттеушінің пікірінше, денсаулық сақтау саласын мемлекеттік бюджеттен, ал қалған бағыттарды салық төлеушілер есебінен қаржыландыруды жалғастыру керек. Бұл модельдің айрықша ерекшелігі – адам 3 деңгейлі әлеуметтік қорғауды алады. Яғни, мемлекет әлеуметтік қорғаудың кепілдіктерін береді; жұмыс беруші – кәсіби негіз, яғни қызметкерге сақтандыру; ал қызметкер – жеке сақтандыру. Ол сондай-ақ мемлекет өмір сүрудің негізгі шарттарын қамтамасыз етуі керек деп атап өтеді. Кез-келген отбасы, кез-келген табыспен балаларды тәрбиелеуге (балалар жәрдемақысы) бірдей құқықтарға ие, бұл сонымен қатар жұмыссыздықтың алдын алады, өйткені балалар жақсы білім алады. 1944-1945 жылдары Ұлыбритания осы модельге көшіп, халықты әлеуметтік қорғау жүйесінде реформа жасады. Сегіз жылдан кейін түзетулер енгізіліп, заңнамалық деңгейде олардың әсер ету дәрежесі мен саласын анықтайтын заңдар енгізілді.

Ерекшеліктер:

- Сақтандыру жүйесін дамыту;
- Мемлекет тарапынан негізгі деңгейде қолдау, бірақ оның толық әлеуметтік қолдауға араласпауы;
- Табысты қолдауға жәрдемақы бөлу.

Ұжымдық сақтандыру моделі. Бұл модельде – жеке тұлғаларды өмірге қауіп төндіретін қатерлерден қорғау негізге алынған. Мұндай модель бойынша сақтандыру қоры үшін ол инвестиция, ал полис ұстаушы үшін жарналарды капиталдандыру болып табылады. Қазіргі уақытта мұндай сақтандырудың бірнеше түрлері бар:

1. Өмірді сақтандыру. Объект – ол жеке адамның өмірі,

сонымен қатар қандай да бір оқиғалар. Мысалы, белгілі бір жасқа дейін өмір сүру, өлім, неке немесе ажырасу.

2. Жазатайым оқиғалардан сақтандыру. Атауы өз сипатын анықтап тұр, бірақ осында сыртқы жағдайлар әрқашан қарастырылатындығын атап өту қажет. Егер өмірді сақтандырудың ұзақ мерзімді сипаты болса, бұл жағдайда ол қысқа мерзімді және 1 жылға созылады.

3. Медициналық сақтандыру. Медициналық шығындар үшін өтемақы мен төлемді қамтамасыз ететін сақтандыру түрі. Келесідей сақтандыру түрлері де бар: барлық азаматтарда болатын міндетті медициналық сақтандыру; жұмыс беруші қызметкерлерді сақтандыратын немесе жеке сақтандыруға негізделген ерікті сақтандыру.

Сақтандырудың бұл түрлері де өз рөлін атқарады, өйткені олар адам құқықтарына тікелей әсер етеді. Осы себепті бұл модель Америка Құрама Штаттарында өте кең таралған, өйткені ол негізінен жеке тұлғаға және нақты бір адамның өміріне қатысты. Жеке сақтандыру – қатысушылардың жиынтығы, сақтандыру қоры олардың есебінен, дәлірек айтсақ, олардың ақшалай жарналары есебінен құрылады. Осылайша, адамдар өмір сүру үшін қолайсыз жағдайлар туындаған кезде көмек алады. Сақтанушы мен сақтандырушы арасындағы қатынастардың бұл жүйесінде жеке және заңды тұлғалар сақтанушы мен сақтандырушы бола алады, бірақ тек жеке тұлғалар ғана сақтандырылуы мүмкін. Жеке сақтандырудың басты рөлі – әлеуметтік қорғауды арттыру, жәрдемақы мен төлемдердің, және зейнетақылардың көлемін ұлғайту, өйткені халықтың әлеуметтік қорғалуының жоғары деңгейі мемлекеттік органдарға деген сенімділікті арттырады.

Ерекшеліктер:

- Жеке әлеуметтік сақтандыру жүйесі;
- Жұмыссыздық жағдайында кепілдендірілген төлемдер;
- Қарттық, мүгедектік, және асыраушысынан айырылу бойынша сақтандыру;
- 65 жастан асқан тұлғаларға медициналық сақтандыру.

Бисмарк моделі – бұл халықты қорғаудың ең жүйелі системасы, ол 1890 жылы Германияда қалыптасты. Бұл толық сақтандыруды және әмбебаптықты қамтамасыз етуді, яғни ауру, босану, қайтыс

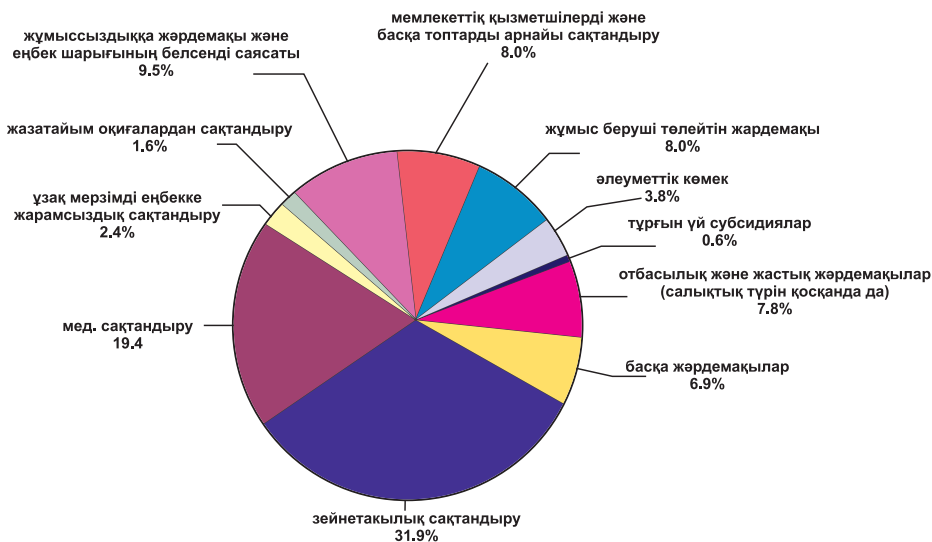
болу, кәрілік, жұмыссыздық жағдайында қолдау көрсетуді білдіреді. Бисмарк жоғары жалақы ең жақсы сақтандыру екеніне сенімді. Яғни, оның моделі сәтсіздікке ұшырамауы және тұрақты жұмыс істеуі үшін алдымен жалақы мөлшерін реттеу қажет. Ол сондай-ақ жұмыс беруші мен қызметкердің сақтандыру жүктемесін біркелкі бөлу үшін ынтымақтастыққа өзара көмекке келгендігіне жүгінеді. Сонымен қатар, зейнетақы мен жәрдемақының мөлшері табыс деңгейіне, төлемдер мөлшеріне және еңбек өтіліне байланысты болады.

Ерекшеліктер:

- Объектілердің қажеттіліктерін қанағаттандыру;
- Ауру бойынша сақтандыру;
- Зейнетақының үш нысаны: кәрілік, мүгедектік және жанұялық;
- Жазатайым оқиғалардан және жұмыссыздықтан сақтандыру жүйесі.

Әр модельдің өзіндік ерекшеліктері ғана емес, сонымен қатар белгілі бір рөл атқаратындығын көруге болады. Мысалы, Беверидж жоқшылық, надандық және ауру сияқты нәрселерді жойғысы келді. Қандай жарналар болса, сондай жеңілдіктер болады. Ал әлеуметтік сақтандыруға келетін болсақ, ол бюджет қаражаты есебінен жүзеге асырылады. Бірақ Бисмарк моделі үш жүйені де қамтыды: 1. Ауру бойынша сақтандыру; 2. Халық зейнетақысы; 3. Қосымша зейнетақы жүйесі.

Германияның сақтандыру жүйесіне жеке тоқталайық. 2-суреттен көріп отырғанымыздай, зейнетақы төлеу әлеуметтік бюджеттің ең үлкен үлесін – шамамен үштен бір бөлігін қамтиды. Олар медициналық шығындарды өтейді, алайда жәрдемақы төлемдер, тұрғын үй субсидиялар, жұмыссыздарға көмек – 5%-дан аспайды.

2-сурет. Германияның сақтандыру жүйесі

Германияда әлеуметтік сақтандыру моделі тамаша, өйткені ол резиденттердің жауапкершілігінен айыруға емес, үкімет пен қоғамның, жұмыс беруші мен жұмысшының арасындағы өзара көмекке және бірін-бірі толықтыруға негізделген.

Соңғы кездерде зейнетақы жүйесінің моделі де өзгеріске түскенін атап өту қажет. Суретте көрсетілгендей, ол айтарлықтай үлесті алады. Сақтандыру сыйақыларын дербес есепке алу зейнетақы жүйесін реформалаудың міндетті элементіне айналды. Зейнетақының екі түрі бар: еңбек (біз оны өзіміз қалыптастырамыз); әлеуметтік. Осы күнге дейін бірыңғай зейнет жасын анықтау да үлкен мәселе болып келеді. Бірқатар елдерде кәрілік жас ұлғайған, осылайша Венгрияда ерлер үшін 63 жастан, әйелдер үшін 60 жастан, Чехияда әйелдер үшін 57 және ерлер үшін 62 жас белгіленген. Бүкіл Еуропа бойынша зейнетке шығу жасы шамамен 62 жасты құрайды. Қазақстандағы жағдай ТМД елдеріне ұқсас, Ресейде келісімдер бойынша қандай заңдар қабылданса, бұл жағдай бізде де қайталанары.

1995 жылы «Адам құқықтары мен негізгі бостандықтар туралы ТМД конвенциясы» қабылданды, онда адам құқықтары туралы декларацияның негізгі ережелері қамтылған. Посткеңестік елдердегі саяси және экономикалық қайта құрулар нарықтық

экономикаға көшу халықтың теңгерімді әлеуметтік сақтандыру жүйесімен ғана сәтті болатындығын көрсетті. Әлеуметтік қауіпсіздік пен реттеу болмаса, кедейлер және кедейлік шегінен төмен өмір сүретін тұлғалардың саны өседі, бұл елдер мен аймақтардағы әлеуметтік тәуекелдерге әкеледі.

Батыс елдерінің мысалдарына сүйене отырып, халықтың мұқтаж топтарын әлеуметтік қорғау бойынша шаралар қабылдау қажет екенін түсінуге болады. Бұл жүйе әлеуметтік жағынан бюджеттік және бюджеттен тыс қаржыландыру көздерін құру арқылы халықтың осал топтарын мемлекеттік қолдау деңгейін нақты анықтауы керек. Тәжірибелер кедейлікке қарсы түбегейлі реформаларға негізделген. Ушинский айтпақшы, тәжірибені тарату мүмкін емес, бірақ идея мен ой таратылады.

Бір айта кетерлігі, әр мемлекетте халықты әлеуметтік қорғау моделін таңдау кезінде олар келесі факторларды басшылыққа алады: саяси; идеологиялық; экономикалық; психологиялық; білікті кәсіп ретінде әлеуметтік жұмыспен байланысты факторлар;

- нарықтық экономикасы бар елдерде, саяси факторлар маңызды. Олар әлеуметтік саясат жүргізетін биліктің нығаюымен байланысты;

- идеологиялық факторлар әлеуметтік қорғау жүйесін қалыптастыруда маңызды, өйткені олар қоғамның көзқарастар жүйесі арқылы көрінеді;

- экономикалық факторлар әлеуметтік қорғауды, пайданы модельдеуді және кірістерді қайта бөлуді қамтамасыз ететін экономикалық шараларды қамтиды;

- моральдық-психологиялық факторлар әлеуметтік қорғау саласындағы қатынастардың негізгі реттеушісі болды.

Адамгершілік және саяси мәселелер адамдардың қарым-қатынасында әр уақытта болды, ал әлеуметтік қорғау әділеттілікті орнату және адамның құқықтары мен бостандықтарын сақтау арқылы жүзеге асырылды. Білікті кәсіп ретінде әлеуметтік жұмыспен байланысты факторларға нормативтік-құқықтық база, кадрларды дайындау және әлеуметтік жұмысты ұйымдастыру жатады.

Алайда, біз қарастырған әлеуметтік қорғау жүйесінің қалыптасуына әсер ететін факторлар мезгіл-мезгіл өзгеріп отырады.

Қорытынды

Халықаралық тәжірибені ескере отырып, халықты әлеуметтік қорғау жүйесін таңдау кезінде басты критериялар ол - адамдарға қатысты, олардың қауіпсіздігіне, құқықтарына, әл-ауқатына және өзінің болашағына деген сенімі болуы керек. Жалпы саяси көріністі өзгертетін қазіргі тенденциялар мен ағымдарды қарастырғаны жөн. Халықты әлеуметтік қорғау жүйелерінің негізі бірдей базаны қамтуы керек, бірақ кейінірек әр ел өз толықтыруларын енгізуі керек деп қорытынды жасауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Обучение социальной работе: состояние и перспективы, материалы международных конгрессов школ социальной работы. – Москва, 1997.
2. Жан Ординг. Направление социальной политики в Европе. // Российский журнал социальной работы. – 1995. –№ 1.
3. Теория и методология социальной работы под ред. Проф. С. И. Григорьева. Москва, 1994.
4. Канарш Г.Ю. Социальное государство: исторический генезис и современные модели. – Государство и гражданское общество: политика, экономика, право, 2018. – 135-137 с.
5. Павлова И.В. Опыт функционирования систем социальной защиты зарубежных стран. Вестник ТГУ, 2012. выпуск 8 (112)
6. Гринин Д. Е. Формации и цивилизации // Философия и общество. 1998.
7. Бродский Б. Е. Эпистемический выбор и социальная структура // Общественные науки и современность. — 1997. №6.
8. Ким Е.Н. Концепция «независимой жизни» как цивилизованный подход в решении проблем инвалидности // Социальное развитие как атрибут цивилизованного общества. М.:Институт социальной работы, 1997
9. Мчедлов М. П. Социальное развитие как атрибут цивилизованного общества. – М., 1997.
10. Шестакова Е. Е. Реформирование системы социальной защиты населения в странах Европы // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. № 4/5. – С. 4-109.
11. Бабошкин А.В. Актуарные методы как инструмент обеспечения финансовой стабильности пенсионной системы / А. Бабошкин // Человек и труд. – 2006. – № 7.
12. Базаев Д.Г., Токаева Т.И. Доходы населения и формирование прожиточного минимума. – 2004.
13. Жуков В.И. Власть, общество и социальные реформы // Социальная политика и социология. 2005.№3. – С.16-18.
14. Кашникова Т.В., Абакумова А.Э. Экономические модели социальной политики государства. Государственное и муниципальное управление. Учебные записки, 2018. №2.
15. Олейникова Е.Г. Модели социальной политики государства: проблемы теории и практики. – Общество: Политика, Экономика, Право, 2013, №3.
16. Лозовова Л.А., Немашкалова К.Г. Анализ зарубежных моделей социальной политики. Государственное и муниципальное управление. Ученые записки, 2014.

REFERENCES

1. Obuchenie sotsial'noi rabote: sostoyanie i perspektivy, materialy mezhdunarodnykh kongressov shkol sotsial'noi raboty [Teaching social work: state and prospects, materials of international congresses of schools of social work]. Moscow. 1997.
2. Zhan Ording. Napravlenie sotsial'noi politiki v Evrope [Direction of social policy in Europe.]. Russian journal of social work.1995. No 1.
3. 3. Teoriya i metodologiya sotsial'noi raboty pod red Prof. S. I. Grigor'eva [Theory and methodology of social work, ed. Prof. S. I. Grigorieva]. Moscow, 1994.
4. Kanarsh G.Yu. Sotsial'noe gosudarstvo: istoricheskii genezis i sovremennye modeli. Gosudarstvo i grazhdanskoe obshchestvo: politika, ekonomika, pravo [Welfare state: historical genesis and modern models. State and civil society: politics, economics, law]. 2018. – pp.135-137.
5. Pavlova I.V. Opyt funktsionirovaniya sistem sotsial'noi zashchity zarubezhnykh stran [Experience in the functioning of social protection systems in foreign countries]. TSU Bulletin, issue 8 (112), 2012.
6. Grinin D. E. Formatsii i tsivilizatsii. Filosofiya i obshchestvo [Formations and civilizations. Philosophy and Society]. 1998.
7. Brodskii B. E. Epistemicheskii vybor i sotsial'naya struktura. Obshchestvennye nauki i sovremennost' [Epistemic choice and social structure. Social sciences and modernity]. 1997. No. 6.
8. Kim E. N. Kontseptsiya «nezavisimoi zhizni» kak tsivilizovannyi podkhod k resheniyu problem [The concept of “independent life” as a civilized approach to problem solving]. Social development as an attribute of a civilized society. M.: Institute of Social Work, 1997.
9. Mchedlov M. P. Sotsial'noe razvitie kak atribut tsivilizovannogo obshchestva. Sotsial'noe razvitie kak atribut tsivilizovannogo obshchestva [Social development as an attribute of a civilized society. Social development as an attribute of a civilized society]. M., 1997.
10. Shestakova E. E. Reformirovanie sistemy sotsial'noi zashchity naseleniya v stranakh Evropy. Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya [Reforming the system of social protection of the population in European countries. World economy and international relations]. 1997. No. 4/5. pp. 4-109.
11. Baboshkin A.B. Aktuarnye metody kak instrument obespecheniya finansovoi stabil'nosti pensionnoi sistemy. A. Baboshkin. Chelovek i trud [Actuarial methods as a tool for ensuring the financial stability of the pension system. A. Baboshkin. Man and labor]. 2006. - No. 7.
12. Bazaev D.G., Tokaeva T.I. Dokhody naseleniya i formirovanie prozhitochnogo minimuma [Incomes of the population and the formation of a living wage]. 2004.
13. Zhukov V.I. Vlast', obshchestvo i sotsial'nye reform. Sotsial'naya politika i sotsiologiya [Power, society and social reforms. Social policy and sociology]. 2005. No 3. pp.16-18.
14. Kashnikova T.V., Abakumova A.E. Ekonomicheskie modeli sotsial'noi politiki gosudarstva. Gosudarstvennoe i munitsipal'noe upravlenie. Uchebnye zapiski [Economic models of state social policy. State and municipal administration. Training notes]. 2018. No 2.
15. Oleinikova E.G. Modeli sotsial'noi politiki gosudarstva: problemy teorii i praktiki. OBSHCHESTVO: POLITIKA, EKONOMIKA, PRAVO [Models of social policy of the state: problems of theory and practice. SOCIETY: POLITICS, ECONOMY, LAW]. 2013. No 3.
16. Lozovova L.A., Nemashkalova K.G. Analiz zarubezhnykh modelei sotsial'noi politiki. Gosudarstvennoe i munitsipal'noe upravlenie. Uchenye zapiski [Analysis of foreign models of social policy. State and municipal administration. Scholarly Notes]. 2014.

Абай Естекбаев

*ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік
басқару академиясының магистранты
(Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан)
e-mail: a.yestekbayev@gmail.com*

ЦИФРАЛАНДЫРУ ЖӘНЕ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҚ КЕШЕН

Аңдатпа. Мақала цифрлық технологиялардың дамуын зерттеуге арналған. Халықаралық ұйымдардың әлемдегі цифрлық технологиялардың даму деңгейі мен интернеттің дамуы туралы зерттеулері зерттелуде. Мақалада елдердің экономикалық дамуындағы цифрландырудың рөлі сипатталған. Экономиканың цифрлық дамуын қамтамасыз етудегі Қазақстан Республикасының ағымдағы шаралары қаралды. Елдегі цифрландырудың даму қарқынына әсер ететін негізгі факторлар зерттеледі. Еліміздің агроөнеркәсіптік кешенінде цифрлық технологияларды дамытудың келешегі мен проблематикасы зерделенеді.

Түйін сөздер: *цифрландыру, өнеркәсіптік революция, АӨК цифрландыру, Ауыл шаруашылығын цифрландыру, цифрлық дивиденділер, цифрлық алшақтық, АКТ, АӨК-дегі инновациялық технологиялар.*

Абай Естекбаев

ЦИФРОВИЗАЦИЯ И АГРОПРОМЫШЛЕННЫЙ КОМПЛЕКС

Аннотация. Статья посвящена изучению развития цифровых технологий. Изучается исследования международных организации о степени развития цифровых технологий в мире и развитию интернета. В статье описывается роль

цифровизации в экономическом развитии стран. Рассмотрены текущие меры Республики Казахстан в обеспечении цифрового развития экономики. Изучены основные факторы, влияющие на темпы развития цифровизации в стране. Изучены перспективы и проблематика развития цифровых технологий в агропромышленном комплексе страны.

Ключевые слова: *Цифровизация, промышленная революция, цифровизация АПК, цифровизация сельского хозяйства, цифровые дивиденды, цифровой разрыв, ИКТ, инновационные технологии, в АПК.*

Abay Yestekbayev

DIGITALIZATION AND AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

Abstract. The article is devoted to the study of the development of digital technologies. It examines the research of international organizations on the degree of development of digital technologies in the world and the development of the Internet. The article describes the role of digitalization in the economic development of countries. The current measures of the Republic of Kazakhstan in ensuring the digital development of the economy are considered. The main factors, which have influence to the pace of development in the country. The prospects and problems of the development of digital technologies in the agro-industrial complex of the country are studied.

Key words: *Digitalization, industrial revolution, digitalization of the agro-industrial complex, digitalization of agriculture, digital dividends, digital divide, ICT, innovative technologies in the agro-industrial complex.*

Кіріспе

Адамзаттың қазіргі тарихында өндіріс пен өнеркәсіпті дамытудың қағида тұрғысынан жаңа сатысына көшуге байланысты процестер ерекше орын алады. Әдетте, мұндай процестер тек экономикалық даму деңгейіне ғана түбегейлі түрде әсер етіп

қоймай, тұтастай алғанда, әлемдегі қоғамдық-экономикалық қайта құруға жаңа күш береді. Бұл процестер – өнеркәсіптік революция деп аталады.

Мұндай технологиялық немесе өнеркәсіптік бұзып кірулер бүкіл әлемді бір уақытта қамтымайды. Көбінесе, өнеркәсіптік революцияларды дамытудың негізгі шарттарының бірі – жеке алынған елдің ғылыми және зияткерлік әлеуеті болып табылады. Мысалы, бірінші өнеркәсіптік революция XVIII ғасырдың екінші жартысында Ұлыбританияда басталды және оған экономикалық өсу қарқыны бойынша әлемдік көшбасшыларға шығуға мүмкіндік берді. Кейіннен, XVIII ғасырдың аяғына дейін өнеркәсіптік революция Еуропа мен АҚШ елдерін шарпыды, ал XIX ғасырдың басына қарай өнеркәсіптік революцияның таралуы жаһандық сипатқа ие болды.

Бірінші өнеркәсіптік революция бұ қозғалтқышының пайда болуымен әйгілі болды. Екінші өнеркәсіптік революцияның плацдармы тасқынды (конвейер, машина) өндірісінің таралуы, электр қуатын өнеркәсіпте кеңінен қолдану болды. XX ғасырдың ортасына таман басталған және өндіріс саласын елеулі дәрежеде өзгерткен цифрлық технологияларды дамыту дәуірі үшінші өнеркәсіптік революция үшін серпін болды.

Цифрлық технологиялардың таралу дәрежесі маңызды болғаны соншалықты, XX ғасырдың соңына қарай жаңа термин - *Сандық экономика пайда болды. Сандық экономика – сандық технологияларды кеңінен қолдануға негізделген экономикалық қатынастар жүйесі.*

XX ғасырдың соңына қарай әлемдік экономиканың сандық өзгеруі тіршіліктің барлық салаларына едәуір деңгейде әсер етті. 2008-2009 жылдардағы әлемдік дағдарыстан кейін сандық технологиялар жаһандық экономиканың өзіндік қозғаушы күшіне айналды. Көптеген салаларда пайдаланылатын сандық технологиялар аз ресурстарды жұмылдыру кезінде айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік берді. Сонымен бірге, көптеген ғалымдар мен беделді сарапшылар «тұтастай қамтитын цифрландыру» өзінің ауқымы мен адамдар өміріне әсері бойынша адамзаттың барлық алдыңғы технологиялық жаңалықтарынан асып түседі деп болжайды.

Сандық технологияларды экономиканың барлық ірі салаларына енгізу шамасына қарай өндірістің индустриялық тәсілінен ақпараттық әдіске өту үрдісі байқалды. Бұл өзгеріс өндірістік циклді және жалпы бизнес процестерді ұйымдастыруда АКТ мен инновациялық технологияларды кеңінен қолдануға негізделген. Атап айтқанда, арнайы бағдарламалық жасақтаманы қолдану арқылы көптеген процестер автоматтандырылды және оңтайландырылды. Экономикалық агенттер қолданатын ең көп таралған сандық құралдар:

- электрондық құжат айналымы жүйелері;
- қаржылық есеп айырысуларды электрондық түрде жүзеге асыру жүйелері;
- ұйымдастырушылық, басқарушылық және экономикалық міндеттерді шешу жүйелері;
- электрондық анықтамалық-құқықтық жүйелер;
- тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді сатып алу және сатуды басқару жүйелері;
- ғаламдық ақпараттық желілер арқылы деректер базасына қол жеткізуді ұсыну бағдарламалары;
- автоматтандырылған өндірісті немесе жекелеген техникалық құралдар мен технологиялық процестерді басқару жүйелері болды.

Бүгінгі күні, бұл құралдардың көпшілігі экономикалық агенттердің басым көпшілігі үшін бизнес процестердің ажырамас құраушысы болып табылады. Бұл жаңалықтардың басты артықшылықтарының бірі - деректерді жедел пайдалану мүмкіндігі болып табылады.

Сандық технологияларға негізделген алға бастайтын бағыттар қатарында аталатындар:

- үшөлшемді басып шығару;
- кванттық есептеу;
- нано технологиялар;
- роботтандыру;
- интернет заттары;
- жасанды интеллект.

Осы технологиялық жаңалықтардың барлығы қазірдің өзінде дамыған елдердің әскери және өнеркәсіптік салаларында қолданылуда. Технологиялар дамыған және пайдалану арзандаған сайын, біртіндеп бұл сандық технологиялар экономиканың басқа салаларына да таралады. Сандық технологияларды енгізудің жылдам қарқынын көрсететін экономика салаларының алдыңғы қатарында:

- қаржы секторы;
- байланыс;
- көлік;

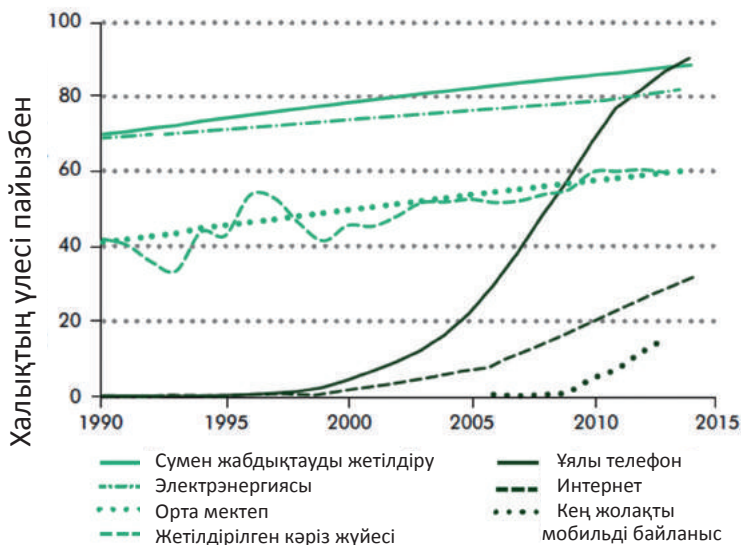
- медицина;
- көтерме-бөлшек сауда;
- өңдеу секторы табылады.

Зерттеу әдістемесі

Зерттеу әдістемесі ретінде цифрландыру мәселелері бойынша халықаралық тәжірибеге салыстырмалы талдау қолданылды. Сандық технологияларды енгізу қарқыны, Интернетке қол жетімділік және жалпы экономикалық дамуға цифрландырудың әсері тұрғысынан халықаралық ұйымдардың есептері мен зерттеулеріндегі ақпараттар зерттелінді және салыстырылды. Сондай-ақ, экономикасына цифрлық технологияларды енгізген елдердің қазіргі жағдайына эмпирикалық талдау жасалды. Зерттелген есептер мен зерттеулерде көрсетілген ақпарат цифрландыру мәселелерінің негізгі тенденцияларын және цифрлық технологияларды енгізудің экономикалық тиімділігін анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелерін талдау

Цифрландыруды дамыту және оның экономикалық рөлі

1-ші сурет. Дамушы елдердің үй шаруашылықтарында ұялы телефонның таралу қарқыны. ¹

¹ Дереккөз: Дүниежүзілік банк. 2016 жыл. «Цифрлық дивидендтер» 2016 әлемдік даму туралы баяндама. Шолу. Дүниежүзілік банк, Вашингтон, Колумбия округі. Лицензия: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO.

Дүниежүзілік банк жыл сайын әлемдік даму туралы баяндама шығарады. Бұл баяндамаларда негізгі тақырып ретінде әлемдік даму қарқынына негізгі әсер еткен мәселелер таңдалады [1]. Осылайша, 2016 жылы дүниежүзілік банктің кезекті баяндамасының тақырыбы «Сандық дивидендтер» болды. Бұл баяндаманың негізгі мақсаты дамушы елдердегі халықтың аз қамтылған топтарының өміріне сандық технологиялардың әсер ету аспектілерін кеңейтілген түсінуді анықтау болды. Шынында да бүгінгі күні, өте кедей 20% үй шаруашылықтарының арасында әр 10-ның 7-де ұялы телефондар бар. Таралу дәрежесі бойынша ұялы телефон дәретхана мен таза ауыз суға қол жетімділік сияқты негізгі аспектілерден асып кетті. Дамушы елдердің үй шаруашылықтарында ұялы телефонның таралу динамикасын *1-суретпен* танысу арқылы бағалауға болады. Өткен ғасырдың 90-шы жылдарының ортасынан бастап 20 жылдан аз уақыт ішінде ұялы телефондар өркениеттің барлық мүмкін артықшылықтарын таралу қарқыны бойынша басып озды.

Бұл зерттеудің қорытындыларының бірі, сандық технологиялардың қарқынды дамуына қарамастан, барлық елдер сандық дивидендтерді толық көлемде ала алмауы болып табылады. Мұның негізгі себебі, цифрландырудан барынша көп дивидендтер алу үшін бірінші кезекте «сандық алшақтықты»², әсіресе, халықтың кең жолақты және мобильді интернетке қолжетімділігі тұрғысында айырмашылықты қысқарту қажет болып табылады. Екіншіден, сандық технологиялардың ауқымды енгізілуімен ғана толық ауқымды сандық дивидендтерге қол жеткізу мүмкін емес. Цифрландыруды оңтайлы дамыту үшін мына түрде тиімді аналогтық негіздің болуы маңызды: сандық технологияларды пайдалану мәселелерінде экономикалық агенттер арасында қалыпты бәсекелестік қағидаттарын қамтамасыз ететін өзекті заңдардың, сандық технологиялармен жүгінуге қабілетті тиісті мамандардың білім алуына инвестициялардың болуы. Осы аспектілерді жақсартпай жылдам сандық дивидендтер алуды көздеуге болмайды.

² Сандық кедергі, сандық теңсіздік, ақпараттық теңсіздік (ағылш. Digital divide) — қазіргі заманғы байланыс құралдарына қол жетімділіктің болмауы салдарынан әлеуметтік топтың мүмкіндіктерін шектеу/ https://ru.wikipedia.org/wiki/Сандық_кедергі

Дүниежүзілік банктің осы зерттеуіне сәйкес негізгі сандық дивидендтер:

- еңбек өнімділігінің өсуі;
- компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру;
- өндіріс шығындарын азайту;
- жаңа жұмыс орындарын құру;
- адамдардың қажеттіліктерін неғұрлым толық қанағаттандыру;
- кедейшілік пен әлеуметтік теңсіздікті жөну болып табылады.

Жаһандық ауқымдағы бүгінгі жағдай елдер арасындағы сандық алшақтық туралы да айғақтайды, өйткені елдер мен түрлі экономикалық агенттер арасында сандық технологиялардың ассиметриялы дамуы байқалады. Бұл жағдай дамушы елдерде алға бастайтын сандық технологиялар мен сандық өзгеруді енгізуге елеулі кедергі болып табылады.

Сандық экономика ең алдымен дамыған елдерде қарқынды дамыды. Мысалы, 2017 жылы АҚШ-та сандық экономиканың ЖІӨ-дегі үлесі 7%-ға жетті және ақшаға шаққанда шамамен 1,35 млрд АҚШ долларын құрады³. Қытай экономикасында 2018 жылдың нәтижелері бойынша сандық экономика көрсеткіштері ЖІӨ-нің 38,2% - на тең болып 2,32 трлн АҚШ долларына жетті⁴. Бүгінгі таңда, осы екі әлемдік державалар әлемдік аренада сандық саладағы біріншілік үшін «жаға жыртыс» бәсеке жүргізуде. Еуразиялық экономикалық одаққа (бұдан әрі мәтін бойынша – ЕАЭО) қатысушы елдердің ұқсас көрсеткіші жиынтық ЖІӨ-де 3%-дан кем болды.[2]

ЕАЭО-ға қатысушы елдердің АҚШ пен Қытайдан сандық дамуда қалыс қалуы бірінші кезекте елдердің экономикалық үлгілерінің ерекшеліктерімен шартталған. Әдетте, ЕАЭО-ға қатысушы елдердің экономикасында агроөнеркәсіптік кешен (бұдан әрі мәтін бойынша – АӨК) едәуір бөлігін алады. Сонымен қатар, дамыған елдерден айырмасы ЕАЭО-ға қатысушы елдерде АӨК сандық технологияларды енгізу үрдісі төмен экономика салаларының бірі болып табылады.

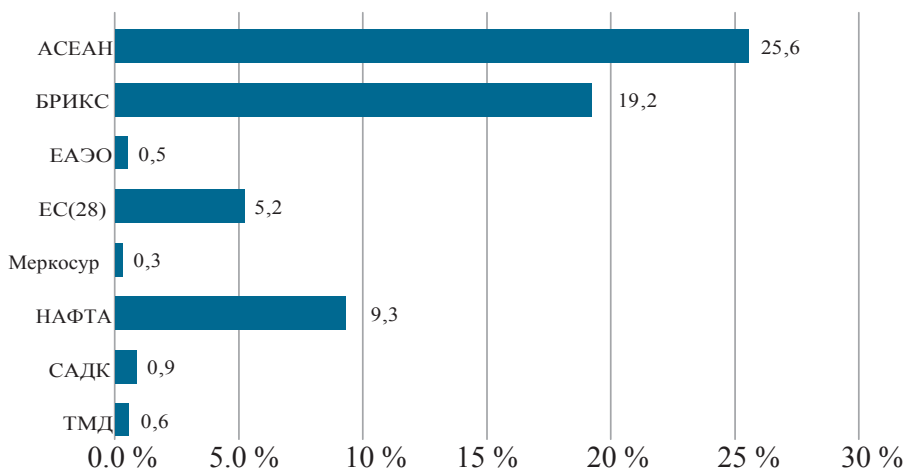
Сандық экономиканың дамуы мен сандық алшақтықтың

³ Bureau of Economic Analysis, <https://www.bea.gov/>

⁴ China Academy of Information and Communications Technology (CAICT) деректері мына сайтта жарияланған

Xinhua: http://www.xinhuanet.com/english/2018-12/23/c_137693489.htm

ең жақсы көрінісі халықаралық бірлестіктердің жалпы экспортындағы АКТ тауарлары үлесінің көлемдерін салыстыру болып табылады (2-сурет).

2-сурет. 2017 ж. интеграциялық бірлестіктер тауарларының жалпы экспортындағы АКТ тауарларының үлесі.(%)⁵

Бұл мәселеде АСЕАН елдері көшбасшы болып табылады.⁶ АСЕАН көрсеткіштеріне Сингапур көбірек дәрежеде елеулі үлес қосады (АСЕАН-ға ИКТ экспортының жалпы көлемінің 55%-ы және әлемдік нарықта 5%-ы).

АКТ экспорты көлемінде келесі позицияны БРИКС⁷ - экспорттың жалпы көлемінің 19,2% алады. Бұл бірлестікте ИКТ экспорты көлемі бойынша ҚХР сөзсіз көшбасшы болып табылады, ол БРИКС-ке ИКТ экспортының жалпы көлемінің 98% - ын қамтамасыз етеді. Сондай-ақ, ҚХР аталған мәселе бойынша ИКТ әлемдік экспортының 30,7% - көрсеткіштерімен әлемдік көшбасшы болып табылады.

⁵ Дереккөз: Еуразиялық даму банкінің «ЕАДБ-ға қатысушы – елдердің сандық әлеуеті» баяндамасы 06/2019 (2017 жылғы UNCTAD деректерінің негізінде).

⁶ АСЕАН - Бруней, Вьетнам, Индонезия, Камбоджа, Лаос, Малайзия, Мьянма, Сингапур, Таиланд, Филиппиннен тұратын Оңтүстік-Шығыс Азия мемлекеттерінің қауымдастығы. (ағылш. Association of South East Asian Nations)

⁷ БРИКС - бес елден құралған топ: Бразилия, Ресей, Үндістан, ҚХР, ОАР. (ағылш. BRICS — Brazil, Russia, India, China, South Africa қысқартылған)

НАФТА ИКТ⁸ экспортының 66% үлесі 2017 жылы АҚШ-қа тиесілі болды, ал халықаралық нарықтарда АҚШ-қа ИКТ жалпы әлемдік экспортының 7,3%-ы тиесілі болды. Тиісінше, НАФТА-дағы АҚШ көрсеткіштерінің арқасында ИКТ экспортының көлемі экспорттың жалпы көлемінен 9%-ды құрады.

ЕО елдерінің жалпы экспортындағы ИКТ тауарларының үлесі⁹ 5,2% - ды құрады, бұл ретте ЕО-ға ИКТ бүкіл әлемдік экспортының 15%-ы тиесілі. ЕО-да АКТ экспорты бойынша негізгі драйвер Германия болып табылады, ол бүкіл әлемдік АКТ экспортының 3,6%-ын қамтамасыз етеді.

ЕАЭО-дағы ұқсас көрсеткіштерге қатысты. Мұнда дамыған елдерден айтарлықтай артта қалушылық байқалады. ЕАЭО-дағы экспорттың жалпы көлеміндегі ИКТ тауарларының үлесі небәрі 0,5%-ды құрады, бұл ИКТ әлемдік экспортының 0,12%-ына сәйкес келеді.

Егер жоғарыда көрсетілген талдауда ИКТ экспорты бойынша ұлттық көшбасшыларға баса назар аударатын болсақ, онда ең жақсы көрсеткіштері бар 4 елдің 3-і¹⁰ 2017-2018 жылдардағы Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексіне сәйкес үздік 5 елдің қатарына кіретіні айқын болады. (АҚШ – 2 орын, Сингапур – 3 орын, Германия – 5 орын, ҚХР-27 орын).

Дамыған елдермен салыстырғанда ЕАЭО-ға қатысушы елдерде АКТ-ны дамытуда айтарлықтай алшақтықтың және сандық өзгерудің әлсіз қарқынының бірнеше негізгі себептері бар. ЕАЭО-ға қатысушы шағын елдерде ауыл шаруашылығы саласы ұлттық экономиканың негізгі саласы болып табылады. Осы ретте, бұл елдерде ауыл шаруашылығына сандық технологияларды енгізу қарқыны өте төмен. Ұлттық экономиканың өзге құрылымы бар ЕАЭО-ға қатысушы елдердің ірі экономикаларына қатысты - дамыған елдермен сандық алшақтық тиісті сандық инфрақұрылымның техникалық артта қалуының және нашар дамуының нәтижесі болып табылады.

Сонымен қатар, қатысушы елдер АКТ нетто импорттаушылар

---

⁸ НАФТА - Канада, АҚШ және Мексика арасындағы Солтүстік Американың еркін сауда туралы келісімі. (ағылш. North American Free Trade Agreement)

⁹ ЕО – негізінен Батыс еуропалық 27 елден тұратын Еуропалық одақ.

¹⁰ Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі Дүниежүзілік экономикалық форумның жыл сайынғы баяндамасы болып табылады

болып табылады. ЕАЭО қатысушы елдер импортының жалпы үлесінде АКТ импортының үлесі 3-тен 9%-ға дейін ауытқиды. АКТ импортына неғұрлым тәуелді ЕАЭО-да қатысушы ел Ресей Федерациясы болып табылады. 2017 жылы РФ экономикасындағы импорттың жалпы көлеміндегі ИКТ импорты көлемінің үлесі 9,2%-ды құрады¹¹. Бұл әртүрлі экономикалық агенттер тікелей тәуелді импорттың айтарлықтай көлемі. Өз-өзіне жеткіліктілік және бәсекелестік тұрғысынан, сандық технологияларды дамыту, геосаяси тұрғысынан әсер етудің жұмсақ күші ретінде жиі қолданылатын басым бағыттардың бірі болып табылады.

Цифрландыруды дамыту факторлары

Цифрландырудың негізгі факторларының бірі кеңжолақты интернетке қолжетімділік болып табылады. Халықаралық электр байланысы одағының¹² (*бұдан әрі мәтін бойынша – ХЭО*) жыл сайынғы баяндамада – Сандық дамуды өлшеу: фактілер мен сандар 2020 көрсетілген деректеріне сәйкес (*Measuring digital development Facts And figures 2020*) 2019 жылы интернетті пайдаланушылар саны 4 млрд-тан астам құрады, бұл әлем халқының 51%-дан астамын құрады. 2005 жылы жүргізілген ұқсас зерттеулер интернет пайдаланушылардың саны небәрі 1,1 млрд қолданушыны құрағанын айғақтайды. Интернеттің таралу қарқыны бұрын пайда болған басқа байланыс құралдарымен салыстырғанда ең серпінді болып табылады. Интернеттің көбірек таралуы барысында сандық технологиялардың адамдарға әсері де арта түседі (*3-сурет.*) [3]

Алайда, МӘС мәліметтеріне сәйкес, 2019 жылы қала мен ауыл тұрғындары арасындағы интернетке қолжетімділікке қатысты сандық алшақтық екі еседен артық болды. Мысалы, қала тұрғындарының 72%-ы және ауыл тұрғындарының 37%-ы интернетке қол жеткізе алады. Одан бөлек, «портативті

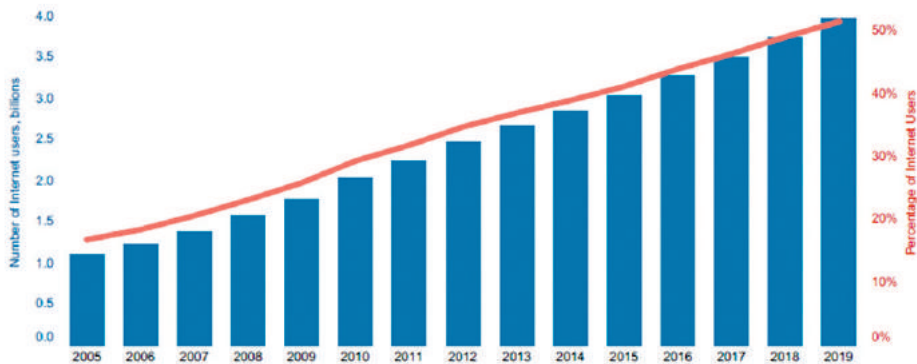
¹¹ Дереккөз: Еуразиялық даму банкінің «ЕАДБ-ға қатысушы – елдердің сандық әлеуеті» баяндамасы, https://eabr.org/upload/iblock/551/EABR_Digital_Potential_06_2019.pdf

¹² International Telecommunication Union - Телекоммуникация және радио саласындағы ұсынымдарды айқындайтын, сондай-ақ радиожіліктерді халықаралық пайдалану мәселелерін реттейтін халықаралық ұйым (радиожіліктерді тағайындаулар бойынша және елдер бойынша бөлу). 1865 жылы Халықаралық Телеграф одағы ретінде құрылған, 1947 жылдан бастап БҰҰ-ның мамандандырылған мекемесі болып табылады.

компьютерге қол жетімділік» – көрсеткіші бойынша айырмашылық үш есе дерлік айырмашылықты құрайды (қала тұрғындары 63% және ауыл тұрғындары 25%).

Individuals using the Internet

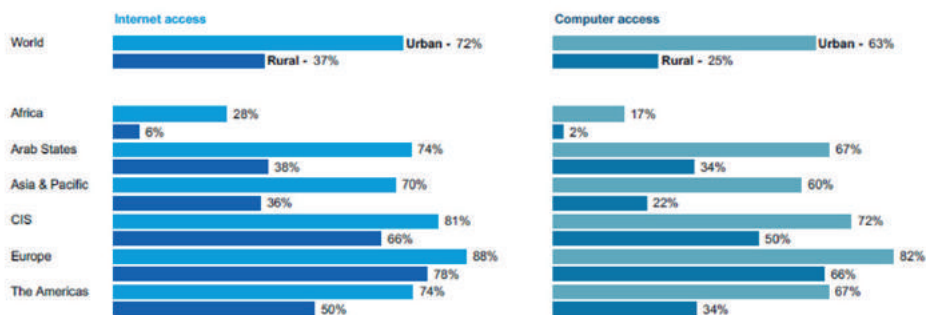
3-сурет. Әлемдегі интернет пайдаланушылардың саны¹³

Қала мен ауыл тұрғындары арасында сандық алшақтықтың болуы анық. Сонымен бірге, тіпті мобильді интернеттің қарқынды дамуы және интернетке қол жетімділігі бар ұялы телефонның болуы, сандық сауаттылық мәселелерінде портативті компьютерге қол жетімділіктің болмауын толығымен өтей алмайды. Бүгінгі таңда интернетке қол жетімділігі бар ұялы телефон көбінесе ақпаратты алу және тұтыну үшін қолданылады. Сондықтан, әр түрлі қосымшалар мен көбінесе смартфондар¹⁴ болып табылатын мобильді интернетке қол жетімді ұялы телефондарға арналған сандық шешімдердің дизайны, олар ақпаратты пайдалану қажеттілігін қанағаттандыратындай етіп жасалған. Тиісінше, сандық сауаттылықтың қажетті деңгейінің болмауы АӨК цифрландырудағы теріс факторлардың бірі болып табылады.

¹³ Дереккөз: Халықаралық электр байланысы одағы (International Telecommunication Union) - Сандық дамуды өлшеу: фактілер мен сандар 2020 (Measuring digital development Facts and figures 2020)

¹⁴ Смартфон (ағылш. smartphone - ақылды телефон) - ұялы телефон (заманауи - әдетте сенсорлық экраны бар), қалта дербес компьютерінің функционалдығымен толықтырылған.

Percentage of households with computer and/or Internet access at home, 2019*

4-сурет. Әлемде интернетке және дербес компьютерге қолжетімділігі бар үй шаруашылықтары (салыстыру: қала және ауыл тұрғындары)¹⁵

Қазақстандағы цифрландыру

ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің (бұдан әрі мәтін бойынша – ҚР ЦДИАӨМ) мәліметтеріне сәйкес 2020 жылғы тамыз айында ел халқының небәрі 2,7%-ы интернетке қол жеткізе алмады. Сонымен қатар, бейінді Министрлік қазіргі уақытта интернетке қолжетімділігі бар халықтың үлесін арттыру бойынша екі жобаны іске асыруда.

Біріншісі - «ТОБЖ технологиясы бойынша АЕМ КЖҚ қамтамасыз ету». Бұл жоба мемлекеттік-жеке меншік әріптестік арқылы жүзеге асырылуда. Оның мәні мынада, мемлекет мемлекеттік нысандар үшін (әкімдіктер, мектептер, ауруханалар және т.б.) кәсіпкерлерді ТОБЖ желілерін елді мекендерге салуға ынталандыра отырып, интернетке қол жеткізу қызметтерін сатып алады. ТОБЖ желілерін елді мекендерге тартқаннан кейін жеке үй шаруашылықтарына желілерге қосу бойынша қызметтер көрсету жоспарлануда. Мұндай жағдайда халық үшін интернет желісіне қосу жөніндегі қызметтердің құнын арзандату жоспарлануда, өйткені елді мекендерге дейін желілерді тартуды мемлекет өтейді.

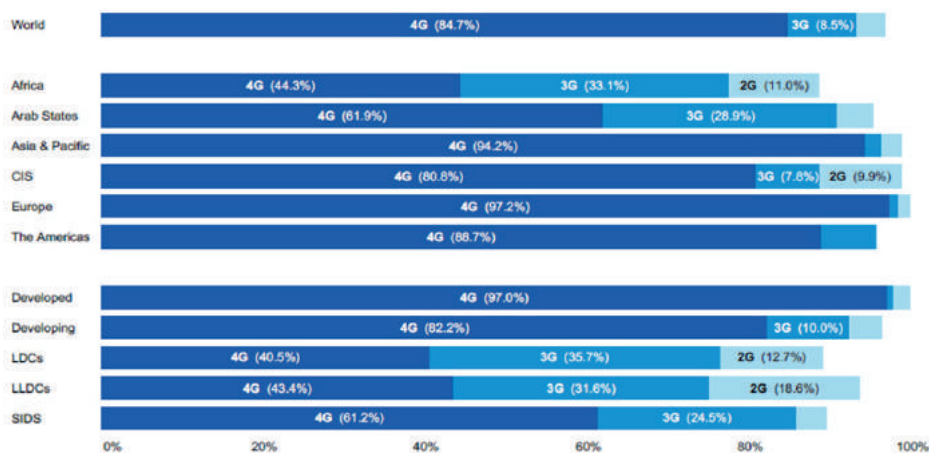
Екінші жоба тұрғындар саны кемінде 250 адам болатын ауылдық елді мекендердің интернетке қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған. Осы кезеңде бұл мақсатқа жету үшін мобильді

¹⁵ Дереккөз: Халықаралық электр байланысы одағы (International Telecommunication Union) - Сандық дамуды өлшеу: фактілер мен сандар 2020 (Measuring digital development Facts and figures 2020)

интернетті төлеуді дамыту туралы шешім қабылданды. Күштерді шоғырландыру мақсатында «Қазақтелеком» АҚ компаниялар тобына кіретін «Кселл» АҚ және «Мобайл телеком-сервис» ЖШС ұялы операторлары, және «Кар-Тел» ЖШС арасында қажетті инфрақұрылымды бірлесіп салу және мобильді интернетпен қамтамасыз ету үшін жиіліктерді бірлесіп пайдалану туралы меморандумға қол қойылды.

Аталған жобалар «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде іске асырылуда. Осы жобалар аяқталғаннан кейін Қазақстанның ауыл тұрғындарының 93,5%-ын кеңжолқты интернетке қол жеткізуін қамтамасыз ету жоспарлануда.

Population coverage by type of mobile network, 2020*

5-сурет. Әлемдік тұрғындардың ұялы байланыс түрлерімен қамтылуы¹⁶

Соңғы он жыл ішінде, әлемдегі мобильді интернеттің даму қарқыны үй шаруашылықтарының кеңжолқты интернетке қол жетімділігінің даму қарқынынан асып түсті. Жаһандық ауқымда цифрлық дамуды анықтау мақсатында жүргізілген ХЭО-ның соңғы зерттеуіне сәйкес, бүгінгі күні 3G/4G желілерінің қамтуы жер тұрғындарының 93,2% (84,7% 4G/8,5% 3G) тұратын аумақтарды

¹⁶Дереккөз: International Telecommunication Union - Measuring digital development Facts and figures 2020

құрады. Бұл ретте, дамыған елдерде 4G байланысының таралу деңгейі 97%-ды құрайтыны, дамушы елдерде 83%-дан артық еместігі көзге түседі. Яғни, адамзат дамуы тарихында бұрын болған сияқты, технологиялық және өнеркәсіптік жаңалықтар бірінші кезекте экономикалық және әлеуметтік даму деңгейі басқаларынан жоғары елдер арасында таралады.

Экономикалық агенттердің кең аясы үшін қазіргі заманғы және тиімді цифрлық шешімдердің қажеттілігі жыл сайын артуда. Тиісінше, сандық экономиканы дамыту көптеген мемлекеттер үшін басым міндет болып табылады.

1997 жылы Қазақстан экономикалық дамуды қамтамасыз ету және стратегиялық мақсаттарға қол жеткізу үшін нақты «қолдану жөніндегі нұсқаулыққа» ие болды. Мемлекет Басшысы Н.Ә. Назарбаев жыл сайынғы Қазақстан халқына жолдауы аясында **Қазақстанның 2030 жылға дейінгі Даму стратегиясы – «Қазақстан - 2030 Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы»** туралы айтты[4]. Осы стратегиялық құжатта ұлттық экономиканың дамуын қамтамасыз ету үшін іске асырылуы қажет негізгі басымдықтар айқындалды. Бұл стратегияда шешілуі қажет негізгі мәселе коммуникация және байланыс болды. Осы тармақты іске асыру шеңберінде негізгі міндет - бүкіл ел аумағында кеңжолақты интернетке қолжетімділікті қамтамасыз ету болды.

ҚР ЦДИАӨМ деректеріне сәйкес 2019 жылы компьютерлер арқылы жоғары жылдамдықты кеңжолақты интернетке қолжетімділігі бар абоненттер саны – 2,5 млн. адамды құрайды. Бұл Қазақстан халқының 13,44%-ы ғана. Сонымен қатар, кеңжолақты интернетпен қамту Қазақстанда 118 қалада және 4 498 ауылда бар, оларда 18,2 млн адам тұрады, бұл ел халқының 97,2%-ын құрайды. Алайда, ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілер (*бұдан әрі мәтін бойынша - АШТӨ*) көбінесе елді мекендерден алыста орналасады. Бұдан басқа, *АШТӨ*-нің барлық машина-тракторлық паркі, әдетте, елді мекендерден едәуір қашықта жұмыс істейді. Қазіргі заманғы ауылшаруашылық техникасында интернетке қол жеткізусіз толық түрде жүзеге асырылуы мүмкін емес құралдар мен басымдылықтарының түр-түрі бар. Сондықтан еліміздің үлкен аумағында кеңжолақты

интернетке қолжетімділікті қамтамасыз ету мәселесі ерекше маңызды болып табылады, өйткені тиісті инфрақұрылымның болуы цифрландырудың іргелі факторы болып табылады.

2017 жылы экономиканы дамыту жөніндегі алғашқы стратегиялық құжат қабылданған сәттен бастап 20 жыл өткен соң цифрландыру мәселелері мүлдем басқа өзектілік шегіне ие болғаны айқын болды. Бұл туралы, 2016 жылғы қазанда ҚР Президентінің Жарлығымен орталық мемлекеттік орган – «ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі» құрылғаны, оның өкілеттіктері мен функционалына экономика салалары мен мемлекеттік аппаратты цифрландыру міндеті қойылғаны айғақтайды. Бұл салада да үйлестірілген және жоспарлы даму қажеттілігі туындады. Міне сондықтан 2017 жылдың желтоқсанында «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы бекітілді[5]. Бұл бағдарламаны әзірлеу алдында Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауы болды, онда инновациялық технологияларды енгізу және экономика салаларын цифрландыру мәселелері негізгі рөл атқарды.

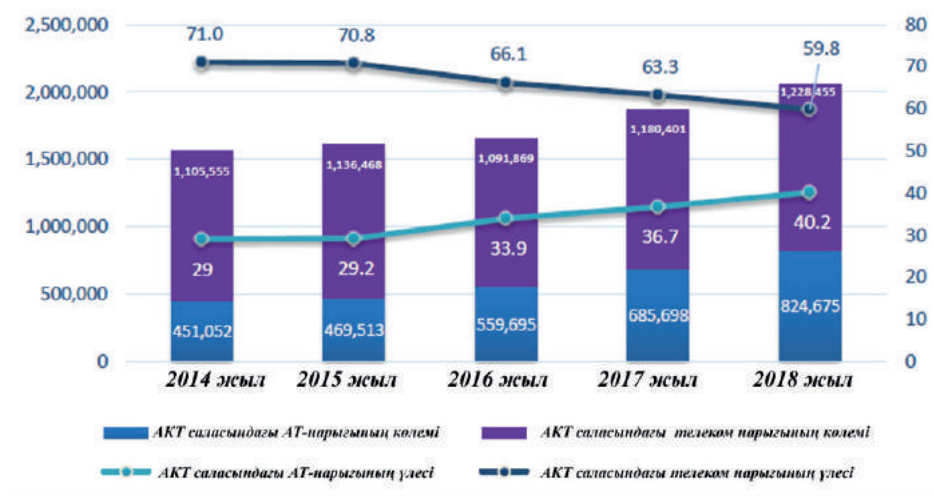
Содан бері «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы цифрландыру мәселелеріндегі негізгі стратегиялық құжаттарға айналды. Осы бағдарламаның негізгі мақсаты - *«орта мерзімді жоспарда цифрлық технологияларды қолдану есебінен экономиканың даму қарқынын арттыру және халықтың өмір сапасын жақсарту, сондай-ақ Қазақстан экономикасының дамуына негіз ретінде жаңа траекториясын қамтамасыз ету, ұзақ мерзімді жоспарда болашақтың цифрлық экономикасын құру үшін жағдайлар жасау»* болып табылады.

Бағдарламаны іске асырудың негізгі бағыттарының тізбесін «Экономика салаларын цифрландыру» - тармағы ашты. Осы бағыт шеңберінде еңбек өнімділігін арттыратын және капиталдандырудың өсуіне алып келетін серпінді технологиялар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, Қазақстан Республикасы экономикасының дәстүрлі салаларын қайта құруды жүзеге асыру жоспарланды.

Оның ішінде, 2022 жылға қарай бизнес процестерді цифрландыру және инновациялық технологияларды енгізу

арқылы «Ауыл, орман және балық шаруашылығы» секциясында еңбек өнімділігін 45,1%-ға арттыру жоспарлануда.

Цифрландыруды дамыту бойынша мемлекет қабылдап жатқан шаралар өз нәтижелерін беруде. «Зерде ұлттық инфокоммуникация холдингі» акционерлік қоғамының «Қазақстан Республикасында ақпараттық коммуникациялық технологиялар саласын дамыту жөніндегі есеп 2019» зерттеуіне сәйкес 2018 жылдың қорытындылары бойынша Қазақстандағы АКТ нарығының көлемі 2053,1 млрд теңгені құрады, бұл елдің ЖІӨ-нің жалпы көлеміне пайыздық арасалмақта 3,3%-ды құрады. [6]

6-сурет. АТ нарығының және Телеком нарығының көлемі, млн теңге

Көрсетілген диаграммада АТ нарығының оң динамикасы көрінеді. АТ нарығының ең үлкен бөлігін телекоммуникациялық құраушы құрайды, алайда, АКТ саласындағы АТ нарығы көлемінің ұлғайып келе жатқан үлесін де атап өткен жөн.

АӨК цифрландыру

Цифрландыру экономика салаларының түрлі салаларына беретін артықшылықтарының барлық дерлік спектрі ауыл шаруашылығы саласына да өзекті. Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешеніне сандық технологияларды кеңінен интеграциялау арқылы

қол жеткізуге болатын экономикалық тиімділіктің әлеуетін асыра бағалау қиын. Қазақстан агроөнеркәсіп кешенін дамытуда үлкен әлеуетке ие. Қазақстан Республикасы аумағының көлемі бойынша әлемдегі 9-шы ел болып табылады (2 724 902 шаршы км). Сонымен қатар, елдегі халықтың тығыздығы ең төмен (бір шаршы шақырымға 6 адам) болып табылады. Одан бөлек, көбірек бөлігінде (ел аумағының 1/3 бөлігі қызғылт топырағы бар жазық дала), табиғи-климаттық жағдайлар ауыл шаруашылығын жүргізу үшін қолайлы болып табылады.

Агроөнеркәсіптік кешен – елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізі болып табылатын экономиканың ең маңызды салаларының бірі. Соңғы уақытта азық-түлік қауіпсіздігі, мемлекеттің тәуелсіздігін қамтамасыз етудің қажетті факторы ретінде жалпы өзектіліктің жаңа шегіне ие болды. Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету бүгінде агроөнеркәсіптік секторда цифрлық технологияларды қолданусыз мүмкін емес.

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру шеңберінде Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі (бұдан әрі мәтін бойынша – ҚР АШМ) «Е-АПК» стратегиялық міндеттерінің мамандандырылған бағдарламасын әзірледі. «Е-АПК» негізгі міндеттері ретінде елдің агроөнеркәсіптік кешеніне қолжетімді және тиімді цифрлық шешімдерді енгізу есебінен 2022 жылға қарай еңбек өнімділігін 2,5 есе арттыру белгіленді.

АӨК цифрландыруды дамытудың негізгі бағыттарын айқындау кезінде ҚР АШМ мамандары цифрландыруға кедергі келтіретін өзекті проблемаларды анықтау бойынша тиісті жұмыс жүргізді:

- Ауыл шаруашылығы саласындағы барлық ғылыми жетістіктер, әзірлемелер мен инновациялар туралы толық ақпарат алудың бірыңғай көзінің болмауы;
- Әртүрлі технологияларды қолданудың әлемдік тәжірибесі туралы құрылымданбаған ақпарат;
- Жер, несие және субсидия алу процестерінің айқын болмауы және күрделілігі, сыбайлас жемқорлық;
- Аграрлық саладағы білікті кадрлардың жетіспеушілігі проблемасы;

- Техниканы, тұқымдарды, тыңайтқыштарды және өсімдіктерді қорғау құралдарын ұтымсыз пайдалану;
  - Космомониторинг, агрохимталдау, аграрлық қызметкерге нақты метеодеректер беру дамымаған;
  - Ветеринария мен фитосанитарлық қызметтің нашар дамуы.

Енгізу деңгейі	ӨСІМДІК ШАРУАШЫЛЫҒЫ										
	Алқаптардың электрондық картасы	Топырақты талдау/электрондық агрохимиялық картограммалар	ЖЖМ шығыстары датчиктері	GPS трекер	Процестерді басқарудың бағдарламалық жасақтамасы	Метеостанциялар/метеодеректер	Арамшөптердің электрондық картасы	Өнімділік датчиктері	Қозғалысты автоматты басқару	Тұқымдарды/тыңайтқыштарды саралап енгізу	Өсімдіктерді қорғау құралдарын саралап енгізу
I деңгей «Цифрлық ферма»	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
II деңгей «Ілгері»	+	+	+	+	+	+	+				
III деңгей «Негізгі»	+	+									

	МАЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ																		
	Асыл тұқымды малдармен айналысатын ферма-репродукторлар							Сүт-тауарлық фермалар											
	Жануарларды индекстік бағалау	Табынды компьютерлік басқару	Жайылымдарды қоршау	Жылжымалы фиксатор станогы, тасымалды бөліну	Жылытылатын автоматты су астаулары	Электрондық таразылар, узи-аппараттары мен чиптер	Жемтарапқыш роботтар (миксерлер)	Жануарлардың белсенділігінің мониторингі	Энергияның баламалы көздері	Кіріктірілген монитори бар дрон франтон	Сыырларды индекстік бағалау	Бағдарламалық жасақтамасы бар сауын залы (респонддерлер, боллюстер)	Кең қи жинайтын роботтар	Автоматты су астаулары, бөлмені желдету	АТЖ ұрықтандыру үшін бұқаларды компьютерлік талдау	СТФ мен АТЖ біріктіру (сүт пен жануарлар саны бойынша)	Жемтарапқыш роботтар	Сауыншы-роботтар	Энергияның баламалы көздері
I деңгей «Цифрлық ферма»	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
II деңгей «Ілгері»	+	+	+	+	+	+				+	+	+	+	+					
III деңгей «Негізгі»	+	+	+	+						+	+	+							

7-сурет. Өсімдік және мал шаруашылығымен айналысатын кәсіпорындарды цифрландыру деңгейін айқындау шәкілі

АӨК кәсіпорындарының сандық өзгеруінің жедел мониторингі мақсатында ауыл шаруашылығының негізгі бағыттары бойынша арнайы шәкіл әзірленді, ол жеке алынған кәсіпорындарға сандық технологияларды енгізу деңгейін бағалауға мүмкіндік берді (7-сурет.)

ҚР АШМ 2022 жылға дейін Қостанай облысында нақты егіншілік бойынша 192 тәжірибелі және 16 цифрлық фермалар; мал шаруашылығында 156 тәжірибелі фермалар және 17 смарт-фермалар құру жөнінде міндет қойды.

«Цифрлық Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасын іске асырудағы негізгі міндет АӨК субъектілерінің қызметіне цифрландыру элементтерін енгізу арқылы, облыстың ауыл шаруашылығы құралымында іске асырылған жобаларды масштабтау болып табылады.

Елдің жалпы өнімінің жалпы көлеміндегі ауыл шаруашылығының үлесі 2020 жылы 5,6%-дан 6,3%-ға дейін өсті. Өсімге негізінен егіншілік шаруашылығындағы өндіріс көлемінің ұлғаю әсер етті. Облыстар бөлінісіндегі ең үздік көрсеткіштерді Қостанай - 120,8%, Ақмола - 112,7%, Павлодар - 107,5%, Ақтөбе - 106,7%, және Қарағанды - 105,7% көрсетті. Сондай-ақ, негізгі капиталға инвестицияның беталысы жаман еместігі белгіленеді. Бұл көрсеткіш 2020 жылы 15%-ға өсіп, ақшаға шаққанда 573,2 млрд.теңгені құрады. Қостанай облысының экономикасы АӨК төңірегінде тарихи қалыптасты.

Қостанай облысының әкімдігі Астана қаласындағы Сәкен Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетімен (ҚазАТУ) нақты егіншілік технологияларын енгізу бойынша Өзара ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қойды. А.Байтұрсынов атындағы ҚМУ 2018 жылы фермерлерді оқытумен айналысатын және жаңа технологияларды енгізу бойынша диалогтік алаң қызметін атқаратын «Парасат» Цифрлық Хабын іске қосты.

«ОХ Заречное» ЖШС «Ұлттық аграрлық ғылыми-білім беру орталығы» КеАҚ-ның құрылымына кіреді. Тәжірибе станциясында фермерлердің қатысуымен «Дала күндері» семинарлары өткізілетін, нақты егіншілік элементтерімен инновациялық технология бойынша оқыту үшін көрсетім алаңшасы (полигон) құрылды.

Барлығы, 2018 жылы облыста ауыл шаруашылығын цифрландыру бойынша «пилоттық жобалар» түрлі салалардағы 7 ауыл шаруашылығы құралымдарында енгізілді («Трояна» ЖШС, «Олжа Садчиковское» ЖШС, «Тэрра» ШҚ, «Зерновая индустрия» АХ ЖШС, «Жас Қанат-2006» ЖШС, «АФ Каркын» ЖШС, «ОХ Заречное» ЖШС), жаңа технологияларды енгізудің экономикалық нәтижесі шамамен 900 млн.теңгені құрады.

Қостанай облысы бойынша 05.11.2018 жылы бекітілген өсімдік шаруашылығы және мал шаруашылығы салаларындағы цифрлық, тәжірибелі, смарт фермалар бойынша Түбегейлі жоспарға сәйкес 2019 жылы өсімдік шаруашылығы саласындағы 26 шаруашылықта және мал шаруашылығы саласындағы 20 шаруашылықта жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу жүзеге асырылды:

➤ **3** – *Өсімдік шаруашылығындағы цифрлық фермалар: топырақты талдау/электрондық агрохимиялық картограмма-лар, метеостанциялар/метеодеректер, өнімділік, ЖЖМ шығыстары датчиктері, GPS трекерлер, қозғалысты автоматты басқару, тұқымдарды/тыңайтқыштарды, сондай-ақ өсімдіктерді қорғау құралдарын сараланған енгізу;*

➤ **23** – *Өсімдік шаруашылығындағы тәжірибелі фермалар: бағдарламалық жасақтама, ЖЖМ шығыстары датчиктері, алқаптардың электрондық картасы, топырақты талдау, GPS трекерлер, метеостанциялар / метеодеректер, арамшөптердің электрондық картасы),*

➤ **4** – *Мал шаруашылығындағы цифрлық фермалар: белсенділік мониторингі, энергияның баламалы көздері, кіріктірілген мониторы бар дрон франтон, жайылымдарды қоршау, жылжымалы фиксатор станогы, тасымалды бөліну, жылытылатын автоматты астаулар, электрондық таразылар, узи-аппараттары мен чиптер, жануарларды индекстік бағалау, компьютерлік басқару, сауын залы;*

➤ **16** – *Мал шаруашылығындағы тәжірибелі фермалар: жайылымдарды қоршау, жылжымалы фиксатор станогы, тасымалды бөліну, жылытылатын автоматты астаулар, электрондық таразылар, узи-аппараттары мен чиптер, жануарларды индекстік бағалау, компьютерлік басқару),*

мұнда алынған тәжірибені масштабтау жүргізіледі. Жаңа технологияларды енгізудің экономикалық әсері *(көрсеткіштерге жеткен 12 шаруашылық бойынша)* 1 351 млн. теңгені құрады.

2020 жылы жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу өсімдік шаруашылығы саласындағы 41 ауыл шаруашылығы құралымында және мал шаруашылығы саласындағы 33 ауыл шаруашылығы құралымында жүзеге асырылды:

- **4** *Өсімдік шаруашылығындағы цифрлық фермалар;*
- **37** *Өсімдік шаруашылығындағы тәжірибелі фермалар;*
- **5** *Мал шаруашылығындағы цифрлық смарт-фермалар;*
- **28** *Мал шаруашылығындағы тәжірибелі фермалар.*

Қостанай облысында **2021 жылға арналған** «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі Жол картасына және Қостанай облысы бойынша өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығы салаларында цифрлық, тәжірибелі, смарт фермалар бойынша Түбегейлі жоспарға сәйкес өсімдік шаруашылығы саласында **63** шаруашылық және мал шаруашылығы саласында **39** шаруашылық анықталды, бұл:

- **6** *Өсімдік шаруашылығындағы цифрлық фермалар;*
- **57** *Өсімдік шаруашылығындағы тәжірибелі фермалар;*
- **3** *Мал шаруашылығындағы цифрлық смарт-фермалар;*
- **36** *Мал шаруашылығындағы тәжірибелі фермалар.*

Міндеттерді шешудегі жетекшілер Ауыл шаруашылығы министрлігінің «Qoldau.kz» геопорталы болып табылады *(алқаптардың электрондық карталары, ауа райын бақылау, топырақ сапасын бағалау)*, GPS жабдықтар мен датчиктер *(ЖЖМ шығысы, ауыл шаруашылығы машиналары мен автокөліктерінің жұмысын бақылау)*, кәсіпорындарда бағдарламалық жасақтаманы енгізу *(шығындар мен кірістерді есепке алу және талдау, өзіндік құнын басқару, өндіріс процестерін біріктіру)*. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді түгендеу мақсатында 6 053,4 мың га егістікті цифрлау бойынша жұмыс жүргізілді, облыс бойынша 6 036,1 мың га немесе 99,7% (Республика бойынша – 99,6%); 4 110,3 мың га жайылымдық жер 3 679,9 мың га немесе 89,5%-ға цифрландырылды *(Республика бойынша –*

85,2%); 120 мың га шабындықты цифрлау бойынша 24,2 мың га немесе 100% цифрландырылды (*Республика бойынша - 73,2%*).

Қорытынды

Ауыл шаруашылығындағы бизнестің кез-келген түрі үшін өзекті болып табылатын, дәстүрлі цифрлық шешімдерден басқа, өзіндік ерекшелігі бар. АӨК-де қандай-да бір инновацияны енгізудің түпкі мақсаты – азық-түлік өнімдерінің өндірістік цикліндегі шығындарды азайту, түпкілікті өнімнің сапасын жақсарту және бәсекеге қабілеттілікті арттыру қажеттілігі. Өйткені, Қазақстан Республикасы жаһандану процестерінен тыс қалған жоқ. Бүгінде біздің еліміз ынтымақтастық жөніндегі түрлі әлемдік және халықаралық ұйымдардың мүшесі болып табылады. Ынтымақтастық үшін жиі декларацияланатын шарттардың бірі кедендік рәсімдерді оңайлату және импорттық тұтыну өнімдері үшін нарықтардың ашықтығы болып табылады. Мұндай жағдайда бізге өз тауарларымыздың жоғары бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету қажет. Әйтпесе, Қазақстан барынша дамыған елдердің бірыңғай шикізат шылауына біржолата айналуы мүмкін. *Мысалы, 2019 жылы Қазақстан Республикасы 63,3 млн. АҚШ долларына 26 012,5 мың тонна ет және ет өнімдерін экспорттады, бұл ретте осы кезең ішінде осы санат бойынша импорт көлемі 374,4 млн. АҚШ долларына 252 362,9 мың тоннаны құрады.*¹⁷

АШТӨ-ге қажетті басым цифрлық шешімдер ретінде екі түйінді кезеңді атап өткім келеді.

- Танаптарды цифрлау (ауыл шаруашылығы алқаптарының электрондық карталарын жасау) – АӨК цифрлаудың бұл кезеңін назардан тыс қалдыру мүмкін емес, өйткені ауыл шаруашылығы алқаптарын цифрлау кейіннен өзге де цифрлық шешімдерді, оның ішінде топырақтың жай-күйін талдау және мониторингтеу жөніндегі шешімдерді енгізу үшін өзіндік негіз болып табылады;
- Өнімді сатып алушылармен және қажетті тауарларды жеткізушілермен өзара іс-қимыл жасауға арналған маркетплейстер. Көбінесе, ауыл шаруашылық саласында классикалық теріс

¹⁷ Дереккөз: Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің Ұлттық статистика бюросы (<https://stat.gov.kz/>)

экономикалық факторлардың бірі – ақпараттық асимметрия байқалады. Ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілер қажетті жабдықтардың, химиялық реагенттердің тыңайтқыштар және басқа да қажетті тауарлардың өзекті ұсынысын іздеуде қиындықтарды бастан кешіреді. Сондай-ақ, көбінесе ауылшаруашылық тауарларын өндірушілер логистикалық шығындарға байланысты өз өнімдерін лайықты бағамен сата алмайды. Бұл салада әртүрлі контрагенттердің бүтіндей делдалдық тобы дамыды. Нәтижесінде, ауылшаруашылық өнімдерін түпкілікті тұтынушы өнімді сатып алу кезінде барлық делдалдардың қызметтерін де төлейді, бұл өз кезегінде өнім құнына айтарлықтай әсер етеді.

Әрине, АӨК-ті цифрландыру жоғарыда аталған шешімдермен шектелмейді. Бүгінгі таңда АӨК үшін сандық шешімдер нарығында әртүрлі бизнес-процестерді автоматтандыру жүйелерінен бастап автоматтандырылған роботтарға дейін өте көптеген ұсыныстар бар. Алайда, осы сандық шешімдердің көпшілігі интернетке қол жетімді болған кезде жұмыс істей алады.

Бүгінгі таңда, Қазақстанда, бірінші кезекте, АӨК-ке сандық технологияларды одан әрі енгізу үшін ауыл шаруашылығы жүргізілетін аумақты тиісті инфрақұрылыммен қамтамасыз ету жөніндегі мәселені шешу қажет.

Екіншіден, сандық технологиялар өзінің техникалық күрделілігіне байланысты арзан өнім емес. Көбінесе, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер не кәсіпорындардың цифрлық жаңғыртылуына қаржы қаражатын инвестициялауға дайын емес немесе жай ғана оған мүмкіндігі болмайды. Тиісінше, мемлекет АӨК кәсіпорындарын цифрландыруды субсидиялаудың қарапайым және түсінікті тетігін әзірлеуі қажет. Бұл ретте, бизнестің көлеміне қарай мемлекеттік қаражат есебінен қаржыландыруда сараланған тәсілдемені пайдалану қажет болуы мүмкін. Өзге жағдайда, біз сандық технологияларды енгізумен тек осыған мүмкіндіктері (ресурстары) бар және цифрландыру басымдылықтарын түсінетін кәсіпорындар ғана айналысуына келуіміз мүмкін. Бұл өз кезегінде АӨК-ді монополияландыруға әкелуі мүмкін, бұл жалпы экономика дамуына өз кесірін тигізетіні айқын.

Үшіншіден, бірде-бір, тіпті ең ақылды сандық технология оның жұмысына тиісті маманның мезгіл-мезгіл араласуынсыз

ұзақ уақыт жұмыс істей алмайды. Бірде-бір ауыл шаруашылығы тауарларын өндіруші қандай да бір техникаға немесе цифрлық шешімге, егер ол бұзылған жағдайда оны жедел тәртіппен түзете алмаса немесе оның жұмысына қандай да бір өзгерістер енгізе алмаса, тәуелді болғысы келмейді. Тиісінше, кез келген басқа сала сияқты АӨК-ті толық ауқымды цифрландыру осы салада білікті мамандар түріндегі адами капиталсыз мүмкін емес. Мамандардың жеткілікті санын дайындап қана қоймай, олардың кейіннен АӨК саласында жұмыс істеуі үшін ауылдық жерлерге қызықтырып келтіру қажет. АӨК-дегі сандық шешімдердің жұмысын білікті сүйемелдейтін қызмет көрсетушілер түрінде шағын және орта бизнес өкілдері даму үшін дәл осында кеңістік таба алады.

Сарапшылардың болжамдары бойынша, агроөнеркәсіптік секторға сандық технологияларды кең ауқымды енгізу нәтижесінде елдің ЖІӨ-нің жалпы көлеміндегі АӨК өнімдері үлесінің 30%-на дейін айтарлықтай өсіміне қол жеткізуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Всемирный банк. Доклад о мировом развитии 2016 «Цифровые дивиденды». Обзор. Всемирный банк, Вашингтон, округ Колумбия. Лицензия: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO. 2016 г.;
2. Доклад Евразийского банка развития «Цифровой потенциал стран-участниц ЕАБР». Центр интеграционных исследований. 2019 г.;
3. Обзор Международного союза электросвязи (International Telecommunication Union) - Измерение цифрового развития: факты и цифры 2020 (Measuring digital development Facts and figures 2020). 2020 г.;
4. Стратегия развития Казахстана до 2030 года – «Казахстан - 2030 Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K970002030> (қаралған күні: 15.03.2021);
5. Государственная программа «Цифровой Казахстан». URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827/history> (қаралған күні: 14.03.2021);
6. «Отчет по развитию отрасли информационно-коммуникационных технологий в республике Казахстан 2019» Акционерного Общества «Национальный инфокоммуникационный холдинг Зерде». URL: <https://zerde.gov.kz/press/news/otchet-po-razvitiyu-otrasli-informatsionno-kommunikatsionnyh-tehnologiy-v-respublike-kazahstan/> (қаралған күні: 15.03.2021)

REFERENCES:

1. Vsemirnyj bank. 2016 god. Doklad o mirovom razvitii 2016 «Cifrovyje dividendy». Obzor. [The World Bank. 2016. Digital Dividends 2016 Global Development Report. Review]. World Bank, Washington, DC. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO

2. Doklad Evrazijskogo banka razvitiya «Cifrovoy potencial stran – uchastnic EABR» [Report of the Eurasian Development Bank “Digital potential of the EDB member countries”]. URL: https://eabr.org/upload/iblock/551/EABR_Digital_Potential_06_2019.pdf (date accessed: 20.02.2021)
3. Obzor Mezhdunarodnogo soyuza elektrosvyazi (International Telecommunication Union) - Izmerenie cifrovogo razvitiya: fakty i cifry 2020 (Measuring digital development Facts and figures 2020)
4. Strategiyu razvitiya Kazahstana do 2030 goda – «Kazahstan - 2030 Procvetanie, bezopasnost' i uluchshenie blagosostoyaniya vseh kazahstancev [Development Strategy of Kazakhstan until 2030 - “Kazakhstan - 2030 Prosperity, security and prosperity of all Kazakhstanis]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K970002030> (date accessed: 15.03.2021)
5. Gosudarstvennaya programma «Cifrovoy Kazahstan» [State program “Digital Kazakhstan”] URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827/history> (date accessed: 17.03.2021)
6. «Otchet po razvitiyu otrasli informacionno kommunikacionnyh tekhnologij v respublike Kazahstan 2019» Akcionernogo Obschestva «Nacional'nyj infokommunikacionnyj holding Zerde». URL: <https://zerde.gov.kz/press/news/otchet-po-razvitiyu-otrasli-informatsionno-kommunikatsionnyh-tehnologiy-v-respublike-kazahstan/> (date accessed: 15.03.2021)